

SOSYAL SERMAYE, EĞİTİM VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ

ÖZGE ÖZGÖREN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN, 2014

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır.Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Özge

Soyadı : Özgören

Bölümü : Felsefe Grubu Öğretmenliği

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Sosyal Sermaye, Eğitim ve Sivil Toplum İlişkisi

İngilizce Adı : Relationship Of Social Capital, Education And Civil Society

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Özge ÖZGÖREN

İmza :

Jüri onay sayfası

Özge ÖZGÖREN tarafından hazırlanan “Sosyal Sermaye, Eğitim ve Sivil Toplum İlişkisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Beyhan ZABUN

Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Ceyhun Akın CENGİZ

Felsefe Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Öğr. Gör. Dr. Ekrem Ziya DUMAN

Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye:

Üye:

Tez Savunma Tarihi: 18/06/2014

Bu tezin Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

TEŐEKKÜR

Bu alıŐmansın her aşamasında eleştiri ve gÖrüşleriyle önemli katkılarda bulunan tez danışmanım ve değerli hocam Doç. Dr. Beyhan Zabun'a, lisans ve yüksek lisans boyunca değerli bilgilerini benden esirgemeyen başta Felsefe Grubu Öğretmenliği Anabilim Dalı baŐkanı Prof. Dr. İbrahim Arslanoğlu'na ve bütÖn bölÖm hocalarıma sonsuz teŐekkÖrlerimi sunuyorum. Hayat boyu yardım ve desteklerini hiç esirgemeyen biricik aileme ve en büyük destekçim anneme teŐekkÖrü bir borç bilirim.

SOSYAL SERMAYE, EĞİTİM VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Özge Özgören

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran 2014

ÖZ

Sosyal sermaye kavramı, öneminin anlaşılmaya başlanmasıyla birlikte, son yıllarda tüm dünyada ve ülkemizde gözde bir kavram haline gelmeye başlamıştır. Sosyal sermaye kavramının popüler bir kavram olduğunu, kavram hakkındaki literatürdeki artışa bakarak da görmek mümkündür.

Literatür göstermektedir ki toplumsal bütünleşmede son derece önemli olan sosyal sermaye kavramı başlı başına masum bir kavram değildir, doğru kullanılmadığı takdirde toplumsal çözülmeye sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye kavramının ne olduğu, nasıl geliştiği, kaynaklarının ve unsurlarının neler olduğu ve toplum üzerinde ne şekilde ortaya çıktığı son derece önemlidir. Buradan hareketle bu çalışmada insanların isteklerine kavuşmak için gerekli olan donanımları sağlamaları ve de kendi hareketlerini düzenlemeleri yolu ile karşılıklı güven ilişkilerinin gelişmesini sağlayan sosyal sermaye kavramının, kavram üzerinde son derece etkili olan eğitim ve sivil toplum kavramlarıyla ilişkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Literatür taramasına dayalı tarihsel bir çalışma niteliği taşıyan bu çalışma sonucunda; sosyal sermaye ile eğitim arasında, sosyal sermaye ile sivil toplum arasında, eğitim ile sivil toplum arasında ve dolayısıyla da bu üç kavram arasında güçlü bir ilişkinin olduğu ancak bu ilişkinin doğru şekilde kullanılırsa toplumsal kalkınmayı sağlayabileceği ve toplumsal sorunların çözüme kavuşturulmasında etkili olabileceğini söylemek mümkündür.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : Sosyal sermaye, eğitim, sivil toplum, güven

Sayfa Adedi : 88

Danışman : Doç. Dr. Beyhan Zabun

RELATIONSHIP OF SOCIAL CAPITAL, EDUCATION AND CIVIL SOCIETY

(M.S Thesis)

Özge Özgören

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June 2014

ABSTRACT

The term of social capital has become a popular term all over the world and in our country as well seen the importance given to this life directing concept. Its popularity is confirmed by its emphasized presence in literature .

The literature shows that even if the term of social capital is indispensable for unity of community, it can be also harmful when it is not used safely. Thus it is very important to understand its requirements, resources, components and all of the factors to be considered for developing it in the society. From this point of view, this study shows the relationship between this emerging term of capital which is an equipment that helps people to reach their wishes, improvements of their living conditions and specially the education which is the mother of all countries development and economic independence.

At the end of this historical research based on nowadays literature content, it can be said that there is a remarkable relationship between social capital, education and civil society. Taking everything into account, it can be stated that when properly understood, this relationship can be very effective in society development and countries problems solving.

Science Code :

Key Words : Social capital, education, civil society, trust

Page Number : 88

Supervisor : Beyhan Zabun

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu	2
1.2 Araştırmanın Amacı	7
1.3 Araştırmanın Önemi.....	7
1.4 Varsayımlar	8
1.5 Sınırlılıklar	8
1.6 Tanımlar	8
BÖLÜM 2	9
SOSYAL SERMAYE	9
2.1 Sosyal Sermaye Kavramının Tanımı	9
2.2 Sosyal Sermaye Kavramının Temel Unsurları.....	12
2.2.1 Sosyal Normlar.....	13
2.2.2 İletişim Ağı (Network).....	13
2.2.3 Güven	14
2.2 Sosyal Sermaye Kavramının Tarihçesi.....	15
2.2.1 Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Arka Planı.....	16
2.2.2 Sosyal Sermaye Kavramının İcadı	18

2.2.2.1 <i>Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı</i>	20
2.2.2.2 <i>James Coleman'da Sosyal Sermaye Kavramı</i>	23
2.2.2.3 <i>Robert Putnam'da Sosyal Sermaye Kavramı</i>	28
2.2.2.4 <i>Francis Fukuyama'da Sosyal Sermaye Kavramı</i>	32
2.2.2.5 <i>Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'na göre Sosyal Sermaye</i>	34
2.3 Sosyal Sermaye Kavramının Önemi	36
2.4 Sosyal Sermaye Kavramının Ölçülmesi	38
2.5 Sosyal Sermaye Kavramının Boyutları	42
2.6 Sosyal Sermaye Kavramının Kaynakları	43
2.6.1 Aile	44
2.6.2 Sivil Toplum Örgütleri	45
2.6.3 Kamusal Hayat	45
2.6.4 Diğer Unsurlar	46
2.7 Sosyal Sermaye Kavramına Yapılan Olumsuz Eleştiriler	48
BÖLÜM 3	51
YÖNTEM	51
3.1 Araştırmanın Modeli	51
3.2 Evren ve Örneklem	51
3.3 Veri Toplama Araçları	51
3.4 Verilerin Analizi	51
BÖLÜM 4	53
BULGULAR VE YORUM	53
SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ EĞİTİM ve SİVİL TOPLUM KAVRAMLARIYLA İLİŞKİSİ	53
4.1 Sosyal Sermaye ve Eğitim	53
4.2 Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum	61
4.3 Sosyal Sermaye, Eğitim ve Sivil Toplum	69
BÖLÜM 5	73

SONUÇ VE TARTIŞMA	73
5.1 Sonuç.....	73
5.2 Öneriler.....	77
5.2.1 Uygulayıcıya Yönelik Öneriler	77
5.2.2 Araştırmaya Yönelik Öneriler.....	78
KAYNAKLAR	81

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Sosyal Sermaye Literatüründe ‘Sosyal Sermaye’ İfadesinin Görünüşü.....	36
Tablo 2. Putnam’ın Sosyal Sermaye İndeksinin Bileşenleri.....	41
Tablo 3. Sosyal Sermayenin Yapısal, İlişkisel ve Bilişsel Boyutu.....	43

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sosyal Sermayenin Kavramsal Bir Modeli.....	11
Şekil 2. Sosyal Sermayenin Unsurları.....	12

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

BKE	Beşeri Kalkınma Endeksi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
NJS-B	Norman Nie, Jane Junn and Kenneth Stehlik-Barry
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Cooperation and Development)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Son iki yüz yıldır sermaye denildiği zaman akla gelen ilk şey para ve para sayesinde elde edilen maddi unsurlardır. Ancak son yıllarda insanlar, sermayenin sadece maddi unsurlar olmadığını, insana ait olan değerlerin de sermaye olarak algılanabileceğini ve bu sermaye sayesinde de toplumsal bütünleşmeyi sağlayabileceklerini kavramaya başlamışlardır. İnsanların doğası gereği başka insanlarla etkileşim içerisinde olmaya ihtiyaç duydukları yani sosyal bir varlık oldukları aşikardır. Bu ihtiyaç neticesinde kurulan ilişki sayesinde elde edilen dürüstlük, birlikte hareket edebilme, güven duygusu ise insan yaşamını kolaylaştıran, hayatı anlamlı kılan unsurlardır. Gerek bu unsurlar sayesinde gerekse karşılıklı iletişim neticesinde ortaya çıkan ilişkiler ağı ile insanlar; kullanabilecekleri, yaşamlarını kolaylaştırabilecekleri sosyal bir birikimi yavaş yavaş oluşturmaya başlarlar. İletişim vasıtasıyla biriktirilen kaynakların oluşturduğu, toplumun refahının sağlanması ve kalkınmasında son derece önemli olan bu sosyal birikim ise ‘sosyal sermaye’ olarak tanımlanabilir. Sosyal sermaye kavramı son yıllarda tüm dünyada ve de özellikle ülkemizde gözde bir kavram haline gelmeye başlamıştır. Bu durumu sosyal sermaye kavramına ait literatürün son yıllardaki artışına bakarak da görebilmek mümkündür.

Sosyal sermaye kavramının tek bir tanımını yapabilmek oldukça zordur. Nitekim sosyal bilimlerin farklı alanlarından gelen bilim adamları kendi alanlarına ait bakış açılarını temele alarak birbirinden farklı tanımlar ortaya koymuşlardır. Söz konusu olan kavramın tek bir tanımını yapabilmek oldukça zor olmasına rağmen en basit hali ile ‘sosyal sermaye’ kavramını; en az iki birey arasındaki güven vasıtasıyla kurulabilen iletişim olarak tanımlamak mümkündür.

Sosyal sermaye kavramı, hakkında yazılan literatüre bakıldığında, ‘sosyal sermaye’ kavramı daha çok son yıllarda önem kazanmış gibi görünse de aslında toplum gelişimindeki önemi ve de etkinliği sosyal bilimciler tarafından çok daha eskilere dayandırılan bir kavramdır. Adam Smith, Karl Marks, Emile Durkheim, Max Weber gibi

önemli teorisyenler, özellikle ‘sosyal sermaye’ kavramının ekonomik kalkınma ve sosyal sorunların çözülmesindeki önemi üzerinde durmuşlardır. Ancak ‘sosyal sermaye’ kavramının bilinen ilk kullanımına Lyda Judsen Hanifan’ın ‘The Rural School Community Center’ adlı çalışmasında rastlanılmaktadır. Kavramın literatürde bu ilk kullanımından sonra uzun süre literatürde kavrama rastlanılmamaktadır. Kavramın ikinci kez karşımıza çıkışı ise J. Seeley, A. Sim ve E. Loosely’nin ‘Cerstwood Heights: A Study of the Culture of Suburban Life’ adlı çalışmasında rastlanmaktadır. Sosyal sermaye konusunun sistematik şekilde işleyen ve ekonomik boyutu ağırlıklı olan çalışmaların özellikle 1990’lı yıllarda arttığı görülmektedir.

Ekonomi ve sosyal alanlardaki gelişme süreçlerinde önemli bir rol oynayan sosyal sermayenin artırılması ve geliştirilmesi her ülke için vazgeçilmez ihtiyaçlardan biridir. Bunun gerçekleşebilmesi için ise sosyal sermayenin kaynaklarının neler olduğu çok iyi bilinmelidir. Sosyal sermayenin belli başlı kaynakları arasında aile, sivil toplum örgütleri, firmalar, etnik, dini ve diğer sosyal gruplar ile kamu sektörünü saymak gerekmektedir. Sosyal sermaye temelde bireyin kişiye ve topluma yaklaşım tarzını belirleyen, çok yönlü ve etkili bir toplumsal değer olarak kabul edildiği takdirde, söz konusu toplumsal değerlerin gelişimi konusunda eğitim faaliyetlerinin rolünü dikkate almamak ise eksik bir tutum olacaktır. Çünkü; eğitim, bireyi ve toplumu yapılandırmada vazgeçilmez temel faaliyetlerden birisidir. Buradan hareketle bu çalışmada ‘sosyal sermaye’ kavramının kaynaklarından birisi olan sivil toplum ve toplumun işleyişinde olmazsa olmaz olan eğitimle olan ilişkisi ele alınmıştır.

1.1 Problem Durumu

‘Sosyal sermaye’ kavramı günümüzde yeni yeni yaygınlaşan bir kavramdır. Buna rağmen özellikle son yıllarda sosyal sermaye üzerine yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kitap olarak yayımlanmış bazıları ise tez ya da makale şeklinde hazırlanmıştır.

Kangal (2013) ‘Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği’ isimli çalışmasındaki asıl amaç, yapılan çalışmalar incelenerek sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya çıkarabilmektir. Çalışma sonucunda Türkiye’nin sosyal sermayenin ölçütlerinden olan istenilen seviyede güvene ve sivil toplum kuruluşuna sahip olmadığına ulaşılmıştır.

Erbil (2008) “Sosyal Sermayeye Örgütsel Yaklaşım: Bir Model Önerisi” isimli çalışmasında bireylerin çeşitli düşünceler ile ortak bir amaç etrafında bir araya gelerek oluşturdukları örgütler özelinde sosyal sermayenin yönetilmesi konusunu incelemiştir. Çalışma kapsamında öncelikli olarak sosyal sermaye kavramı genel bir yaklaşım ile çok yönlü olarak ele alınmış sonrasında ise örgütsel sosyal sermayenin ne anlama geldiği, toplum ve de örgütler açısından önemi, türleri ve unsurları açısından ele alınmıştır. Araştırmanın en sonunda ise tüm bu açıklamalar bağlamında örgütsel sermayenin yönetilmesine ilişkin bir model önerisi sunulmuş, sosyal sermayesini geliştirmek isteyen örgütlere yol gösterilmeye çalışılmıştır. Nitekim araştırma bu yönüyle diğer araştırmalardan ayrılmaktadır.

Karagül ve Masca (2005) tarafından hazırlanan “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme” isimli çalışmada sosyal sermayenin tanımını vererek, ülkelerin gelişme süreçlerinde sosyal sermayenin önemli bir rolünün olduğunu vurgulayarak son yıllarda çok fazla irdelenen bir konu haline geldiğinden bahsedilmiştir. Çünkü birçok ülkenin gelişmişliğini ya da az gelişmişliğini sadece fiziki sermaye birikimi ile açıklamak mümkün değildir. Özellikle az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler ile aralarındaki ekonomik kalkınma farkını kapatabilmeleri için sosyal sermayelerini arttırmalarının önemli bir zorunluluk olduğunu vurgu yapmışlardır.

“Anderson (2007), ‘Sosyal Sermaye ve Öğrenci Öğrenmesi: Latin Amerika İlkokullarından Deneysel (Empirical) Sonuçlar’ isimli çalışmasında dört Latin Amerika şehrindeki 4. Sınıflardan toplanan verileri kullanarak öğrencinin yükselme ihtimali, matematik ve dil başarısı ve sosyal sermaye arasındaki ilişkisinin deneysel analizini yapmıştır. Sonuçlar okulda öğretmenler arasında, öğretmen öğrenci arasında ve sınıfta öğrenciler arasındaki sosyal sermayenin öğrenme başarısına ve yükselme ihtimaline önemli derecede katkı sağladığını öne sürmüştür. Ayrıca öğrenciler arasındaki sosyal sermayenin en az öğretmenlerin sosyal sermayesi kadar önem gerektirdiğini, çocukların birbirlerinden ve ağılardan öğrendiğini söylemiştir... İronik olarak bu çalışmanın sonuçları, sınıf çevresi içinde sosyal sermaye oluşturmak için zaman harcama daha yüksek dil ve matematik test puanları ile ilgili olduğunu göstermiştir (Ersözlü, 2008, s. 62).

Çankaya ve Çanakçı (2011, s.127)’nin ‘Sosyal Sermaye ve Motivasyon Arasındaki İlişkiye Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi’ isimli çalışmasında sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre sosyal sermaye ve motivasyon ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Elazığ ili merkez ilköğretim okullarında 2009-2010 eğitim-öğretim döneminde görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 375 öğretmen oluşturmakta olup, Ersözlü tarafından geliştirilen Sosyal Sermaye Ölçeği ve Claude, Caroline, Frédéric, Herbert ve Martin’in geliştirdiği

Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır.Araştırma sonucunda sosyal sermaye ve motivasyon arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Ekinci (2008) tarafından hazırlanan ‘Genel Liselerdeki Sosyal Sermaye Düzeyinin ÖSS Başarısına Etkisi’ isimli çalışmada genel liselerdeki sosyal sermaye düzeyinin ÖSS’ye olan etkisinin öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde belirlenmesi amaçlanmıştır ve bunun için 62 maddeden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir.Batman, Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri araştırma kapsamına alınarak 30 genel liseden 969 öğretmen görüşü anket yoluyla alınmıştır.Araştırma sonucunda ise, okullarında sosyal sermaye düzeyine göre algılamada erkeklerin ‘örgütsel bağlılık’ düzeylerinin daha yüksek olduğu, okulda çalışma süresi arttıkça sosyal sermaye düzeyine yönelik algının daha yüksek olduğu ve sosyal sermayenin sadece ‘örgütsel bağlılık’ boyutunun okulların ÖSS başarı düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Günkör (2011)’ün‘Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi’ isimli çalışmasında diğer araştırmalardan farklı olarak sosyal sermaye kavramını eğitim ile ilişkisi bağlamında ele almış ve tarama modeliyle oluşturduğu çalışmasında meslek, güven düzeyi ve eğitim seviyesi arasında güçlü bir bağlantı olduğunu, eğitsel faktörlerin sosyal ağlara katılıma, güven kavramına ve sivil katılıma olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koyarak, tüm eğitsel faktörlerin sosyal sermaye oluşumunu etkilediği sonucuna varılmıştır

Töremen (2002) “Okullarda Sosyal Sermaye:Kavramsal Bir Çözümleme” isimli çalışmasında sosyal sermaye kavramını tanımlayarak okullarda sosyal sermayenin öğeleri ve okullarda sosyal sermayenin nasıl geliştirilebileceğini tartışmıştır.Araştırmacı, sosyal sermayenin aktarım yeri olarak düşünülen okullardan hareket ederek, sosyal sermayenin geliştirilmesi amacıyla okullarda güven ortamının oluşturulabilmesi, üyelerin bir araya gelebilecekleri sosyal ortamların oluşturulması,örgüt üyeleri arasında iletişimin geliştirilmesi ve de işbirliğinin sağlanması gerektiği gibi konularda önerilerde bulunmuştur(Ersözlü, 2011, s. 54).

Töremen, diğer araştırmacılardan farklı olarak sosyal sermaye kavramını okul çerçevesinde ele almakta, okullarda nasıl geliştirileceğine ve okulların sosyal sermayenin aktarımındaki rolüne dikkat çekmektedir.Ancak eğitim-sosyal sermaye ilişki bağlamında diğer çalışmalara benzerlik göstermektedir.

Şenkal (2005) tarafından hazırlanan “Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye:Sosyal Politikaya Dayalı Alternatif Kalkınma Modeli Arayışları” isimli çalışma, sosyal politika ve sosyal sermaye arasındaki ilişki her ikisinin de toplumsal kalkınmayı gerçekleştirme hedefine yönelmeleri bakımından önemli olduğuna vurgu yapmakta ve bu özelliği ile de sosyal sermayenin sosyal politikaların uygulanma aşamasında çok büyük kolaylıklar sağladığına değinmektedir. Bu çalışmada ki temel amaç, küreselleşme süreciyle birlikte önemi artan iki

temel kavram olan sosyal sermaye ve sivil toplum arasındaki ilişkiyi irdelemek en az onlar kadar gündemde olan sosyal politika kavramı ile olan ilişkilerini belirlemektir.İkincisi, bu kavramlar bağlamında sosyal politika için alternatif bir kalkınma modeli oluşturma konusunda onaylayabilecekleri rolü ve önemi vurgulamak ve üçüncü amaç ise; küreselleşme ile birlikte evrensel bir kimliğe bürünen sosyal politika sorunlarının çözümünde ne ölçüde faydalanabileceğine vurgu yapmaktır.Sivil topluma dikkat çekmesi ve bu iki kavram arasında bağı vurgulaması açısından diğer araştırmalardan belli başlı farklılıklar göstermektedir.

Diğer çalışmalardan farklı olarak Karataş (2008), ‘Türk Eğitim Sisteminde Sivil toplum Kuruluşları:Konumları ve İşlevleri’ isimli çalışmasında eğitim ile sivil toplum kavramlarının ilişkisini ele almış ve çalışmasında sivil toplum kuruluşlarının eğitim politikaları oluşturulmasında, toplumsal katılımı sağlama rolü, eğitim hizmetlerine proje bazlı katkıları, projeler için devlet ile yaptıkları işbirliği süreçleri ve eğitimin finansmanına yaptıkları desteklerin boyutu araştırılmıştır.Bu amaçla nicel ve nitel iki ayrı alan araştırması yapılmıştır.Araştırma sonucunda; Türkiye’de batılı tarzda sivil toplum kuruluşu (STK) olgusunun yeni yeni oluştuğu, eğitimde faaliyet gösteren STK’ların deneyimsiz olduğu, okul yöneticilerin eğitim-STK işbirliğine isteksiz olduğu, devletin STK’lara ön yargılı yaklaştığı, STK’ların uluslar arası STK işbirliğine ülkelerindeki STK’larıyla yapacakları işbirliğinden daha istekli olduğuna, STK’ların toplumla sağlıklı bir ilişki kuramadığına, STK’ların son yıllarda STK-devlet işbirliğinde hızlı bir gelişme olduğunu vurguladığını ve STK yöneticilerinin yakın zamanda STK’ların etki ve derinliğinin artacağına inandıklarına ulaşılmıştır.

Karagül (2012, s. 143) sosyal sermayeyi, temelde bireyin kişiye ve topluma yaklaşım tarzını belirleyen,çok yönlü ve etkili bir toplumsal değer olarak kabul etmenin mümkün olduğunu söyleyerek, söz konusu toplumsal değer gelişimi konusunda eğitim faaliyetlerinin rolünü dikkate almamanın eksik bir tutum olacağını ifade etmektedir. Eğitim, bireyi ve toplumu yapılandırmada vazgeçilmez temel faaliyetlerden birisidir.Eğitim ile birlikte, bireyin ve toplumun düşünme, algılama,tepki verme ve davranış şekilleri şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

Şenkal (2005, s. 797)’a göre, özellikle ulus devlet anlayışının gerilemesi neticesinde buna bağlı olarak da sivil toplum anlayışının gelişmesinin, sosyal sermaye dinamiklerinin ortaya çıkarılmasında ve bu dinamiklerin harekete geçirilmesinde önemli olanaklar sunduğuna

işaret etmektedir. Günümüzde sivil toplum ve sosyal sermaye arasındaki ilişki konusundaki genel görüşe bakıldığında ise sosyal sermaye potansiyelinin ancak sivil toplum anlayışının geliştiği ülkelerde olabileceği üzerinde odaklanmaktadır.

Sosyal sermayenin kaynaklarından biri olan sivil toplum insanların ortak ideallere ulaşmaları için işbirliği yapmalarına imkan sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal sermaye konusundaki katkısı birkaç yönden ele alınabilir. Karagül (2012, s.109) bunlardan ilkinin örgütlerin üyelerine hayat boyu eğitim çerçevesinde sundukları eğitim kapsamında ortaya çıktığını belirtmektedir. Bunun sebebi; derneklerin, vakıfların, sendikaların ve hatta siyasi partilerin kendi üyelerine ve topluma açık şekilde faaliyetleri kapsamında toplantı, sunum, panel gibi birtakım bilgilendirici ve eğitici faaliyetlerde bulunmalarındandır. “Sivil toplum kuruluşlarının sosyal sermaye edinimi konusundaki katkısının bir başka boyutu ise bireylerin çevreleriyle ilişki kurabilmelerine olan katkısı çerçevesinde gerçekleşmektedir.” (Karagül, 2012, s. 109) Bireyler sivil toplum örgütlerine katılarak bir yandan güvene dayalı ilişki kurabilecekleri sosyal çevreyi genişletmekte bir yandan kendilerini bu çevre ile birlikte daha güçlü hissedebilmektedir.

Toplumda gerginlik ve güvensizliğin yüksek olduğu zamanlarda sosyal sermayeden önemli bir uzlaşım aracı olarak yararlanılabilmektedir. Çünkü, sosyal sermaye toplumun üyeleri arasında işbirliğini arttırarak sosyal barışı sağlamaktadır. “Zengin-yoksul, işçi-işveren, genç-yaşlı gibi farklı gruplar arasında güven, diyalog ortamı ancak sosyal sermaye ile sağlanır. Ekonomik veya siyasi açıdan önemli bir davranış olsa da sevecenlik ve şefkat sivil toplum örgütleri tarafından şekillendirilen bilinçli bir davranıştır.” (Şenkal, 2005, s.798)

Sosyal sermayenin geliştirilmesi ve ülke açısından yararlı bir şekilde kullanılabilmesi için eğitim faktörünün, gençlerimize sosyal sermaye birikimin aktarılmasında, vazgeçilmez bir unsur olduğu açıktır. Bunun yanı sıra toplum içerisinde yaşayan insanların ulus devlet anlayışını gerilemesi neticesinde ortaya çıkan sivil toplum anlayışı ile birlikte hareket ettiği, işbirliği içerisinde sosyal sermaye birikimlerini korudukları ve aktardıkları da bir gerçektir. Buradan hareketler bu araştırmada; sosyal sermaye, eğitim ve sivil toplum ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmanın temel problemi; “Sosyal sermaye kavramının eğitim ve sivil toplum ile olan ilişkisi nasıldır?” şeklinde ifade edilebilir. Bu ana problem altında diğer alt problemler şu şekilde belirlenmiştir:

1. Sosyal sermayenin topluma ve toplumun gelişimine ne gibi katkıları bulunmaktadır?
2. Sosyal sermayenin geliştirilmesi ve ülke yararına kullanılabilmesinde eğitimin ne gibi bir rolü bulunmaktadır?
3. Eğitim ile sosyal sermaye bireylere aktarılabilir mi?
4. Sivil toplum örgütlerinin toplum üzerindeki etkileri nelerdir?
5. Sosyal sermaye ile sivil toplum arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
6. Eğitim ve sivil toplum arasındaki ilişki nasıldır?

1.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, insanların isteklerine kavuşmak için gerekli olan donanımları sağlamaları ve de kendi hareketlerini düzenlemeleri yolu ile karşılıklı güven ilişkilerinin gelişmesini sağlayan sosyal sermaye kavramının eğitim ve sivil toplum ile olan ilişkisinin incelenerek, eğitimle ilgili olan sivil toplum örgütlerinde sosyal sermayenin ele alınış tarzının, aktarılmasının ve öneminin incelenmesidir.

1.3 Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, günümüzde çok fazla önem kazanan ve toplumların gelişmesinde ve güven içerisinde var olmasında büyük önem arz eden ‘Sosyal Sermaye’ kavramının; anlamını, gelişim sürecini, toplumu ne şekilde etkilediğini ortaya koyması ve özellikle de bunu insan yaşamının ayrılmaz parçaları olan eğitim ve sivil toplum ile olan ilişkisini ortaya koyması bakımından gerekli bir araştırmadır.

Bu araştırmada özellikle sosyal sermaye kavramının, insanlar için olmazsa olmaz olan eğitim ve sosyal sermayenin kaynaklarından biri olan sivil toplum ile olan ilişkisinin, eğitim ve sivil toplum ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmış olması bakımından diğer araştırmalardan ayrılmaktadır.

Sosyal sermaye kavramı ile ilgili yapılan diğer araştırmalara bakıldığında bunların genellikle, kavramın tarihçesi, toplumları nasıl etkilediği gibi konularda yapıldığı görülmektedir. Özellikle de yapılan çalışmalarda, bu çalışmanın aksine, sosyal sermayenin eğitim ve sivil toplum ile olan ilişkisi ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu çalışma ile literatürdeki bu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışma, ileride yapılacak olan araştırmalara geniş bir literatür bilgisi sunması bakımından ve kavramın hem eğitim hem sivil toplum ile ilişkisinin bir arada, bu kavramlarında kendi aralarında ilişkilendirilerek ele alınması bakımından ön ayak olmaktadır. Ayrıca çalışma hem eğitim alanında sosyal sermayenin öneminin hem de sivil toplum alanındaki öneminin vurgulanması açısından önemli bir araştırmadır.

1.4 Varsayımlar

Çalışma literatür taramasına dayalı tarihsel bir araştırma olmasından dolayı çalışmanın herhangi bir sayıtlısı bulunmamaktadır.

1.5 Sınırlılıklar

Çalışma literatür taramasına dayalı tarihsel bir araştırmadır. Dolayısıyla çalışmanın sınırlılığı; konuyla ilgili kaynakların çoğunun farklı yabancı dillerden olmasından dolayı, çevirisi bulunmayan kaynaklardan yararlanılamamış olmasındır. Özellikle ‘Sosyal Sermaye’ kavramı ülkemizde henüz yeni yeni yaygınlaşan bir kavram olmasından dolayı yeterince kaynak bulunmamaktadır. Dolayısıyla araştırma kaynak açısından Milli Kütüphane, Ankara’daki üniversitelerin kütüphaneleri ve internette bulunan veri tabanları ile sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Ağ(Network): Buradaki ağdan kasıt insan etkileşimlerinin dokusu niteliğinde olan ilişki ağlarıdır ve bu ağlar arkadaşlar arasındaki ilişkileri, paylaşılan bilgileri, düşünceleri ve beğenileri içeren ağlardır.

BÖLÜM 2

SOSYAL SERMAYE

Bu bölümde araştırmanın ana kavramı olarak ele alınan sosyal sermaye kavramının tanımına, tarihine, unsurlarına, kaynaklarına vb. yer verilerek bütün bu unsurlar birer birer ele alınmaktadır.

2.1 Sosyal Sermaye Kavramının Tanımı

Çoğunlukla sermaye olgusunun, para ve para karşılığında alınan maddi değerli şeylerden oluştuğu şeklinde algılanmasına rağmen, özellikle son yıllarda insana ait birtakım değerlerin oluşumunu da oluşturduğunun algılanmaya başlaması oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Bu gelişme neticesinde ise sosyal sermaye kavramı ön plana çıkmıştır. “Sosyal sermayenin işletme yönetiminde, siyasal bilimlerde ve sosyolojide çekirdek bir kavram olarak öne çıktığı görülmektedir. (Burt, 2000) Sosyal sermaye insan sermayesinin bağlamsal tamamlayıcısı olarak da algılanabilir. Sosyal sermaye metaforu, iyi durumda olan bireylerin daha iyi bağlantıları olduğunu anlatmaktadır (s. 347).” (Sargut, 2006, s. 3)

“Sosyal sermaye, ülkelerin ekonomik faaliyetlerine toplumsal hayatın etkilerini koymayı amaçlayan sosyal içerikli yeni bir iktisadi kavramdır.” (Karagül, 2012, s. 38) Aydın (2001, s. 7) ise sosyal sermayeyi, ‘fertlerin, toplumun resmi ve sivil kurumları arasında üyelik yoluyla fayda ve avantaj sağlama kapasitesi ve yeteneği’ olarak tanımlamaktadır. Sosyal sermaye kavramının tek bir tanımının yapılabilmesi ise oldukça zordur.

... Narayan (1999a ve 1999b) mesela, sosyal sermayenin tanımlanmasının esas itibarıyla zor olduğunu şu hususları kabul ederek teslim eder: Toplumlar, toplumsal gruplardan oluşur, bireylerden değil; toplumlar için toplumsal bütünlük, istikrar ve refah zaruridir; toplumda bireyin ve toplumun yetenekleri arasında bir gerilim vardır; ancak bu gerilim toplumsal dışlamaya olduğu kadar sivil katılıma da yol açabilir (Fine, 2011, s. 280).

“Sosyal bilimlerin farklı alanlarından gelen bilim adamlarının, kendi alanlarının bakış açılarını temel almak suretiyle değişik amaçlarla yapmış oldukları tanımlar farklı sosyal sermaye kavramları ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla literatürde kabul görmüş genel bir Sosyal Sermaye kavramı olmasa da ortak bazı kavramlar ortaya çıkmıştır.” (Töremen ve Ersözlü, 2010, s. 24)

Sosyal sermayeyi doğru bir biçimde tanımlanması için evvela, *sosyal* ve *sermaye* kelimelerinin açıklanmasına ihtiyaç vardır. *Sosyal* kelimesi toplumla ilgili, toplumsal ve içtimai anlamlarına gelmektedir. Bir arada yaşayan insanların ortak yaşamları ve bu ortaklığa bağlı geliştirilen ortak düşünce ve eylemler ve bunlar arasındaki her türlü ilişki; kavramsal anlamda sosyal kelimesi ile ve bilimsel olarak da sosyoloji ile alakalı hususlardandır.

Sermayeyi ise yukarıdaki anlatımlarda çok kere ifade edilmiş olmasına rağmen, tekrarlayacak olursak; iş yapabilme kolaylığı sunan iktisadi anlamda ilave katma değer oluşturmaya imkan sağlayan veya yardımcı olan maddi ve manevi değerler bütünü şeklinde izah etmek mümkündür (Karagül, 2012, s. 91-92).

Sosyal sermayeyi inceleyen araştırmacılar, kavramı tanımlarken çeşitli analiz düzeyleri kullanmışlar ve bunun neticesinde de çeşitli tanımlar önermişlerdir. “Sosyal sermayeyi kamu malı olarak görenler bu olguyu ‘makro’ düzeyde incelemiş; buna karşın sosyal sermayeyi ‘özel mal’ olarak görenler ise sosyal sermayeyi mikro düzeyde incelemişlerdir.” (Özdemir, 2008, s. 82)

Örneğin; Putnam sosyal sermayeyi şu şekilde tanımlamıştır: ‘Sosyal sermaye karşılıklı yarar için koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi sosyal örgütlerin sahip oldukları özellikleri ifade eder.’ Fukuyama’ya göre sosyal sermaye grup veya örgütlerde ortak amaç için çalışma yeteneğidir. Sosyal yapının bir özelliği olarak sosyal sermayeyi ele alan Coleman ise, sosyal sermayeyi sosyal yapı içindeki bireylerin eylemlerini kolaylaştıran bir varlık olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere sosyal sermayenin kamu malı olma özelliğini benimseyenler, sosyal sermayenin topluma doğrudan bireye ise dolaylı bir faydası olduğu görüşündedir. Bunun tam tersi sosyal sermayenin özel mal olma özelliğini benimseyenler ise, sosyal sermayenin bireye doğrudan, topluma dolaylı bir faydası olduğu görüşündedir (Özdemir, 2008, s. 83).

“Bu çerçevede en basit şekil ile sosyal sermayeyi; *en az iki taraf arasında kurulabilen güvene dayalı yatay (aynı toplum kesimleri arası) ve dikey (yönetenle, yönetilen farklı toplum kesimleri arası) karakterli ilişkilerin yoğunluğu olarak tanımlamak mümkündür.*” (Karagül, 2012, s. 93)

“Biraz daha geniş bir tanımlamayla sosyal sermayeyi; *toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak, toplumun üretkenliğini artıran güven, norm ve iletişim ağı şeklinde izah etmek olasıdır.*” (Karagül, 2012, s. 93)

Sosyal sermaye; toplumu bir arada tutan ve toplumun siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik alanda gelişmesini etkileyen örfler, adetler, gelenekler, görenekler, insan ilişkileri ile ulusal ve uluslar arası ilişkileri belirleyen kurallar bütünüdür. Yani sosyal sermaye bir toplumda sivil sorumluluk duygusunu içinde barındıran, bir toplumu sadece insan kitlesinden bir değer haline getiren, toplumun işlevselliğini sağlayan nedendir. Bu bağlamda sosyal sermaye toplumun dokusunu bir arada tutan, adeta tutkal işlevi göre bir bağıdır. Toplumdaki birlik ve beraberliği hissettiren, bu özellikleri koruyan ortak gereksinimlerle ortak amaçlar belirleyen ve bu doğrultuda sürdürülebilir bir gelişim sağlayan güçtür (Demiral, 2007, s. 4).

‘Sosyal Sermaye’ kavramı özellikle insan ilişkilerine çok büyük önem vermektedir. “İnsanların birbirleriyle kurdukları ilişkiler ve bu ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesi onların içinde yaşadıkları topluma yansımaktır. Sosyal sermaye, bir toplumda ve

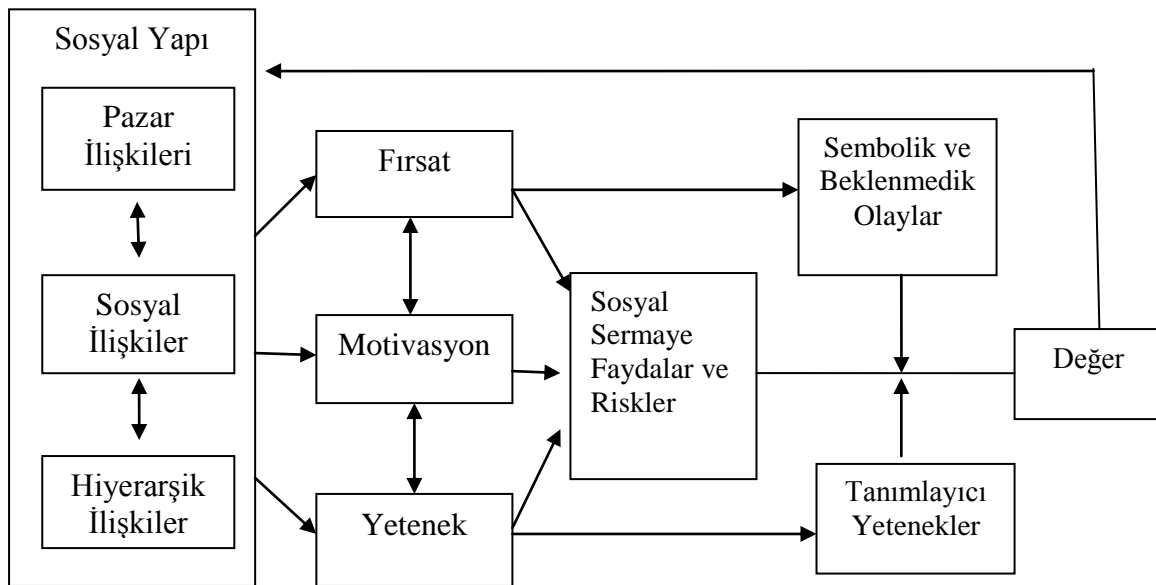
toplumun bazı bölümlerinde güven duygusunun hakim olmasından ileri gelen bir yetidir.”(Fukuyama’dan aktaran Ersözlü, 2008, s. 9)İnsanlar birbirlerine güvenmeye başladıkça, haliyle o toplumun sosyal sermayesi de yükselmeye başlayacaktır.

Aydın (2001, s. 8)’a göre, sosyal sermaye, sağlıklı bir toplumu inşa ederek devam ettirebilecek değer ve normların tamamı olarak da ifade edilebilmektedir. Toplumun çeşitli kurumlarındaki kurum içi ve de kurumlar arası katılımcılık ve işbirliğinin varlığı olarak tanımlanabilen sosyal sermaye tıpkı bir toplum ya da takım inşa etmeyi sağlayıcı tutkal gibidir.

Sosyal sermaye konusunda yapılan değerlendirmelerin genel olarak; *sosyal normlar, güven ve iletişim ağı eksenini* etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye olgusunun, topluma yön veren ahlaki değerlere, kültürel ve siyasi yapı ile eğitime göre şekillendiğini de söylemek mümkündür. Dolayısıyla; iyi niyet, hoşgörü, adalet, iyilik, güzellik, sevgi, arkadaşlık ve geleceğe duyulan güven gibi maddi olmayan pozitif (manevi) değerlerin, toplumda oynadığı rolün etkisinin, aslında zannedilenden çok daha fazla olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır (Karagül, 2012, s. 93).

“Adler ve Kwon... kavramın temel olarak sempati, güven ve bağışlama kavramlarını içeren iyi niyet kavramı ile tanımlanabileceğini, sosyal sermayenin değer üretme sağladığından hareketle, organizasyonlarda para kazanmak anlamına dönüştüğünü belirtmişler... sosyal sermayenin nasıl değer ürettiğini kavramsal bir model sunarak göstermişlerdir.” (Adler ve Kwon’dan aktaran Arslan, 2012, s. 231)

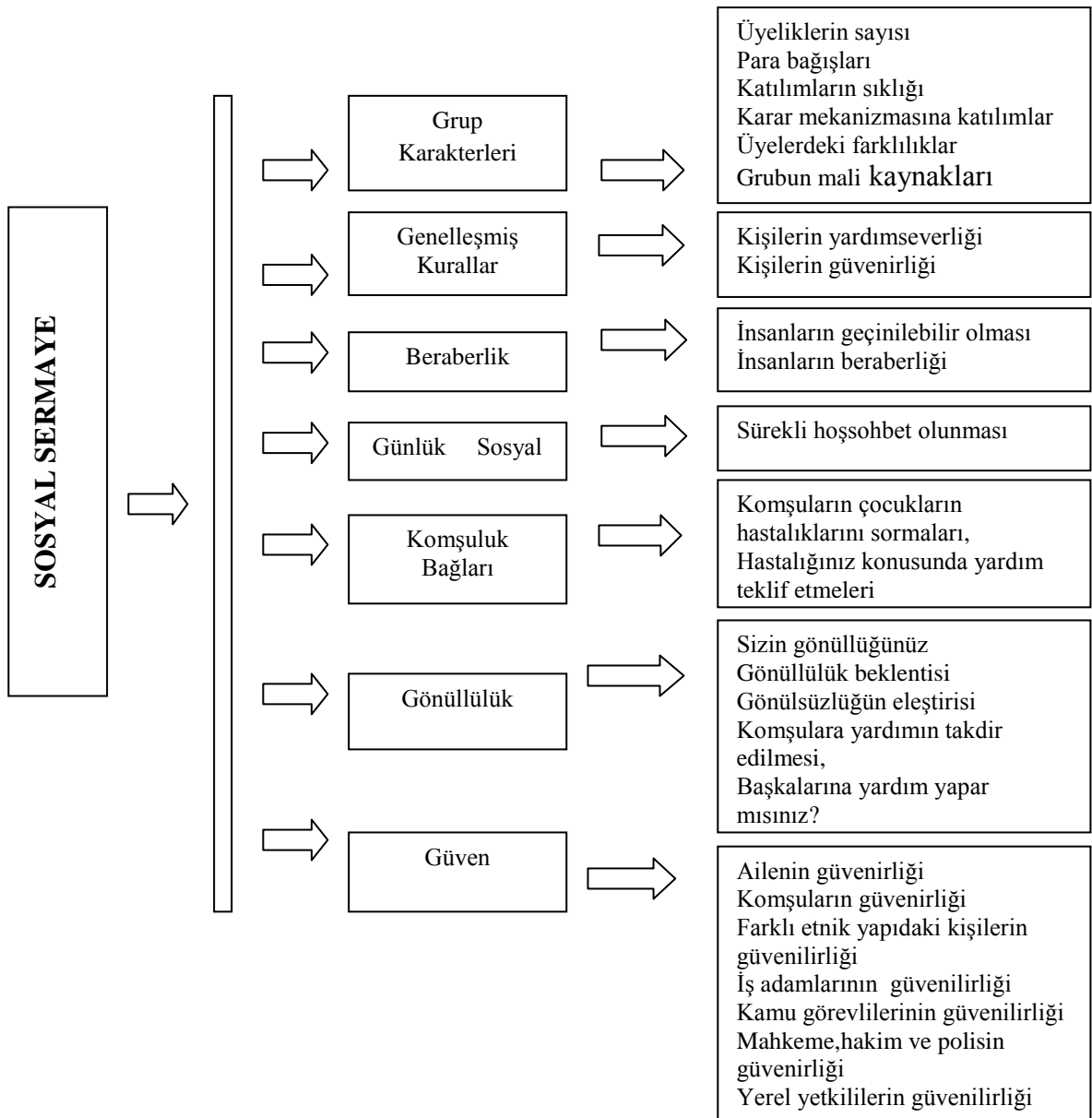
Şekil 1. Sosyal Sermayenin kavramsal bir modeli (Adler ve Kwon’dan aktaran Arslan, 2012:232)

2.2 Sosyal Sermaye Kavramının Temel Unsurları

Sosyal sermaye kavramının tanımında oluşu gibi sosyal sermaye kavramını ortaya çıkaran unsurların neler olduğu konusunda da literatürde tam bir fikir birliği söz konusu değildir. “Örneğin Narayan’a göre sosyal sermayenin grup niteliği, geliştirilmiş kurallar, birliktelikler, girişkenlik, komşularla bağlantılar, gönüllülük ve güven olmak üzere yedi değişik unsuru mevcuttur. Diğer bir kaynağa göre sosyal sermayenin öğeleri güven, sosyal etkileşim türleri, sosyal ağlar, kurallar ve normlardır.”(Uğuz’dan aktaran Günkör, 2011, s. 17)

Şekil 2. Sosyal sermayenin unsurları (Karagül ve Masca, 2005, s. 44)

2.2.1 Sosyal Normlar

Sosyal sermayenin temel dayanağını oluşturan en önemli faktörlerden biri de ‘sosyal normlar’ kavramıdır. “Normlar örgütsel kültür içinde davranışı etkileyen, sosyal sistemi kurumsallaştıran ve güçlendiren öğelerdir.Normlar içinde buldukları ortamda esas etkiyi yapılan eylemleri takip edip,onaylayarak ya da reddederek sosyal sorgulama moda deyimiyle ‘mahalle baskısı’ nı sağlarlar.”(Karagül, 2012, s. 82)

Hem Putnam ve hem de Coleman, sosyal normların sosyal sermayenin oluşması için vazgeçilmez olgular olduğunu belirtmişlerdir.Onlara göre sosyal normlar, informel bir sosyal kontrol biçimi sağlamaktadır.Böylece daha formel kontrol biçimleri ya da kurumsallaşmış yasal cezalara olan ihtiyaç azalmış olmaktadır.Sosyal normlar genellikle yazılı değildirler.Fakat sosyal bir yapıda beklenen sosyal davranışın belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar.Emredici sosyal normlar, özellikle ileri derecede sosyal davranışların gelişmesinde ve aynı şekilde sosyal olmayan davranışların da önlenmesinde güçlü bir etkiye sahiptirler.Her iki düşünürde komşuluk ilişkilerinin geliştiği bölgelerde sosyal sermayenin yüksek olduğunu ve bu yüzden bu bölgelerde hem suç oranının düşük olduğunu ve hem de resmi politikalara olan ihtiyacın azaldığını belirtmektedirler.Diğer taraftan sosyal güvenin düşük ve sosyal normları az olduğu bir yerde insanlar ancak formel kurallar ve düzenlemeler sistemi altında işbirliği yapabilirler(Kapu, 2008, s. 272).

“Bir toplulukta sosyal sermayenin önemli bir türünü oluşturan normlar,toplumun yararı için kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öngörür.Sosyal destek, statü, onu ve bunun gibi diğer ödüllere desteklenen normlar,insanların kamu yararını gözetmesini de beraberinde getirir,insanlar arasındaki bağları güçlendirir.”(Coleman’dan aktaran Özdemir, 2007, s. 74)

Eren, (1993:70-71) normların belli başlı niteliklerini kısaca şöyle özetlemiştir.

- Normlar grup içindeki bireylerin davranışlarını etki ve baskı altına alarak düzenleyen kolektif değer yargılarıdır.
- Normlar grubun büyük bir kısmı tarafından gruptaki bireylerin birçoğu veya tamamı için önemli olduğu onaylanan davranış için geliştirilirler.
- Normlar bireyin kendine ait düşünce ve duygularını tamamen ortadan kaldırmaz,sosyal baskı altına alır.Bu nedenle grup normları grup üyelerinin bireysel inanç ve duygularını değiştirmez, ama davranışları ya da diğer bir deyimle tutumları istemli veya istemsiz biçimde etkilerler.O halde grup normları bireysel arzu,istek ve inançların temsilcisi değildirler.
- Normların oluşması belli bir zamanı gerektirir.Bu süre içinde bazı üyeler özellikle, grup liderleri bazı normları açıklayarak gruba benimsetmeye çalışırlar.Grup çeşitli görüşmeler sonucu ve karşılıklı ödümler vermek suretiyle normları biçimlendirir.
- Bazı normlar grup içi bireylerin tümü tarafından yaygın bir kabul görmez.Bunlara kısmi normlar veya klik ya da alt grup normları adı da verilebilir (Ersözlü, 2008, s. 19).

2.2.2 İletişim Ağı (Network)

Sosyal sermaye kavramından bahsedilirken özellikle ‘iletişim’ sözcüğü sıklıkla kullanılır ve bu sözcüğün üzerinde durulur. “Sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet

olduğudur.İletişim ağları,sosyal bağlılık için bir temel oluşturur;çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için –yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil- bir kişinin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar.”(Woolcock’dan aktaran Field, 2008, s. 16)

“İletişim ağları bir toplumdaki yatay ve dikey kesitte yer alan kişi ve örgütlerin ihtiyaç duydukları vakit bir birleri ile karşılıklı iletişime geçebilmelerine imkan sağlayan;fiziki, yasal, örfi ve davranış şekillerine bağlı imkan ve ortamlardan oluşmaktadır.”(Karagül, 2012, s. 96)

Bireyler belirli bir kişisel maliyete katlanarak başka insanlara karşılıksız olarak değişik hizmetler sunmaktadırlar ya da onların faydasına olacak davranışlarda bulunmaktadırlar.Bu hoş tutumdaki genel beklenti, gelecekte umulmadık bir zamanda ihtiyaç hissedilen bir durumda karşılığının alınacağı şeklindedir.Bizim kültürümüzde bu durum ‘İyilik yap at denize,mahluk (yaratılan) bilmezse Halık (yaratan) bilir.’ Atasözüyle çok güzel özetlenmiştir.Karşılıksız yapılan bir hizmetin uzun vadede karşılığını bir şekilde bulacağı ifade edilmektedir.Böyle bir anlayışın hakim olduğu toplumlarda insanlar birbirlerinin faydası için çalışır.Sonuç itibariyle toplumdaki herkesin isteklerine hizmet edilmiş olur.Psikolojik düzeyde bu durum gelişmiş sosyal bir davranışın ifadesi olarak görülmektedir(Kapu, 2008, s. 271).

Alacahan ve Duman (2011, s. 114)’a göre literatürde iki ağ arasında ayırım yapılmaktadır.Birincisi f-ağlar olarak adlandırılan, aile ve yakın arkadaşlar arasındaki etkileşimdir.İkincisi ise, v-ağlar olarak adlandırılan aile dışındaki, sivil toplum kuruluşlarıyla, kulüplerle kurulan etkileşimlerdir.Putnam’ın tabiriyle bu ayırım bağlayıcı ve köprü kurucu sosyal sermayeye karşılık gelmektedir.

İletişim ağları; insanların hedeflerine ulaşmalarında yardımcı olan ve bununla birlikte de toplumu bir arada tutmaya yarayan normlar kümesinin bir parçası olarak kabul edilebilir. “İletişim ağlarının fiziksel boyutunu ulaşım ve haberleşme araçlarının sunduğu imkanlar yansıtırken, yasal ve örfi yanını ise kanuni düzenlemelerle, örfi kuralların bireyler ve örgütler arası iletişime getirdiği sınırlama ya da serbestlikler oluşturmaktadır.”(Karagül, 2012, s. 96)

2.2.3 Güven

Güven, insan ilişkilerinde, ilişkilerin sağlıklı olabilmesi için olmazsa olmaz sayılacak özelliklerin başında gelmektedir. “Güven unsuru,insanın gereksinim duyduğu ve temin etmeye çalıştığı;yeme,içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının da önüne geçebilen ve hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan en önemli yaşam alanı özelliğidir.”(Karagül, 2012, s. 95)

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlana sözlükte ise güven: “*Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusudur.*’ Bir diğer tanımda ise güven, ‘*Görgül, mantıksal ya da sayımsal işlemlere dayanarak bir gözlemsel bilgi ya da bulgunun öyle olduğu ya da öyle kalacağı duygusu*’ olarak yer almıştır...” (Tecim, 2011, s. 17).

“Sosyal sermaye tartışmalarında ‘güven’ önemli bir yer tutmaktadır. Bazıları güveni sosyal sermayenin bir sonucu, bazıları kurucu unsuru, bazıları da her iki şekilde ele almaktadır.” (Cote ve Healy’den aktaran Duman ve Alacahan, 2011, s. 182)

Sosyal sermayenin en belirleyici unsuru güvendir. Güven; ilişki ağları, karşılıklılık ve işbirliğine katkı sağlayarak, sosyal sermayenin oluşmasına zemin hazırlar. Güven sosyal sermayenin bir ön koşulu, bir göstergesi, bir ürünü, ondan sağlanan yarar olduğu kadar, aynı zamanda diğer yararların elde edilmesini mümkün kılan unsurlardan biridir (Cohen ve Prusak’tan aktaran Ersözlü, 2008, s. 16).

‘Sosyal Sermaye’ kavramına çok büyük katkılar sağlayan Putnam, Coleman ve Fukuyama arasında ‘güven’ konusunda detaylı çalışmasıyla öne çıkan isim Fukuyama’dır. Fukuyama ‘Sosyal Sermaye’ kavramını tanımlarken özellikle insanlar arasında işbirliği ve güven duygusuna vurgu yapmakta ve sosyal sermayeyi bir toplumda güven duygusundan ileri gelen bir yeti olarak görmektedir. “Fukuyama (2001:4) güven eksenli çalışmasının merkezine işbirliği normunun işlevsel olduğu insan çemberini yerleştirerek bu durumu ‘güven menzili’ terimi ile kavramsallaştırmaktadır.” (Duman ve Alacahan, 2011, s. 183)

Putnam “Bowling Alone” (2000) kitabında yaptığı araştırmada Amerikalıların 1900’lerin başından 1990’lara doğru giderek daha az cemaat ve cemiyetlere, mezun derneklerine, siyasi örgütlemelere vb. katıldıklarını ifade eder. İnsanların tek başına bowling oynamaları şeklinde tasvir edilen toplumsal ilişkileri birbirine güvenmeme ve birbirlerini tanımama ile açıklayan Putnam’a göre sosyal sermayenin erozyona uğraması birbirlerine güvenmeyen, birbirlerini tanımayan; komşular, siyasetçi ve seçmenler, şirketler ve çalışanlarla karşımıza çıkmaktadır (Başak ve Öztaş, 2010, s. 35).

“Sosyal sermayenin hem bir kaynağı hem de sonucu olarak değerlendirilebilecek olan güven kavramı aynı zamanda sosyal birliği destekleyen çoğu norm, değer ve yaklaşımın garantisi niteliğindedir.” (Günkör, 2011, s. 19)

2.2 Sosyal Sermaye Kavramının Tarihçesi

Sosyal sermaye kavramının literatürde ilk kullanımından çok daha önce birçok düşünür bu kavramın temellerini inşa etmiştir. Dolayısıyla sosyal sermaye kavramının ortaya çıkışını, tarihsel arka planı ve icadı şeklinde ikiye ayırarak ele almak yerinde olacaktır.

2.2.1 Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Arka Planı

‘Sosyal Sermaye’ kavramının kavramsallaştırılarak popüler hale getirilmesi henüz yeni olsa da aslında bu kavramında geçmişe dayanan bir arka planı bulunmaktadır. Toplum gelişimindeki önemi ve topluma olan etkisi; önemli sosyal bilimciler olan Adam Smith, Karl Marks, Emile Durkheim, Thorstein Veblen ve Max Weber gibi teorisyenlerce ele alınmıştır. Ancak, “... sosyal sermaye konusunu sistematik bir şekilde işleyen ve ekonomik boyutu ağırlıklı olan çalışmaların 1990’lı yıllarda arttığı görülmektedir. İlgili çalışmalara daha ziyade Portes ve Sensenbrenner 1993; Putnam 1995; Labonte 1999 ile Bankston ve Zhou 2002 gibi teorisyenlerin önderlik ettiği bilinmektedir.” (Karagül, 2012, s. 97)

Sosyal sermayenin köklerinin ilk sosyologlara kadar götürülmesi mümkündür. Nitekim sosyal sermayenin vurgu yaptığı insan ilişkileri ve bu ilişkilerin kalitesi konusu üzerinde sosyolojinin öncü isimleri de durmuşlardır. Bu konuda özellikle Tocqueville, Marks, Durkheim, Weber, Tönnies gibi isimleri saymak mümkündür.

Alexis de Tocqueville, 1831’de Amerika’ya yaptığı seyahatini anlattığı ‘Amerika’da Demokrasi’ adlı eserinde Amerikan demokrasisi ve ekonomik gücünün temelinde bulunan toplumsal yaşamın niteliklerini kendi düşünceleriyle ortaya koymuştur. “Avrupa’da alışık olduğu şekilde daha geleneksel ve hiyerarşik ilişkileri bir arada tutan resmi statü ve yükümlülük bağlarının aksine de Tocqueville’ye göre gönüllü kuruluşlardaki etkileşim, bireysel Amerikalıları birbirine bağlayan sosyal bir yapıştırıcı özelliğindedir.” (Field, 2008, s. 7) Bu düşünceleriyle Tocqueville insanlar arasındaki iletişim ağlarının önemine dikkat çekmeyi başarmıştır.

Sosyal sermaye düşüncesinin şekillenmesinde Karl Marx’ın düşüncelerinin yeri, tarihsel materyalizm teorisinde insanları birbirine bağlayan bağlara çok az önem verdiği için sosyal sermaye bağlamında kafa karıştırıcı olsa da, yadsınamaz.

Marx, sermayenin belirli bir sınıfın elinde toplanması olgusunun işçi sınıfı için ortak bir durum ve ilgi yarattığı inancındadır. Bu durum işçi sınıfının sermaye karşısında –tam olarak “kendisi için olmasa da”- karşıt bir sınıf olarak çıkması anlamına gelmektedir. İşçi sınıfının kendisi için olma durumu ancak sermaye ve onun taşıyıcıları olan burjuvaziye karşı sınıfsal olarak mücadeleye başlamasıyla gerçekleşecek bir durumdur. İşçi sınıfının kendi bağımsızlığını kazanması yeni bir sınıfsal toplum yapısında gerçekleşecek bir şey değildir. İşçi sınıfı devriminde ortaya çıkacak olan toplum modeli; her türlü sınıfın yok edildiği bir toplum modeli olacaktır. Marx bu bağlamda sınıf kavramını ilk olarak ezenler ile ezilenler arasındaki karşılıklı ilişki olarak tanımlar (Topakkaya, 2008, s. 384).

“...Marx’ın sınıf bilinci etrafında değerlendirdiği dayanışma fikrinin sosyal sermaye yaklaşımına giden yolda katkısı olduğunu söyleyebiliriz.Marksizmin sosyal sermaye teorisine katkısı asıl olarak Bourdieu üzerinden olmuştur.”(Şan ve Şimşek, 2011, s. 91)

Sosyal sermayeye katkısı olan diğer bir isim olan Emile Durkheim’dir.Durkheim’in kuramının temelinde toplumdaki iş bölümüne dayalı olarak, mekanik dayanışmanın ve organik dayanışmanın olduğu toplum ayrımı bulunmaktadır.Emile Durkeim, feodal dünyanın mekanik dayanışmasından kapitalizmin organik dayanışmasına geçişi insan ilişkilerinin doğasındaki değişikliklere vurgu yaparak ele alır ve böylece insan ilişkilerinin toplum açısından önemine dikkat çeker.İş bölümleri ele alındığında; “...birincisi mekaniktir; çünkü lordların ve köylülerin ya da din adamlarıyla zanaatkarın sabit yapılarında ve yükümlülüklerinde olduğu gibi düşünmeden hareket eden ve alışılmış olandır...kendi ilişkilerini feodalizmin katı düzenlenmiş iş bölümü olmadan düzenlemelerine rağmen kapitalist...toplumda tam tersine insanlar yabancıların dünyasında yaşadılar.”(Field, 2008, s. 7)Dolayısıyla da her birinin bir amaca hizmet etmesi neticesinde birçok etkileşim oldu ve bağlantılar kuruldu.Field (2008, s. 45) buradan hareketle Putnam’ın sosyal sermaye kuramının Durkheim’in düşünceleri ile büyük benzerlik gösterdiğine vurgu yapmıştır. “Durkheim’in kuramı da bir genel kuram olma iddiasındadır.Ona göre bütün toplumlar mekanik dayanışma aşamasından geçerek organik dayanışma aşamasına ulaşırlar ve doğru olanda bu süreci takip etmeleridir.”(Can, 2005, s. 7)

Durkeim’in insan ilişkilerinin değişen doğasına yaptığı vurgu sosyal sermaye teorisyenlerinin sosyal yapıyı analizlerinde bir mihenk olmuş ve mekanik ve organik dayanışmanın birbirlerinin alternatifini olarak değil birbirlerini tamamlayan unsurlar sosyal kalkınmayı sağlayacak unsurlar olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır(Şan ve Şimşek, 2011, s. 92).

Ferdinand Tönnies, sosyal hayatın cemaat ve cemiyet olmak üzere iki ana kuruluşunun olduğunu söylemektedir.Tönnies’de de bu ayrımı yaparken sosyal sermayedeki kaygılara benzer kaygıları görmek mümkündür. “Fukuyama, Tönnies’in deyimiyle Anayasal-yasal yapının temsil ettiği Amerikan uygarlığının Gsesellschaft’ı(topluluk) oluşturan,eşit derecede köklü bir komünel geleneğinde var olması ve bu bireyci ve komünelci eğilimlerin etkileşimi Amerikan demokrasisi ve ekonomisinin başarısını getirdiğini ileri sürmüştür.”(Şan ve Şimşek, 2011, s. 92)

“...sosyal sermaye fikrinin saklı bir kullanımı Max Weber’in ünlü eseri ‘Kapitalizmin Ruhu ve Protestan Ahlakı’nda bulunabilir.Bu eserinde Weber ABD’ye gerçekleştirdiği bir gezi esnasında katıldığı vaftiz törenine ait bir anekdottan bahseder.”(Şenkal, 2008, s. 120-121).

...Weber’in eseri sosyal sermayeyi tanımlamada hayati öneme sahip bir dizi unsur içermektedir.Bu unsurlar;

- Ekonomik olmayan bir çevrenin bir kişisel ilişkiler ağı (bu ağ, dini bir birliktelik olmakla birlikte aynı zamanda akrabalık, etnik veya ideolojik üyeliği de içerebilmektedir)
- Sosyal ağların işleyişi, ekonomik mübadeleyi besledikleri için gelişmeyi sağlayıcı ekonomik sonuçlar doğuracak biçimde bilginin ve güvenin sirkülasyonunu mümkün kılmıştır(Şenkal, 2008, s. 121-122).

Weber’in açık bir şekilde sosyal sermaye kavramını kullandığı söylemek mümkün değildir.Daha ziyade toplum hakkındaki kaygılarında ortaya çıkmaktadır.“...asında sosyal ağlar fikrini girişimci faaliyetlerin şekillenmesini etkileyen, bu suretle de belli bir alandaki ekonomik gelişmeyi kolaylaştıran bir araç olarak kabul etmiştir....eserinde bu sosyal ilişki ağlarının muhtemel sonuçlarını ekonomik faaliyetler açısından değerlendirmiştir.” (Trigilia’dan aktaran Şenkal, 2008, s. 122)

“Max Weber’in statü gruplarının vazgeçilmez ögesi olarak görülen ortak ‘yaşam biçimine’ olan vurgusunun yanında karizma ve otorite düşüncesinde de bu kaygı görülmektedir.”(Field’den aktaran Şan ve Şenkal, 2011, s. 92)

Bu sosyologlar sosyal sermayenin bugünkü manada adını koymamış, herhangi bir kavramsallaştırma yapmamışlardır.Ancak ortaya koydukları düşünceler ile sosyal sermayenin ruhunu yansıtarak, bu kavramın ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır.

2.2.2 Sosyal Sermaye Kavramının İcadı

Sosyal sermaye kavramı tam olarak kavramsallaştırılmış olmasa da,kavramın oluşumuna zemin hazırlayan fikirler açısından uzun bir geçmişe sahiptir.Sosyal sermaye kavramının kökeninin Marx, Durkheim hatta Aristoteles’e kadar dayandırılabilceği söylenmektedir ancak sosyal sermaye kavramını terim olarak ilk kullanan isim Hanifan’dır.

Sosyal sermaye kavramının bilinen ilk kullanımı Lyda Judsen Hanifan’a aittir.Amerikalı reformist,eğitimci Hanifan 1916 yılında yaptığı ‘*The Rural School Community Center*’ adlı çalışmasında,sermayenin ekonomik boyutu dışında kalan fakat ona katkı yapan,toplumsal bütünlüğü oluşturan bireyler ve aileler arasında insanların günlük yaşamlarıyla ilgili iyi niyet,arkadaşlık,sempati ve sosyal birtakım münasebetlerin varlığına dikkat çekmek için sosyal sermaye kavramını geliştirir(Devamoğlu, 2008, s. 4).

“Hanifan *The Rural School Community Center* (1916) adlı çalışmasında, Batı Virjinya’da bir kır kasabasında okulların ve öğretmenlerin önderliğinde sosyal sermayenin oluşmasını ve yararlarını araştırmıştır.”(Çalışkan, 2010, s. 9)

Hanifan bulunduğu kasabada insanları bir araya getirecek sosyal etkinlikler düzenler ve bireylerin etkileşime geçmesini sağlar.Önceleri sadece eğlence amaçlı olan bu etkinlikler daha sonraları toplumsal sorunların tartışıldığı,ekonomik faaliyetlerin işbirliği içinde icra edildiği bir dayanışma ortamına dönüşür.Hanifan’ın bu planlı çabaları insanları etkileşim ve işbirliği içinde olmalarının toplumsal ve ekonomik refaha ne kadar katkısının olduğunu ifade etmesinde önemli sonuçlar verir(Çalışkan,2010:9-10).

Hanifan’ın çalışmaları, insanların işbirliği ve dayanışma içerisinde olduklarında hem toplumsal hem de ekonomik refahın büyük ölçüde arttığını ortaya koymuştur.Hanifan’ın kavramı ilk kullanımından sonra literatürde kavrama uzunca bir süre rastlanılmamaktadır. “Hanifan’ın çalışmasından sonra kavram sosyal bilim araştırmalarında bir süre gözden kaybolmuş,1956 yılında Kanadalı sosyologlar Seely, Sim ve Loosely tarafında kentsel toplum kültürü ile ilgili bir araştırmada yeniden kullanılmıştır.”(Çalışkan, 2010, s. 10)

“1950’lerde ise Kanadalı sosyolog John Seeley ve diğerleri sosyal sermaye kavramını, alt sınıftaki insanların daha üst ekonomik sınıflara yükselme çabası olarak değerlendirmişlerdir.Onlara göre kulüplere ve derneklere üyelik sosyal ilişkileri geliştirecektir.”(Johnson’dan aktaran Yavuz, 2012, s. 19)

Edward Banfield 1958 yılında,Güney İtalya’nın geri kalmışlığını açıklama ile ilgili çalışmasında sosyal sermaye kavramını kullanmış,fakat çalışması ekonomik çevrelerde ilgi uyandırmamıştır.Daha sonra kavram 1961 yılında Homans tarafından sosyal etkileşim teorisi ile ilgili bir çalışmada kullanılmıştır.Öte yandan 1971 yılında Jacobs tarafından politik problemlerin çözümü ile ilgili toplumsal bir araştırmada sosyal sermaye kavramı tesadüfen kullanılmıştır.1977 yılında da Loury tarafından gelir dağılımı ile ilgili bir çalışmada kullanılmıştır(Çalışkan, 2010, s. 10).

“1961’de ise Jacobs, toplumun işleminde sosyal sermayenin önemi hakkında yazılar kaleme alarak şehir sosyolojisi ve komşuluk ilişkileri üzerinde duran ve sosyal sermaye kavramının klasikleşmiş isimleri arasında yer edinmiş olan Putnam tarafından ‘deyimi ilk meydana çıkaran kişi’ olarak nitelendirilmiştir.”(Öğüt ve Erbil’den aktaran Kangal, 2013, s. 10)

“1977’deyse ekonomist Loury, neoklasik ekonomi teorisinde beşeri sermayenin anlaşılabilmesi için ‘sosyal sermaye’ olarak isimlendirilen bir başka sermaye çeşidinin de analiz edilmesi gerekliliğini dile getirmiştir.”(Woolcock’dan aktaran Eşki, 2009, s.7)

Loury, köleliğin sosyal hayattaki durumunu analiz ederken sosyal sermaye kavramını kullanır ve ABD ekonomisini ırk bağlamında ele alır. “... siyah ırktan olan insanların fakir sosyal çevrelerde yaşayarak, etraftaki fırsatlar hakkında sınırlı bilgi edindiklerini ifade

etmiştir.Loury, sosyal sermaye kavramını birey ve grupların başarısında ve ekonomik davranışların sınırlanmasında ve desteklenmesinde sosyal yapının yeteneği olarak tanımlamıştır.”(Bian’dan aktaran Özdemir, 2007, s. 13)

19. yüzyıl düşünürlerince örtülü şekilde alt yapısı hazırlanan sosyal sermaye kavramı Hanifan tarafından ilk olarak kavramsallaştırıldıktan sonra Seeley,Sim ve Loosely, Banfield, Homans, Jacob, Loury gibi isimler tarafından analiz edilmiştir ancak esas popülaritesine 1980’li yıllarda kavuşmuştur.

...sosyal sermaye kavramı asıl anlamına 1980’li yıllarda Bourdieu ile kavuşmuştur.Kavramı bugünkü popülaritesine kavuşturan diğer bir isim ise,görüşleri büyük ölçüde Bourdieu’dan etkilenen Coleman’dır.Bu iki yazarı, onlardan etkilenmekle birlikte,sosyal sermaye kavramını Bourdieu ve Coleman’dan farklı olarak daha geniş bir ölçüğe taşıyan Putnam takip etmektedir(Yavuz, 2012, s. 20-21).

2.2.2.1 Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal sermaye kavramının günümüzdeki kullanımı çoğunlukla Bourdieu, Coleman ve Putnam’ın görüşlerine dayandırılarak ele alınmaktadır. “Sosyal sermayeye ilişkin literatürdeki pek çok çalışma Bourdieu’nun yaklaşımı üzerinden şekillenmektedir.Sermaye kavramını toplumsal dünyayı anlamada kullanılabilir en önemli araçlardan birisi olarak ele alan Bourdieu’ya göre sermayeyi anlamaksızın toplumsal dünyayı anlamak mümkün görünmemektedir.”(Smith ve Kulynych’dan aktaran Yavuz, 2012, s. 21)

“Bourdieu (1983), sosyal kapitali bireylerin harekete geçirebilecekleri etkin bağlantı ağlarının miktarı ile kavramsallaştırmaktadır....sosyal kapital; az ya da çok kurumsallaşmış, karşılıklı kazanımları ve kabulleri olan,süreklilik gösteren ağların birey,aile, toplum düzeyinde sahip oldukları gerçek ve potansiyel kaynakların toplamını içermektedir.”(Özmete, 2010, s. 84).

“Bourdieu *The Forms of Capital* (1986) adlı çalışmasında sermayenin yalnızca maddi kaynakların birikimiyle ilişkili olmadığını toplum içerisinde maddi olmayan sermaye biçimlerinin de var olduğunu belirterek sosyal sermaye kavramını tanımlamıştır.” (Devamoğlu, 2008, s. 8)Fransız sosyolog Bourdieu’nun *The Forms of Capital* isimli çalışması sosyal sermaye hakkındaki görüşlerinin inşası adına oldukça ilgi çekicidir.

“Bourdieu sermayenin yalnızca ekonomik teori tarafından kabul edilen bir biçimiyle değil, bütün biçimlere etkisini kabul etmeden sosyal dünyayı anlamının imkansız olduğunu belirtmiştir.”(Bourdieu’dan aktaran Field, 2008, s. 21)Bourdieu, sosyal

sermayenin ekonomi temelli anlaşılmasından ziyade kendi toplumsal sınıf kavramı üzerine anlaşılmasını istemiş ve görüşlerini bu çerçevede şekillendirmiştir.Çünkü, Bourdieu'nun temel problemi sosyal hiyerarşi anlayışıdır.

“...Bourdieu aslında sosyal sermayenin imtiyazlıların bir serveti olduğunu ve onların üstünlüklerini sürdürmek için kullandıkları bir araç olduğunu düşünmüştür.Bourdieu'nun bu teorisi diğerlerinin (daha az imtiyazlı olan bireyler ve gruplar) sosyal bağlardan yararlanabileceklerine dair hiçbir ihtimal bırakmamaktadır.”(Field, 2008, s. 27)

Eski bir rugby oyuncusu olan Bourdieu kendi sosyal hayat anlayışını aktarmak için oyunlar metaforuna başvurmuştur.Ona göre sosyal hayatta, ödüllerin daha büyük ve değerli olmasının dışında tıpkı oyunlara benzemektedir.

Sosyal sermaye tartışmalarında Bourdieu'nun önemi, onun sosyal sermaye metaforunun kavramasallaştırılması hususunda önemli katkıları oluşu sebebiyledir.Bourdieu sosyal sermaye kavramını bir yönü ile Marxizm'in kaynaklara ulaşmadaki eşitsizlik ve iktidarın sürdürülmesi sorunsalı çerçevesinde kavramsallaştırırken diğer bir yönü ile de sosyal Katolikliğin fakir-zengin dikotomisi çerçevesinde ele almıştır(Yarçı, 2011, s. 131).

Kavramın önemli teorisyenlerinden olan Bourdieu'ya göre sosyal sermaye; “...gerçekte veya uygulamada karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamıdır.”(Bourdieu ve Wacquant'dan aktaran Field, 2008, s. 20)

“Sosyal sermaye ilkin, ilişki ağlarının genişlemesine, ikinci olarak da kişinin ekonomik, kültürel ve sembolik sermayesinin kapsamına bağlıdır.Bu noktada iki kavram önemli rol oynamaktadır.Bu kavramlar,sosyal ağlar ve sembolik değişim ilişkileridir.”(Yarçı, 2011, s. 131)

“Bourdieu, sosyal sermaye kavramının sınıf çatışmaları üzerine yaptığı araştırmalarda kullanmıştır.Ona göre sosyal sermaye kişilerin tanışıklıklarına dayalı bireysel veya toplumsal kaynakların bütünüdür.(Sabatini,2006)Diğer bir ifade ile sosyal sermaye imtiyazlı sınıfa ait bir servettir ve üstünlüklerini sürdürmek için kullandıkları bir araçtır.”(Field'den aktaran Tüysüz, 2011, s. 11)

“Bundan dolayı Bourdieu'nın sosyal sermaye tanımında iki şey ön plana çıkmaktadır: Birincisi bireyler sahip oldukları ilişkiler aracılığıyla çeşitli kaynaklara erişme imkanı edinirler, ikincisi bu ilişkilerin miktarı ve kalitesi kişinin ulaşabileceği kaynakları etkiler.”(Portes'den aktaran Eşki, 2009, s. 11)

“Bourdieu için sosyal sermaye bireysel boyutları olan bir kavramdır.Çünkü toplumlar çok sayıda ve birbirinden farklı alanlardan oluşmaktadır.Böylece her bireyin farklı alanlarda ve farklı yapılardan beslendiği sosyal sermayesi toplumsal alanın farklı alanlarına yine bu bireylerce taşınır.”(Siisiainen’den aktaran Altay, 2007, s. 345)Bourdieu sermaye kavramını üç farklı şekilde ele almaktadır:

Birincisi, bireylerin ekonomik gücünün seviyesini gösteren ‘ekonomik sermaye’, ikincisi, bireyin çevresi, kültürel değerleri ve sahip olduğu diploma, sertifika belgelerde somutlaşan kültürel kurumların oluşturduğu ‘kültürel sermaye’, üçüncüsü ise bireylerin harekete geçebilecekleri etkin bağlantı ağlarının miktarı ile kavramlaştırdığı ‘sosyal sermaye’dir.”(Erdoğan, 2008, s. 5)

Bourdieu için sosyal sermayede kişiler özellikle çok önemli olsa da, sosyal sermaye sadece kişilere atfedilecek bir olgu değildir aksine toplum ile paylaştıkça var olabilen bir olgudur. “Ancak, bireyin ulaşabileceği sosyal sermaye seviyesi,aslında onun sosyal ağlar içindeki pozisyonundan kaynaklanan ve ileride bazı hedeflere ulaşabilmek için yaptığı yatırım stratejilerinin bir sonucudur.” (Bourdieu’den aktaran Erselcan, 2009, s. 250)

Bourdieu özellikle farklı sermaye formlarının sosyal yapıyı nasıl şekillendirdiğini, sınıflar arası mücadeleyi ve sosyal sınıfların doğasını ne şekilde etkilediğini merak etmiştir.Bourdieu’nun çalışmasının en önemli katkısı,sosyal sermayeye diğer sermaye kavramları ile kurulan bir bağlantı olma hüviyetini vermesidir.Ekonomideki aktörler,sosyal ilişkiler kurmak suretiyle sosyal sermaye elde ederler ve bunu diğer (ekonomik ve kültürel) sermaye formlarına ulaşmada kullanabilirler (Erselcan ,2009, s. 251).

Gerşil ve Aracı (2011, s. 43), Bourdieu’nun sosyal sermayeyi anlatırken özellikle üzerinde durduğu konunun, insanların hiyerarşik sosyal yapı içinde pozisyonlarını koruyabilmek için sürekli bir rekabet içerisinde olmaları gerektiğini belirtmesi olduğuna vurgu yapmaktadır.Bu bağlamda sosyal sermaye bireylerin ekonomik ve kültürel sermayelerini de harekete geçiren bir faktör olarak görülmektedir. “Bourdieu kavrama araçsal bir şekilde bakmaktadır ve gruplara katıldıkları için bireylerin artan faydaları üzerinde yoğunlaşmakta veya bu kaynakları yaratmak için toplumsal hayatın inşası üzerinde durmaktadır.”(Kapu, 2008, s. 269)

Fine (2011, s. 97)’e göre, sosyal sermaye literatürünün ilk yıllarında Fransız kuramcı olan Bourdieu’nun kavramın kurucularından biri olarak kabul edildiği sıklıkla görülmekteyken, literatürün gelişmesiyle birlikte Bourdieu’nun varlığı göz ardı edilir olmuştur.Bourdieu’nun gelişmesine katkıda bulunduğu ön ayak olduğu bir kavramın literatüründe göz ardı edilir olmasının ise bir dizi sebebi bulunmaktadır.

Bourdieu'nun gözden düşmesinin sebeplerinden ilki şu: Bourdieu Fransız toplum kuramının geleneksel bir özelliği olan soyutlama derecesine dayanma eğilimindeydi. Daha ampirik düşünen Anglosakson geleneği açısından bu durum, özellikle de sosyal sermaye kavramı örneğinde şüphesiz caydırıcı olmuştur... İkinci sebebini açıklamaya şöyle başlayalım. Halihazırda görüldüğü üzere Bourdieu, kültürle ilişkilendirilen konularla oldukça meşgul olmuştur... Öyle ki Bourdieu'nun çalışmalarını okumak için, 'kültürel çalışmalar alanında bilgi sahibi olmak bir zorunluluktur' demek bile az kalıyor. Halbuki sosyal sermaye kavramını kullanmak isteyen birçok kişi için bu alanın bilgisine erişmek güçlerinin dışındadır çoğu zaman. Üçüncüsü, bir kültür kuramcısı olarak Bourdieu, sınıf ve üretimin belirleyiciliği ile ilişkilendirilen ve dogmatik olarak görülen Marksizm ve postmodernizmin aşırı öznelciliğinin getirdiği hayal dünyası arasında bir yol tutturmaya özel olarak çaba harcar. Bu açıdan ekonomik ve toplumsal ilişkilerin yapıların ve eğilimlerin varlığından şüphe etmez (Fine, 2011, s. 99).

Bourdieu'nun sosyal sermayeye katkıları inkar edilemez ancak söylediklerinin kusursuz olduğu da söylenemez. "İlk olarak Coleman ve Putnam gibi Bourdieu'da sosyal sermayeyi en azından onu büyük ölçüde sahiplenenler için büyük ölçüde tehlikesiz olarak göstermektedir. Genel olarak Bourdieu sosyal sermayenin karanlık yönüne çok az ilgi gösterir, onun teorisi tam olarak bazı grupların kendi çıkarları için bağlantılarını kullanmasıyla ilgilidir." (Field, 2008, s. 26)

Bourdieu, sosyal sermayeyi genel anlamda iyi yönüyle değerlendirmiş, en azından ona sahip olanlar için tehlikesiz görmüştür. Bunun yanında suistimalcileri, dolandırıcılara benzetmiştir. Ağ bağlantılarını kötü amaçlara ulaşmak için kullanan kişiler yüzünden sosyal sermayenin kötü olduğunu iddia etmek, dolandırıcılar yüzünden paranın kötü olduğunu savunmakla aynı şeydir (Field'den aktaran Eşki, 2009, s. 13).

Çalışkan (2010, s. 10)' a göre ise Bourdieu, sosyal sermaye kavramına negatif bir anlam yüklemekte ve böylece de Coleman ve Putnam'dan ayrılmaktadır. Çünkü, Bourdieu'ya göre sosyal sermaye dayanışma duygusu ve güven dolu ilişkilerin toplumun refahına ve üretimine katkı sağlamasından ziyade, var olan ağların ve ilişkilerin toplumsal hiyerarşide daha üste çıkabilmek için kullanılmasını ifade etmektedir.

2.2.2.2 James Coleman'da Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal sermaye kavramının önemli teorisyenlerinden birisi de Coleman'dır. Sosyal sermaye kavramının sosyoloji ve de diğer disiplinlerde kabul edilmesinde Coleman'ın düşünceleri mihenk taşı niteliğindedir. Coleman 1990 yılında 'Sosyal Teorinin Temelleri' (Foundations of Social Theory) adlı çalışmasında sosyal sermayeyi beşeri sermayenin tamamlayıcısı olarak görmektedir. "Coleman'a göre beşeri sermaye beceri ve yeteneklerini yeni yollar keşfetmek için kullanan insanlardan oluşan bir olgudur. Sosyal sermaye ise keşfedilen yolları değiştirmek ve geliştirmek için insanlar arasında kurulan ilişkilerden oluşur." (Yavuz, 2012, s. 24)

“...sosyal sermayeye yalnızca ne olduğu değil fonksiyonu açısından da bakan Coleman’a göre sosyal sermaye tek bir varlık değildir, ortak iki özelliği olan farklı varlıkların türevidir. Sosyal yapının bazı düzlemlerinden oluşan bu varlıklar yapının içindeki bireylerin hareketini kolaylaştırıcı rol oynar.” (Coleman’dan aktaran Günkör, 2011, s. 11)

Fine (2011, s. 126)’e göre, sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Coleman’ın sosyal sermayenin kurucusu olduğu söylenmektedir ve de Bourdieu’nun aksine literatür gelişme gösterdikçe Coleman sembolik olarak kabul görmektedir. Tüm bunlar olurken sosyal sermaye kavramının öncesinde nasıl kullanıldığı araştırılmış olmasına rağmen, Coleman’ın modern dönemdeki ilk sosyal sermayecilerden birisi olduğunu araştırılmasına gerektiği kadar önem verilmemiştir. Çalışmaları arasından en çok 1988’de Amerikan Sosyoloji Dergisinde (American Journal of Sociology) yayınlanan makalesine ve 1990’da yayınlanan kitabına ilgi gösterilmektedir. İlgi gösterilen çalışmalar ile kavram açısından önemli olan çalışmaları arasındaki fark ise sıkıntıya yol açmaktadır. Çünkü, eserde sosyal sermaye kavramı birdenbire bulunmuş, bir ilhamla ortaya çıkmış gibi bir izlenime yol açmaktadır.

“Ancak önemli olan şu: Coleman ve diğ. (1966) zaten ta yirmi yıl öncesinden bu meseleleri düşünüyordu. Sosyal sermayenin beşeri sermayenin neredeyse yerini alması, arada geçen zamanda ortaya çıkan sorunlara getirilmiş yeni bir anlayış değildir; dilde ve entelektüel atmosferde yaşanan bir değişiklikten ibarettir.” (Fine, 2011, s. 127)

“Coleman sosyal sermayenin, ‘sosyal ilişkilerin ya da ilişki ağlarının karşılıklı yükümlülükler, beklentiler ve anlaşmalar tarafından karakterize edilen kişilerarası bağların gücüne; bilgiye ve normlar ile etkin yaptırımlara dayanan bir yardım kaynağını’ sunduğunu ifade etmektedir.” (Coleman’dan aktaran Kapu, 2008, s. 270) Coleman, sosyal sermayeyi daha çok işlevleri bağlamında tanımlama eğilimindedir. Sosyal, yapısal kaynaklardaki işlevsellik bireyler için sosyal sermayeyi ifade etmektedir.

Coleman bu işlevler biçimindeki sermayeyi ‘bir aktör için ulaşılabilir olan özel kaynaklar bütünü’ olarak tanımlar. Bu tanımlama ile sosyal sermayenin temelde iki ana ekseninde ‘sosyal yapının bazı boyutlarının tamamını içeren’ ve ‘yapı içerisindeki eyleyicilerin –kişi veya tüzel aktörler- bazı eylemlerini kolaylaştıran varlıkların çeşitliliği’ kapsamında anlaşılması gerektiğini düşünür (Aydemir ve Özşahin, 2011, s. 46).

“Ona göre sosyal sermaye tek bir varlık değildir, fakat genelde iki unsurlu farklı varlıkların bir araya gelmesi olarak tanımlanır. Bunlar, (a) Sosyal sermaye, tamamen sosyal yapının bazı yönlerinden oluşur. (b) Sosyal sermaye, aktörlerin sosyal yapı içerisindeki belirli hareketlerini kolaylaştırır.” (Coleman’dan aktaran Ersözlü, 2008, s. 12)

Coleman (1988:S95,S101-S105) sosyal sermayenin somut olarak üç şeklinin olabileceğini ileri sürmüştür:

- Yükümlülükler (obligations), beklentiler ve yapıların güvenilirliği (bunlar sosyal güvenin düzenlenmiş olduğu topluluklarda bir tür kredi sorumluluğu olarak hizmet ederler),
- Bilgi kanalları (sosyal ilişkiler sosyal sermayenin bir şeklini oluşturur ve bilgi sağlayarak faaliyetleri kolaylaştırır) ve
- Normlar ve etkin yaptırımlar (bunlar belirsizlikleri azaltır, bireylerin kamu yararına faaliyet göstermelerini sağlamak amacıyla düzenleyici araçlar olarak hizmet ederler) (Tüylüoğlu, 2006, s. 20).

“Coleman (1990,s.300) yöntembilimsel bireyciliğe bağlılığına rağmen, kendisini toplum kuramının neferlerinden biri olarak görür. O kadar ki bireye odaklanırken toplumun ihmal edildiğinden şikayet eder; hem de ciddidir, dalga geçmez!” (Fine, 2011, s. 135) Coleman’ın bu düşüncesini şu sözlerinden anlamak mümkündür: “Modern toplumda yaygın olarak görülen bir hayal var (...) o da şu: Toplum, bir dizi bağımsız bireyden oluşur. Bu bireylerin her biri, ayrı ayrı ulaşılan hedeflerini gerçekleştirmek için eylemde bulunur ve toplumsal sistemin işleyişi, bağımsız bireylerin bu eylemlerinin bileşiminden meydana gelir.” (Coleman’dan aktaran Fine, 2011, s. 135)

“Coleman, sosyal bilimcileri ve siyasetçileri etkileyen rasyonel davranış çerçevesinde sosyoloji ve ekonomiyi birleştirme girişiminde bulunmuştur. Coleman (1988), sosyal sermaye ile insani sermayenin tamamlayıcı olduğunu belirtmiş ve sosyal teori ile ekonomik teoriyi bir araya getiren bir yol olarak sosyal sermaye kavramını geliştirmiştir.” (Paşamehmetoğlu, 2010, s. 6)

Coleman özellikle kendisi gibi Chicago Üniversitesinde çalışan Gary Becker’in çalışmalarından etkilenmiştir. Becker’in ekonomi ilkelerinin eğitim, aile, sağlık, ayrımcılık çalışmalarına uyguladığı insani sermaye çalışması rasyonel tercih kuramı çerçevesinde kullanılmıştır.... Coleman, haklı olarak çağdaş sosyolojide rasyonel tercih kuramının yükselişinin arkasında harekete geçirici bir güç olduğunu iddia etmektedir... ve sosyal sermaye kavramını oturtmak istediği entelektüel çerçeve bunun içerisinde (Field, 2008, s. 29).

Coleman eğitim sosyolojisi alanında önemli araştırmalar yapmıştır. Çalışmalarında özellikler bireylerin sahip oldukları sosyal statünün okul başarısına olan etkileri üzerinde durmuştur. “O, çalışmalarının sonucunda sosyal sermayenin sadece iyi şartlara sahip sosyal gruplar açısından değil; kısıtlı imkanlara sahip sosyal gruplar açısından da pozitif etkiler gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.” (Yarcı, 2011, s. 128)

Fine (2011, s. 172)’e göre, ebeveynlerin ayrı olup olmaması, çalışıp çalışmaması, ailenin özgül bir etnik ya da kültürel cemaatin üyesi olup olmaması, ailenin göçmen olup olmaması, göçmense yeni mi eski mi olduğu, ailenin hangi sıklıkta taşındığı, hangi sıklıkta

çocukla iletişim kurduğu, hangi sıklıkta televizyon izlediği gibi unsurlar olumlu ya da olumsuz olsun sosyal sermayeyi meydana getiren unsurları oluşturmaktadır.

“Sosyal sermayeyi ailesel denebilecek bir çerçevede değerlendiren Coleman, ailenin genişliği, ebeveynlerin çalışıp çalışmaması, çocukların eğitim sürecinde annenin pozisyonu, aile hareketliliği ve dini kurumlara yakınlık gibi nitelikler üzerinden sosyal sermayenin etkisini belirlemeye çalışmaktadır.”(Coleman’dan aktaran Hira ve Altun, 2011, s. 114)

Ergin (2007, s. 8)’e göre Coleman, sosyal sermaye kavramını eğitimle ilgili olarak öğrencilerin başarı durumlarını incelediği çalışmalarında kullanmıştır. Amerikan lise öğrencilerinin başarılarını ve okuldan ayrılma nedenlerini; finansal sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermaye bileşenlerine göre açıklamıştır. Finansal sermaye, öğrencinin eğitimi için gerekli olan ekonomik kaynak; beşeri sermaye, ailenin eğitim düzeyinin etkisi; sosyal sermaye ise aile içerisindeki yakın ilişkiler ve aile-okul ilişkilerini kapsamaktadır. Yaptığı araştırma sonucuna göre finansal ve beşeri sermaye ile birlikte sosyal sermaye de öğrencilerin okuldan ayrılmasında etkili olmaktadır ve bununla birlikte sosyal sermaye sadece elit kesimde değil varoşlarda da öğrenci başarısını etkilemektedir.

Coleman’a göre öğrencileri okuldaki başarıları ya da devamsızlıkları sadece, velilerin eğitim düzeyi, ekonomik durumları ya da çocuklarına gösterdikleri ilgi ile kısıtlı değildir. Etkili olan en önemli faktörlerden biri sosyal uyumdur ki, sosyal uyum okul yaşamında öğrenciler için belirleyici faktörlerden biridir. Coleman, sosyal sermayenin günlük yaşamda bireylerin hayatlarını nasıl etkilediği birtakım gözlemler yaparak da incelemiştir.

Amerika’da düşük sosyal sermayeli Detroit’ten, yüksek, güvenli ve sıkı ilişkilere sahip Güney’e göç eden bir ailenin yeni yerleştiği yerde çocuklar, anne-babalarının gözetimi olmadan sokakta oynayabilmekte, bu durum ailenin yaşam kalitesini ve mutluluk seviyesini arttırmaktadır. Diğer gözlem ise New York Mücevher Piyasası ile ilgilidir. Bu piyasada tüccarlar herhangi bir önlem almadan yüksek değerli mücevherlerini birbiriyle değiş tokuş etmektedirler. Bu değiş tokuşu sağlayan en büyük kaynak, insanların birbirlerine duydukları güvendir. Kapalı ve sıkı ilişkilerin hakim olduğu bir sosyal yapıda hareket ediyor olmaları, bu piyasanın üyelerini sahtekarlıktan alıkoymaktadır. Her üye grup içi normların ihlal edilmesi durumunda ne gibi bir yaptırımın (topluluktan ve pazardan çıkarılma vb.) uygulanacağını bilmektedir. Dolayısıyla piyasadaki yüksek sosyal sermaye, grup içi ilişkilerin devamının yanında piyasadaki ekonomik aktiviteler sırasında ortaya çıkan işlem maliyetlerinin azaltılmasını sağlamaktadır (Tüysüz, 2006, s. 13).

Tüysüz (2006, s. 13)’e göre Coleman’ın gözlemlemiş olduğu New York Mücevher Piyasasındaki değiş-tokuş sistemi Anadolu’da uzun yıllar etkisini sürdüren ve bu yıllar süresince halkın huzur ve güvenliliğini sağlayan Ahilik sitemine benzemektedir.

Coleman'ın sosyal sermayeye olan ilgisi tıpkı Bourdieu'daki gibi sosyal eşitsizlik ile okullardaki akademik başarı arasında bulunan ilişkiyi açıklama çabasından ileri gelmektedir. Ayrıca her ikisi de sosyal sermayeyi sosyal ilişkiler bağlamında ele almışlardır ve de toplumun yanı sıra aileye dayanan sosyal sermaye kaynaklarına dikkat çekmişlerdir.

Field (2008, s. 32)'e göre Coleman'ın temel tartışması insani sermayenin gelişimine sosyal sermayenin katkılarını ortaya koymakla ilgilidir. İnsani sermaye ve sosyal sermayenin göreceli olarak faydalarını kavramsal olarak değerlendirmekle, bu iki kavram arasındaki farkı görmek ve bağlantılarını ortaya koymakla daha az ilgilenmiştir. Sonrasında ise, ortaya koyduğu gibi birbirini çoğunlukla tamamladığına inandığı bu iki olgunun birbiriyle rekabet etmekten ziyade birbirine bağlı olduğunu belirtmiştir.

“Coleman'ın ayırt edici yanlarından biri sosyal sermayeyi Bourdieu'da olduğu gibi belirli grupların tekeline has görmemesidir. Ona göre sosyal sermayeden hem onun gelişimine katkı sağlayanlar hem de onun için çaba harcamamış olanlar yararlanmaktadır.”(Hira ve Altun, 2011, s. 114)

Coleman'a göre sosyal sermaye bir kaynaktır. Karşılıklı yükümlülüklerin, beklentilerin ve güvenin oluşturduğu toplumsal ağların toplamı olarak bireysellikten öteye geçer. Bu noktada Coleman'ın geliştirdiği sosyal sermaye yaklaşımı Bourdieu'dan farklılaşır. Bourdieu sosyal sermayeyi sadece onu gerçekleştirmek için çaba gösterenlerin yarattığı ve sadece onların faydalanabileceği bir kaynak olarak görürken, Coleman sosyal sermayeyi 'kamusal mal' olarak görür(Çalışkan, 2010, s. 11).

Sosyal sermaye bağlamında Coleman ile Bourdieu'nun düşünceleri arasındaki farkları incelemek sosyal sermaye kavramının anlaşılması açısından oldukça yararlıdır. İlk fark sosyal sermaye kavramının tanımlanmasında karşımıza çıkmaktadır. “Coleman (1988:98) sosyal sermayenin üretkenliğini vurgulamakta ve işlevleri doğrultusunda tanımlanması gerektiğini savunmaktadır. Bourdieu (1986) ise sosyal sermayeyi 'sosyal ilişkilere ve grup üyeliğine bağlı olarak edinilen reel veya potansiyel kaynakların tümü' olarak tanımlamakta ve ağ ilişkilerini 'yatırım stratejisinin ürünü' olarak kavramaktadır.”(Ongan, 2013, s. 218)

“Coleman sosyal teorisyenlerin 'oluşturulmuş sosyal teorisyenlerin sorunlarıyla' ilgilenmelerini isterken, Bourdieu iç güdüsel sosyal pratiklerin bir şekli olarak sosyolojinin hümanist görüşünü savunma çabasındadır.”(Robbins'den aktaran Field, 2008, s. 38)

Field (2008, s. 39)'e göre Bourdieu sosyal sermayeyi daha dolaylı bir şekilde ele almaktadır. Bourdieu ayrıcalıklı bazı bireylerin diğer ayrıcalıklı bireylerle olan bağlantılarını kullanarak kendi durumlarını, ayrıcalıklarını sürdürmekte olduklarını

savunmaktayken; Coleman, bireysel ya da kolektif, ayrıcalıklı ya da ayrıcalıksız bütün bireyler için bağlantının değerli ve kullanılabilir olduğunu ifade etmektedir.

Bourdieu; sosyal sermayeyi eşitsizlikleri ve grupların avantajlarını koruma çabalarını açıklamak için ele alırken; Coleman; çok daha büyük sonuçları açıklamak için ele almaktadır.

Bununla birlikte Bourdieu'nun getirdiği yankılar etkileyiciydi.En açık şekilde her ikisi de eğitsel başarının bir kaynağı olarak sosyal sermaye hakkında ortak bir kaygıyı paylaşmaktadırlar.Bunun ötesinde ,aralarında çok sayıda paralellikler de vardır.Her ikisi de sosyal etkileşimleri aslında bir değişim biçimi olarak görmektedir,Coleman'a göre bu rasyonel tercihe yol açsa da Bourdieu'a göre kültürel materyalizmin temellerini oluşturmaktadır(Field 2008, s. 39).

Coleman'ın sosyal sermaye hakkındaki görüşlerine getirilen olumsuz eleştiriler de mevcuttur.Bu eleştirilerden biri iktisat profesörü olan Ben Fine'a aittir.Fine (2011, s. 132)'e göre, çocuklarını düzgün bir şekilde yetiştirmeyen ebeveynler çocukların akıllarını boş işlere harcamalarına sebep olmakla birlikte aynı zamanda da onlara suç ve uyuşturucuyla dolu bir gelecek yaşama ihtimali oluşturmaktadırlar.Ebeveynlik görevini okullar yüklenemezler, neticede bu ebeveynler sorumluluklarını yerine getirmediğinden dolayı toplumu olumsuz yönde etkilerler.Tüm bunların önlenmesi için çocuklarının sosyal sermayelerini oluşturmaları karşılığında ebeveynler ödüllendirilmelidir.Bu ödüllendirme ise sonuç odaklı yapılmalıdır.Uygulanıp uygulanamaması ayrı bir sorundur ancak Fine için, böyle bir durumda ebeveynler çocuklarına bakmanın zorluğu hakkında teşvik edilmiş olurlar ki bunun sonucunda toplumda ahlaki bir çöküntü ortaya çıkmış olur.

2.2.2.3 Robert Putnam'da Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal sermaye kavramının kökeni oldukça eskilere dayanıyor olsa da günümüzdeki popülaritesini özellikle Robert Putnam ile yakalamıştır.Sosyal sermayenin bir toplumsal kalkınma mekanizmasına dönüşmesinde Putnam'ın yaklaşımı oldukça belirleyici olmuştur. "Robert Putnam kendisi için dönüm noktası olan çalışması Bowling Alone'un(2000) yayımlanmasından beri sosyal sermayenin en çok tanınan savunucusu olarak öne çıkmıştır"(Field, 2008, s. 40)

Sosyal sermaye kavramının; Putnam'ın 1993 yılında yayınladığı 'Making Democracy Work:Civic Traditions in Modern Italy (Demokrasiyi İşler Hale Getirme:Modern İtalya'da Sivil Gelenkler), 1995 yılında Journal of Democracy'de yayınladığı 'Bowling Alone:America's Declining Social Capital' ve de 2000 yılında yayınladığı 'Bowling

Alone:The Collapse and Revival of American Community' isimli çalışmaları sayesinde günümüzdeki popülerliğine ulaştığı savunulmaktadır.

1993 yılında yayınlanan 'Making Democracy Work' adlı eserinde İtalya'nın kuzeyi ve güneyi arasında, kamu politikalarının performansının niçin farklı olduğu üzerine ampirik çalışmasını açıklamıştır.Putnam'a göre kamu politikalarının performansındaki temel farkın nedeni iki bölgedeki kurum ve bireyler arasındaki güven ve işbirliği düzeyindeki farktan kaynaklanmaktadır.Putnam bu görüşünü ampirik çalışması ile somutlaştırmıştır(Çalışkan, 2010, s. 11-12).

“Putnam öncelikle kuzey ve güneydeki kamu politikasının görelî performansı üzerine yoğunlaşmış,çalışmaya kurumsal bir yaklaşım getirmiş ve kuzeydeki bölgenin görelî başarısının nedeni olan kurumsal performansın temelinde hükümet ve sivil toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin yattığı sonucuna varmıştır.” (Field,2008, s. 42)Putnam 1976-77 Yerel Yönetimler Reformu sonrasında İtalya'daki yerel yönetimler arasındaki farkı incelediği bu çalışmasında farkın, Kuzey İtalya bölgesinde sivil cemaatin daha etkin olmasından kaynaklandığına özellikle vurgu yapmıştır.Putnam'a göre toplumlar sahip oldukları sosyal sermaye seviyesine göre ikiye ayrılmaktadır ki,bunun en güzel örneğini de Kuzey İtalya ve Güney İtalya oluşturmaktadır.

Güven, normlar ve bağlantılar gibi sosyal sermaye stokları birikmeye ve kendi kendilerini güçlendirmeye meyillidir.Kısır döngüler, bir toplumsal denge yaratır.Bu dengeye yüksek seviyede işbirliği, güven, karşılıklılık, katılımcı yurttaşlık ve müşterek refah eşlik eder.Ama ihanet, güvensizlik, sömürü, kaytarma, tecrit, kargaşa ve tıkanıklık da kısır döngülerin boğucu havasında birbirlerinin daha da yoğunlaşmasına sebep olurlar.Bu iddia, ortak eylem sorunuyla karşı karşıya olan tüm toplumların (yani aslında tüm toplumların) evrilmeye yatkın oldukları ve bir kez ulaşıldığında kendi kendilerini güçlendiren, en azından iki genel denge durumu olduğunu savunur (Putnam'dan aktaran Fine, 2011, s. 147).

Sonrasında ilgisini Amerika üzerine yöneten Putnam 'Bowling Alone' isimli çalışması ile özellikle medya yoluyla büyük ses getirmiştir. “1994'te Uppsala'da akademisyenlere yaptığı sunuma dayanan ve 1995'te yayınlanan makalesi Bill Clinton'un dikkatini çekmiş ve Putnam kendini Camp David'e davet edilmiş bulmuştur.Bowling Alone'un ortaya çıkması önemli bir haber olayı olarak görülmüştür.”(Field, 2008, s. 40)Putnam eserinde Amerika'daki sosyal sermayenin düşüş sebeplerini ampirik bir çalışma ile ele almış ve incelemiştir.Çalışmasından elde ettiği sonuçlara göre Amerika' da gerek oy vermede gerekse bireylerin sivil toplum örgütlerine katılımında büyük bir azalma görülmektedir ki bu da ülkedeki sosyal sermayenin azalmasına sebebiyet vermektedir. “Sosyal sermayedeki bu erimenin sebepleri; anne-babaların yoğun meşguliyeti, ev temelli teknolojinin gelişmesi, büyük şehirlerdeki insanların bir araya gelmek için daha az çaba harcaması gibi nedenlerdir”(Çalışkan, 2010, s. 12)

İlk olarak Tocqueville gezileri sırasında Amerikan demokrasisinin temel yapı taşı olan sivil katılımın dolayısıyla da sosyal sermayenin azaldığına ve Amerikan demokrasisinin anarşizme yaklaştığına vurgu yapmıştır. “Görüşlerinde bir açıdan muhafazakar olan de Tocqueville ,daha sonradan despotizme yol açabilecek kanun önündeki resmi eşitliğin birbirlerinden oluşan bir toplum yaratma eğiliminde olması gerektiğini belirtmiştir”(Field, 2008, s. 41)Sonrasında ise Tocqueville görüşlerini değiştirerek Amerikan örgütsel yapısı ile yurttaşlığın öğrenilmesi arasında bir paralellik olmadığını savunmuştur.

Tocqueville’ye göre dernek yaşamı,görel olarak açık,anlaşılır bir şekilde aristokrasi sonrası sistemde sosyal düzenin önemli bir temelidir.Yurttaşlık katılımının despotizme yol açmaktan uzak en yüksek seviyesi,insanlara sivil hayatta nasıl bütünüyle birlikte işbirliği yapacaklarını öğretmiştir;bu da demokratik toplumu beşiği idi.Putnam’ın mesajının bu kadar geniş olmasının nedeni tam da onun Amerikan demokrasisinin Tocquevilleci temel taşının parçalanmaya başladığını öne sürmesindedir (Field, 2008, s. 42).

Amerika’daki sosyal sermayenin azalma nedenlerinden biri olarak Putnam teknolojik gelişmeleri görmektedir ki dönem şartları düşünüldüğünde bu konuda en büyük rolü ‘televizyon’ üstlenmektedir. Putnam, TV’nin sosyal sermaye üzerindeki yıkıcı etkisinden bahsederken bunu üç neden ile açıklamaktadır; birincisi televizyon sosyalleşme için kullanılabilir zamanı bireylerden alarak insanları evlerinde tutmaktadır.İkincisi televizyon pasifliği ve dolayısıyla da uyuşukluğu körüklemektedir, üçüncüsü ise; televizyonda yayınlanan çoğu programın içeriği toplumsal olmaktan uzak durumdadır. “Televizyon Putnam’ın asıl sanığı olsa da,başka birtakım yardımcı komploculara da parmak basmaktadır.Bunların başlıcası kuşak değişimidir.Putnam’ın elindeki veriler özellikle sosyallik ve örgütsel üyeliğin belirli türlerinde bir düşüş olmak üzere...nesillerin birbirini izlemesinden dolayı bazı değişimler görüldüğünü önermektedir.”(Putnam’dan aktaran Field, 2008, s. 143)

“Her ne kadar, Greenpeace ve Uluslar arası Af Örgütü gibi sosyal eylem örgütlerinin üye sayısında bir artış görülse de,Putnam bu örgütleri üyeliğin esas olarak para toplamak için kullanılan bir unvan aracı olduğu üçüncü dereceden örgütler olarak tanımlamaktadır.”(Putnam’dan aktaran Field, 2008, s. 138)

“Putnam tüm bu çalışmalarında tek bir soruya yanıt aramıştır; ‘Ülkelerin ekonomik ve siyasi performansı ile bireylerin sivil faaliyetleri arasında ne gibi bir ilişki bulunmaktadır?Neden bazı demokratik hükümetler başarılı ve diğerleri değildir?’”(Yıldız ve Topuz, 2011, s. 234)Ayrıca bu soru Putnam’ın İtalya’yı ele aldığı ‘Making Democracy Work’ adlı eserinin de giriş cümlesidir.

Sosyal sermaye, Putnam (2000) tarafından bireyin ve toplumun iyi oluşumunu sağlayan olmazsa olmaz bir kaynak olarak tanımlanmaktadır. Putnam'a göre bireyin yaşadığı çevreyi oluşturan sosyal ağ, benzer özellikteki insanlardan oluşan gönüllü örgütlerle olan koşulsuz güvene dayalı bağlar ve bireyin çevresi yoluyla edindiği ve kişisel gelişimine katkısı olabilecek diğer tüm sosyal faktörler sosyal sermaye olarak nitelendirilmektedir (Özdikmenli, 2010, s. 2).

“Putnam...sosyal sermayenin iki temel biçiminin farklarını ortaya çıkarmaktadır; köprü oluşturan (veya içeren) ve bağlayıcı olan (veya dışsallaştıran). Bağlayıcı sosyal sermaye seçkin kimlikleri desteklemek ve homojenliği sürdürme eğilimindedir; köprü oluşturan... ise çeşitli sosyal bölümler içinden insanları bir araya getirme eğilimindedir.” (Putnam'dan aktaran Field, 2008, s. 45) Putnam için gönüllüğün esas olduğu sosyal bağlar esas olmalıdır.

Field (2008, s. 45-46)' göre, Putnam'ın kuramı, Durkheim'in dayanışma düşüncesiyle benzerlikler göstermektedir. Putnam'ın verimlilik, etkililik gibi kullandığı kelimler aslında sosyal sermayeyi işlevsel olarak ele aldığını göstermektedir, ancak açık olan şudur ki; Putnam rasyonel tercih kuramının hesaplayıcı bireysel aktörünü resmetmemiştir. Coleman'dan farklı olarak Tönnies'in organik toplum ve başarılı sosyal organizasyon arasındaki karşıtlığını, modernitenin yardımseverliğin düşmanı olduğunu belirttiği sonucuyla resmetmiştir.

Tüysüz (2011, s. 14)'e göre Putnam sosyal sermayenin boyutu ile o toplumdaki birlik olma derecesi arasında yakın bir ilişki olduğuna vurgu yapmaktadır. Bireylerin ülke ya da yerel yönetimlere katılmaları, belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelebilmeleri o toplumun sosyal sermayesi üzerinde etkili olmakta ve o ülkedeki sosyal sermayenin artmasına sebebiyet vermektedir. Sosyal sermayede meydana gelen artışta beraberinde bölgesel kalkınmayı getirmektedir.

Putnam'ın sesi sosyal sermaye konusunda en hakim ses olmaya başlamıştır. Bunun nedeni kısmen özellikle Bowling Alone adlı eserde gördüğümüz analitik açıklık ve çalışmasının detaylı tarihsel ilerleyişidir. Buna rağmen Putnam, Coleman'ın yazdıklarından etkilendiğini kabul etmiştir, öte yandan Coleman da Bourdieu'nun katkılarından iyi bir şekilde haberdardı. Bahsettiğim yazarlardan biri hakkındaki eleştiriler diğerlerinden en az birine ve bazen de her üçüne birden yöneltilebilir. Bunlara ek olarak, her üç yazarın da öncülleri vardır. Coleman ve Putnam, sosyal sermaye kavramını icat ettiği için iktisatçı Glenn Loury'yi önemserken, sosyal sermayenin-iletişim ağları, katılım, paylaşılan değerler, güvenilirlik gibi-farklı unsurları zaman zaman akademik ilgiyi üzerlerine çeken bildik konulardır. Bu yüzden Bourdieu, Coleman ve Putnam tarafından yapılmış olan katkıların neler olduğunu ve tartışmayı nerede sonlandırdıklarını sorgulamak faydalıdır (Field, 2008, s. 56).

Putnam ile Coleman'ın görüşleri genel olarak benzerlik göstermektedir. Ancak Putnam sosyal sermayeyi açıklama çalışması belirli bir bölge ile sınırlı kalmayarak o bölge ya da toplumdaki hareket ile tüm topluma yani genele yayılmıştır.

Diğer sosyal sermaye teorisyenlerine olduğu gibi Putnam'a da getirilen birtakım eleştiriler mevcuttur. Bu eleştirilerden bazılarını inleyecek olursak:

...Putnam'a karşı en fütursuz yorumlarda bulunanlar Jackman ve Miller'a göre Putnam seçerek; sadece kimi kanıtları kullanır ve çıkarımları hatalıdır. Bu açıdan Ladd'nin (1996) çok farklı kaynaklardan topladığı ve geniş bir alana yayılan bulgular ışında vardığı sonuca yer verirler: 'Verilerin gerçekte gösterdiği sosyal sermaye artışının büyüklüğüne karşı tamamen hazırlıksız yakalandım. Sistematik verilerin tek bir dizisi bile 'tek başına bowling oynamak' tezini desteklemiyordu (Fine, 2011, s. 154).

Putnam'ın görüşlerine getirilen eleştirilerden bir diğeri ise, Putnam'ın teknolojik gelişmeleri, özellikle de dönem şartları itibariyle televizyonu, sosyal sermayeyi azaltıcı bir unsur olarak ele almasıdır.

Hollanda'da gönüllü kuruluşlar üzerine yaptıkları çalışmada de Hart ve Dekker (1999), özel hizmetlerin bir kamu kültürü olan gönüllülüğe yer bırakmayacağı ihtimali konusunda 'televizyon ve gönüllü eylemler arasında basit bir mübadelenin gerçekleştiği' iddiasını mantıksız bularak reddederler (s.101). Daha ziyade gönüllü kuruluşlara katılımı, tüketim toplumunun yoğunluğu ve modadaki değişim hızı arasında daha yakın bir bağ olduğunu savunurlar (Fine, 2011, s. 156).

2.2.2.4 Francis Fukuyama'da Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal sermaye kavramı ile ilgili literatüre önemli katkılar sağlayan isimlerden birisi de siyaset bilimci olan Francis Fukuyama'dır. Özellikle sosyal sermaye kavramının ekonomik boyutlarının tanımlanmasında oldukça önemli adımlar atmış bir isimdir.

Fukuyama, Türkçe'ye de çevrilmiş olan, 'Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması' (1995) ve Büyük Çözülme (1999) eserlerinde bir toplumda hem ekonomik hem de toplumsal refahın sağlanabilmesinde en önemli etkiyi sosyal sermayenin oynadığına vurgu yaparak dikkatleri sosyal sermaye kavramına çekmeyi başarmıştır.

"Fukuyama'ya göre sosyal sermaye, 'İnsanlar arasındaki eşgüdümü ve işbirliğini teşvik eden içtenliğin hakim olduğu normlar birliğidir.' Fukuyama bu normlar birliğinin itici gücü olarak güven unsuruna dikkati çekmekte ve gönüllü işbirliğinde güven faktörünü ön planda tutmaktadır." (Ören, 2007, s. 73) Nitekim Fukuyama için sosyal sermayenin var olabilmesi için güven olmazsa olmazdır.

Fukuyama güveni; kolektif değerler, sosyal ağlar ve kültürel gelenekler gibi sosyal sermaye türlerinin oluşumu için bir ön koşul, onları etkileyen önemli bir unsur olarak tanımlar. Aynı zamanda insanların organizasyonlara katılım ya da işbirliği yapma eğilimi üzerinde durarak, düşük ve yüksek düzeyde güvene sahip ülkeleri geliştirme farkları ile birlikte açıklar (Çekiç, 2012, s. 182).

Fukuyama (2009, s. 58)'a göre büyük çöküşe sebep olan, toplumsal normlardaki en önemli değişimler aile ve cinsiyetler arasındaki ilişkiler ile bağlantılıdır. 1960 ve 1970'li yıllarda

yaşanan cinsel devrim ve feminizmin doğuşu, batıdaki hemen hemen herkesi bir şekilde etkilemiştir. Bu değişim sadece evlerde etkili olmamıştır; evler, iş yerleri, fabrikalar, mahalleler, gönüllü kuruluşlar, eğitim alanları ve hatta askeri alanlarda ciddi değişimlere yol açmıştır ki bu değişimlerde sivil toplumun doğasına önemli bir etki yaratmıştır.

Fukuyama sosyal sermaye ile suç arasında önemli bir ilişkinin olduğuna özellikle dikkat çekmiştir. “Toplumsal sermayeyi bir grup insan arasındaki ilişkinin işbirliğini sağlayıcı normları olarak tanımlayacak olursak, suç da, toplumun bir normunun ihlal edilmesini ifade etmesi nedeniyle toplumsal sermayenin yokluğunu tanımlayacaktır.” (Fukuyama, 2009, s. 47) Sosyal sermayeyi elbette ki resmi yasalar olarak görmemektedir. Sadece toplumdaki birlik beraberliği sağlayıcı gayri resmi olan değerler olarak görmektedir. Fukuyama’ya göre tıpkı suç ile sosyal sermaye arasında olduğu gibi, aile ile sosyal sermaye arasında da güçlü bir ilişki vardır. “Anne ve babanın çocuklarını doğurmak, sosyalleştirmek ve eğitmek için birlikte çalışmaları gereken aile, işbirliğine dayalı en önemli toplumsal birimdir.” (Fukuyama, 2009, s. 58)

Putnam ve Coleman’dan farklı olarak Fukuyama, sosyal sermayeyi ekonomi bağlamında ele almış ve bunu yaparken de ekonomik özellikleri farklı olan ülkeler üzerinde incelemelerde bulunmuştur.

“Toplumsal sermayenin ekonomi alanının dışında da faydaları vardır. Toplumsal sermaye, sağlıklı bir sivil toplumun oluşturulmasında, yani gruplar ile kurumların devlet ve aile yapılarıyla uyumlu hale getirilmesinde hayati önem taşır.” (Fukuyama, 2009, s. 36)

“Fukuyama’ya göre bireysellik Amerikan toplumunu tehdit etmektedir. İtalya ve Çin gibi ülkelerde ise toplumsal yapı güçlü aile ilişkilerine dayanmaktadır. Diğer yandan bu ülkelerde söz konusu bağlar güçlü hükümet kontrolleri nedeniyle tehdit altındadır.” (Fukuyama’dan aktaran Altay, 2007, s. 340)

“Sosyal sermaye kendi başına eyleme geçen ya da girişimde bulunan bireyler aracılığıyla oluşturulamaz. Sosyal sermayenin bireysel erdemlerden çok, toplumsal erdemler üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Sonuçta sosyal sermaye sadakat, dürüstlük, güvenilirlik vb. erdemlerin edinilmesi ve bunların toplumsal bağlamda yerleştirilmiş olması ile ilişkilidir.” (Başak ve Öztaş, 2010, s. 35)

Fukuyama, resmi mekanizmalarla bağlantılı olan güvenin ekonomik işbirliğini güçlendirdiğini ve işlem maliyetini de azalttığına inanmaktadır ancak şu da unutulmamalıdır ki sosyal sermaye de bulunan bu özellik dolandırıcılık yapmak isteyen insanlar için de bir fırsat teşkil etmektedir. Sosyal sermayenin bir ögesi olan güven unsuru ilişkilerde iyi niyetle kullanılabilmesi gibi kötü niyetle de kullanılabilmesi ve istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Dolayısıyla Fukuyama sosyal sermaye kavramının kötülük doğurabilme potansiyelini de dikkate alması açısından son derece önemlidir.

“...sosyal sermayenin olumsuz sonuçlarını ‘güvenin yarıçapı’ fikriyle açıklar. Güvenin yarıçapı grup üyeliğinin ötesine geçtikçe sonuçları da o ölçüde tehlikesiz ve olumlu olur; güvenin yarıçapı grubun kendi üyeleri ile sınırlı kaldığı oranda, olumsuz sonuçların ortaya çıkma olasılığı da o kadar fazla olur.” (Fine, 2008, s. 104)

Toplumsal sermayenin bazen yıkıcı amaçlarla kullanılabilmesi veya geçersiz sayılabileceği gerçeği, onun toplum açısından yararlı olduğu yönündeki geniş kabul gören varsayımı çürütmez. Neticede maddi sermayenin her zaman iyi bir şey olduğu söylenemez. Yalnızca geçerliliğini yitirmekle kalmayarak saldırı silahları, uyuşturucu, zevksiz eğlenceler ve toplum açısından çok sayıda başka kötünün yaratılmasında da kullanılabilir. Ne var ki, toplumların hem toplumsal hem de maddi sermayelerin en berbat kötülükleri ortaya çıkarmalarını önleme yönelik kanunları vardır; buradan toplumsal sermayenin kullanılacağı amaçların çoğunun toplumsal açıdan en az maddi sermayenin ürünleri kadar iyi olacağı sonucuna varabiliriz (Fukuyama, 2009, s. 37).

2.2.2.5 Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)’na göre Sosyal Sermaye

Bourdieu, Coleman, Putnam ve Fukuyama gibi teorisyenler kadar sosyal sermayenin gelişmesinde önemli bir yer teşkil eden iki kuruluş; Dünya Bankası ve OECD’dir. Özellikle Dünya Bankası kavramının bu derece popüler olmasında oldukça etkili olmuştur. Sosyal sermayeyi sosyal bilimlerin dışında diğer birçok alanın ilgisini çeken bir kavram haline getirmiştir.

“OECD kavramı; ‘Bir grup içerisinde ya da gruplar arasında işbirliğini kolaylaştıran anlayışlar, paylaşılan değerler, normlarla birlikte ağlar.’ şeklinde tanımlanmaktadır.” (National Statistics’den aktaran Eşki, 2009, s. 23)

Eşki (2009, s. 23)’ye göre, OECD’nin tanımı incelendiğinde kolektif amaçlara ulaşmayı kolaylaştıran bir şey olarak tanımlayan Coleman ve Putnam’dan etkilendiği

görülmektedir.Aynı şekilde sosyal sermayeyi güven, normlar ve ağlara gönderme yaparak açıklayan Putnam'dan izler taşıdığı görülmektedir.

“Dünya Bankası ise, OECD’den daha geniş şu tanıma gitmektedir: ‘*Sosyal sermaye bir toplumun sosyal etkileşiminin niteliği ve niceliğiyle biçimlenen normlar, ilişkiler ve kurumlara atıfta bulunur.Sosyal sermaye bir topluluğu bir arada tutan bir çeşit tutkaldır.*’(Eşki, 2009, s. 23)

“Dünya Bankası...toplumların sürdürülebilir gelişmesi, verimliliği ve ekonomik istikrarları için ‘sosyal kohezyon’ ihtiyacı ile ortaya çıkan bir kavram olarak değerlendirmektedirkurumların, ilişkilerin özellikle sosyal ilişkilerin kalite ve kantitesini şekillendiren normları ifade etmektedir.” (Anonymous’dan aktaran Özmete, 2010, s. 84)

OECD ve Dünya Bankasının görüşlerine göre sosyal sermaye; devletlerin işini kolaylaştırmakta, kalkınmaya fayda sağlamaktadır ki, bu özellikleriyle de oldukça önemlidir.OECD ve Dünya Bankası bu özelliklerinden dolayı sosyal sermayeyi bir strateji olarak düşünmeye başladıklarında birtakım eleştirilere de hedef olmuşlardır.

Mesela Das’e göre (2004:27) ağlar, birliktelikler ve karşılıklılığı içeren sosyal sermaye yoksullukla mücadelede de iyi bir strateji olmakla birlikte sosyal sermaye teorisyenlerinin ihmal ettikleri bir nokta vardır, yoksulluk sosyal sermayeyi nasıl etkileyecektir?...Eğer sosyal sermaye denilen şey ilişkilerin sermaye değeri olduğu savından hareket ediyorsa ve ilişkilerin miktarı ve kalitesi sahip olunana sosyal sermaye miktarını belirleyici bir güce sahipse,sosyal güçler eşitsizlikleri yeniden üretmeyecek midir?Yani Dünya Bankasının yoksullukla mücadele de yeni bir stratejisi olan sosyal sermayenin bizzat kendisi, eşitsizlikleri yeniden ürettiği gerekçesiyle eleştirilmelidir(Ekşi, 2009, s. 24).

Özetle Tablo 1 de görüldüğü üzere sosyal sermaye kavramının gelişimine baktığımızda; kavramın ilk kullanımlarına sırasıyla L.Hanifan, J. Seeley, A. Sim, E. Loosely, M.Fortes, J.Jacobs, I.Light, G.Loury, E.Schlicht gibi isimlerde rastlanmaktadır.Kavramın bugünkü anlamda kullanılmasında ise sosyal sermayeyi, elit bir grup içerisindeki bireylerin birbirlerine karşı kullandıkları bir kaynak olarak gördüğünü öne süren Bourdieu, sosyal sermaye kavramının dezavantajlı gruplarca da kullanıldığına dikkat çeken Coleman, kavrama kamusal bir boyut kazandırarak bugünkü popülaritesine ulaşmasında etkili olan Putnam ve güven unsurunu temel alan Fukuyama gibi isimler büyük öneme sahiptir.

Elbette ki kavramla ilgili literatürün gelişmesinde Dünya Bankası ve OECD gibi kurumaların kalkınma projelerini ve destekledikleri araştırmacıların katkıları da unutulmamalıdır.

Tablo 1. Sosyal Sermaye Literatüründe ‘Sosyal Sermaye’ İfadesinin Görünüşü

1890	Alfred Marshall sosyal sermayeyi farklı bir anlamda kullandı.	Grootaert ve Bastelaer (2001)
1916	Bir Batı Virginian okulunda reformcu olan Lydia Hanifan; sosyal sermayenin çoğu insanın günlük yaşamında maddi varlıklar, kıymetler değerinde olduğundan bahseder: ‘Yani birey ve sosyal bir birimi oluşturan aileler arasında iyi niyet, samimiyet, anlayış ve sosyal ilişki’ gibi.	Putnam (1998), Woolcock (1998), Winter (2000b)
1961	Jane Jacob, kentsel planlama çalışması: ‘Ağlar bir şehrin yeri doldurulamaz sosyal sermayesidir.Sermeye her ne sebepten her ne zaman kaybolursa onun yok olmasından gelen kazanç, yeni sermaye yavaşça ve uygun bir şekilde birikmedikçe asla geri dönmez.	Woolcock (1998), Winter (2000b)
1970’lerin sonları	Ekonomist Glenn Loury, sosyal sermaye ifadesini irksal gelir eşitsizliğinin neoklasik kuramları üzerine yaptığı eleştirisinde kullanmıştır.	Portes (1998), Winter (2000b)
1986	Sosyolog Bourdieu P., sermayenin biçimlerini ekonomik, kültürel ve sosyal olarak belirtmiştir.	Bourdieu (1986), Winter (2000b)
1988	Sosyolog James Coleman Chicago’da okul katılımı üzerine yaptığı çalışmasında <i>sosyal sermaye</i> ifadesine gönderme yaptı.	Winter (2000b)
1993	Siyaset bilimcisi, Robert Putnam ‘ <i>Making Democracy Work</i> ’(Demokrasiyi Çalıştırmak) adlı yapıtında bahsetti.	Pantoja (2000), Winter (2000b)
1996	Dünya Bankası, <i>Sosyal Sermaye Girişimi</i> :Sosyal sermaye kavramı ve ölçümü, gelime üzerinde sosyal sermayenin etkisi. <i>Sosyal sermaye</i> kuramı ile ekonomik büyüme süreci bağlantısı. <i>Sosyal sermaye</i> üzerine yirmi ülkenin araştırma projesi.	Grootaert ve Bastelaer (2001) ve ortak araştırmacılar

(Pawar’dan aktaran Ersözlü, 2008, s. 11)

2.3 Sosyal Sermaye Kavramının Önemi

Son zamanlarda gerek literatürde gerekse toplumda oldukça fazla yer teşkil eden sosyal sermaye kavramı eğitimden sağlığa, ekonomiden bir ülkenin gelişim seviyesine, güvenlikten bireyler arasındaki işbirliğine kadar birçok alanda büyük öneme sahip bir güç konumundadır.Sosyal sermaye kavramı gelişmiş ülkelerde yoğun bir şekilde ele alınmakta, incelenmekte ve kullanılmakta iken daha az gelişmiş ülkelerde ise öneminin henüz yeni yeni farkına varılan bir kavram olma niteliği taşımaktadır.

Bireyler arası ekonomik, siyasi, dini ve etnik farklılığa dayalı toplum kesimleri arası, kurumlar arası ve de yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkilerin kısıtlılığı ve güven ortamından uzak olması, sosyal sermaye yetersizliği olarak kabul görmektedir.Böylesi bir sosyal yapıda, iktisadi, sosyal, kültürel ve de askeri konularda yapılabilecek fazla bir şey olduğunu söylemek oldukça zor olsa gerek.Dolayısıyla sosyal sermayenin yokluğu, diğer hiçbir iktisadi ve sosyal değer ile kıyas edilmeyecek ölçüde ağır bir maliyete neden olacağı inkar edilemez.Çünkü güven ortamının yokluğu toplumsal çatışmaya ve sonuçta eldeki varlıklarında heba edilmesine

neden olabilirken,varlığı karşılıklı dayanışma ve işbirliği ile özverili çalışmayı sağlayarak, eksik olan iktisadi varlıkların oluşmasına katkı sağlayacaktır(Karagül, 2012, s. 99).

“Sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur.İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur; çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için –yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil- bir kişinin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar.”(Field, 2008, s. 16)Nitekim bu ağlara üye olan bireyler arası iletişim ve işbirliği çok daha güçlü bir konuma gelecektir ve bu da toplumun yapısına ve işleyişine olumlu yönde yansıtacaktır.Toplumda var olan güçlü bir sosyal sermaye ise gerek toplumun gerekse bireylerin hedeflerine daha kolay bir şekilde ulaşmasını sağlaması açısından önemlidir.Ancak bu önemin fark edilmediği durumlarda ise toplumda başta iletişim olmak üzere birçok aksaklığın baş göstereceği aşıkardır.Köylü (2002, s. 16)’ye göre de , bugünkü sıkıntıların temelinde sosyal sermaye de her geçen gün biraz daha yok olan ve yerini de tartışma kültürüne bırakan diyalog eksikliği bulunmaktadır.Bununla ilişkili olarak da birlikte düşünme yetersizliği, ortak akıl ve değer üretmemesi ve de farklılıklardan bir çeşitlilik ve zenginlik oluşturamama kabiliyetsizliği baş göstererek sıkıntıların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Aydın (2001, s. 9)’a göre, sosyal sermayenin kaynaklarını ve sonuçlarını iyi bir şekilde ayırmak gerekmektedir.Sosyal sermayenin sonuçları arasında;sosyal kontrol, aile ve akrabalık ilişkilerinin korunması, toplumdaki birlik beraberliğin toplum içersindeki bireylerce gerek maddi gerekse manevi olarak hissedilerek korunması,toplumdaki ortak akıl ve hedef oluşturabilme kapasitesi,ekonomik kalkınma ve kalkınmanın geliştirilerek sürdürülebilmesi sayılabilmektedir ve de her biri bir toplum için hayati öneme sahiptir.

“Sivil toplumun temel ham maddesini oluşturduğundan dolayı da önemli bir konuma sahiptir.Bireyler ile sivil toplum kurumları arasındaki ilişkiler sosyal sermaye teorisinin özünü oluşturmaktadır.”(Kapu, 2008, s. 266)Bir amaç doğrultusunda bir araya gelen bireyler arasındaki güven, iletişim ve işbirliği sayesinde sosyal sermaye artış gösterirken beraberinde de insan ilişkilerine katkıda bulunmaktadır.

“Toplumdaki sivil örgütlerin, mevcut kaynakların daha etkin kullanımını koordine etmek üzere birlikte çalışabilmek için sosyal sermayeye ihtiyaçları vardır.Bir topluma ve millete ait olma hissi ve insanın kapasitesini kullanabilir hale getirmesi de sosyal sermaye kapsamında yer alır.”(Aydın, 2001, s. 8)

Sosyal sermaye toplumda sosyal duyarlılığın artmasına yola açarak yoksulların refah düzeylerinin artmasına yardımcı olabilir.Ayrıca işsiz,engelli ve muhtaçlık gibi toplumsal risk

grubunda bulunan kesimlere yönelik birbirinden çok farklı grupların çözüm üretmelerine katkıda bulunabilir.Özellikle toplumun şekillenmesinde çok önemli olan çocukların gelişimi için sosyal,niteliksel(insani) ve ekonomik katkıların oluşturulmasında etkin olarak kullanılabilir(Altay, 2007, s. 343).

“Genelde ekonomik ve teknolojik değerlerin ötesinde toplu oluşturan birey ve gruplar arasında işbirliği, güven ve ilişkiler ağı olarak tanımlanan sosyal sermaye hem sosyal kalkınma ve hem de sosyal sorunların çözümünde kullanılmaktadır.Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından sosyal sermayenin önemi gün geçtikçe artmaktadır.” (Şenkal, 2005, s .792)

Karagül ve DüNDAR (2006, s. 62)’a göre, bir ülkedeki kişi ve kurumlar arasındaki güvenin niceliği ve de niteliği hakkında bilgi vermekte olan sosyal sermaye o toplumdaki ekonomi, sosyal ve siyasal ilişki ile de yakından ilgilidir.Dolayısıyla insana ve de sosyal değerlerin gelişimine yapılan yatırım küresel rekabette başarıyı da beraberinde getirecektir.

Tüm bunların dışında sosyal sermaye sağlık alanının da son zamanlarda dikkat çekmekte ve birçok araştırmaya konu olması açısından dikkat çekicidir.Sağlık araştırmalarında toplumsal ilişki ağlarının niteliği ile genel sağlık durumu arasındaki ilişki uzun zamandır bilinmektedir ancak sosyal sermaye son yıllarda hastalıkların toplumsal açıdan değerlendirilmesinde kullanılmaya başlanmıştır.

Sosyal sermaye kavramının incelendiğinde görülmektedir ki, sosyal sermaye kavramı insana ait olan her alanda, her koşulda etkisini gösteren ve etkisi herhangi başka bir olguyla değiştirilemeyecek kadar önemli olan bir kavramdır.

2.4 Sosyal Sermaye Kavramının Ölçülmesi

“Ölçme, nesne ve olaylara kurallara uygun olarak sayıların tayin edilmesidir.Sayı sistemi içinde önceden belirlenen sayılar arasındaki ilişkiler ve sayılara aracılığıyla gerçek dünya olaylarını temsil eden özel bir dildir”(Abdioğlu ve Yavuz, 2013, s. 32)Diğer pek çok alanda olduğu gibi sosyal sermayenin ölçülmesinde de tek bir yol bulunmamaktadır.Nitekim sosyal sermayenin birden çok tanımı olmasından farklı alanlarca farklı şekilde ele alınıp incelenmesinden dolayı bu durum normal karşılanmalıdır.Ancak; ortak bir sosyal sermayenin nasıl ölçüleceğine dair bir ölçüm bulunamamış olması bu konuya ilgi gösterilmediği anlamın da gelmemektedir. “...literatürde sosyal sermayenin nasıl ölçüleceği konusuna az çok ilgi gösterilmiştir.Bunun nedeni, kavramın muğlak ve çeşit çeşit farklı biçimlerde

tanımlanması,nitel değişkenlere dayanıyor olması...sosyal sermayeyle ilgili standart araştırmaların yokluğu ve istatiksels sebeplerle bir toplam ölçü elde etme arzusudur.”(Fine, 2011, s. 287)

“Adam ve Roncevic’e göre sosyal sermaye literatüründe ölçüm problemi,sosyal sermayenin sonuçları,biçimleri ve kaynakları arasındaki ilişkiyle ifade edilir.Fakat bu ilişkiyi oluşturan sosyal sermayenin bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin neler olduğu konuları hala bir çözüme kavuşmamıştır.”(Adam ve Roncevic’den aktaran Yavuz, 2012, s. 54)Bunlardan dolaydır ki henüz sosyal sermayenin ölçülmesinin başlangıç aşamasında olduğunda söylemek mümkündür. “Sosyal sermayenin ölçülmesinde karşılaşılan sorunlardan biri şudur:Sosyal sermaye birçok bireyi, eylemi ve davranışı içerir.Bütün bireylerin aynı ve bütün bireysel eylem ve davranışların ise bir diğerinin dengi olduğuy varsayılarak işe başlandığında ölçmek kolaydır.”(Fine, 2011, s. 289)

Diğer önemli bir sorun ise, mevcut çalışmaların çoğunun uygun uyarlamalar yapılmadan Amerika’dan ithal edilmesinden kaynaklanmaktadır. “...ilişkiler ve paylaşılan değerler yerel koşullardan kaynaklanmaktadır ve insanlar bunların etkilerini çok farklı şekillerde yaşamaktadır.OECD’nin işaret ettiği gibi, ‘sosyal sermaye ile doğrudan ilgili olan şeylerin çoğu söze dökülmemiş ve ilişkiseldir, ölçüm ve sınıflandırmayı kolayca mümkün kılmaz.”(Field, 2008, s.180)

Aydın (2001, s. 11)’a göre, sosyal sermayenin ölçülmesinde birtakım kriterler bulunmaktadır.Bu kriterler: devlet ve devlet kurumlarına duyulan güven ve saygının derecesi, halkın kendine ait konulardaki katılımcılık düzeyi, kişilerin sivil toplum kuruluşlarında ne ölçüde görev aldığı, bu kuruluşlarda gönüllü olarak ayda kaç saat hizmette buldukları, kişi ve komşuların birbirlerine karşı yaptıkları yardım, fedakarlık seviyeleri vb.

“Sosyal sermayenin ölçülmesi ülkeler bazında bazı makro göstergelerin analiz edilmesi şeklinde olabildiği gibi,aynı ülke içinde bölgeler arası farklılıkları açıklamaya yönelikte olabilmektedir.”(Tüysüz, 2011, s. 59)

Tüysüz (2011, s. 59)’e göre sosyal sermayenin ölçümüne dair literatür taraması neticesinde iki yöntem karşımıza çıkmaktadır.İlk yöntem, sosyal sermayeyi bireylerin sosyal sermayelerinin toplamı olarak ele alan ve özellikle de güveni ölçmek için yapılan anket çalışmalarıdır.İkincisi ise, sosyal sermayeyi bireyden ziyade grupların sahip olduğuy bir değer olarak ele alan istatistik bürolarından elde edilen verilerin çeşitli istatiksels yöntemler

ile analiz edilmesiyle ölçen ampirik çalışmalardır.Literatürde ağırlıklı olarak bu iki yöntem kullanılmaktadır ancak bazı araştırmacılar istatistiksel analize anket sonuçlarını da dahil ederek kullanabilmektedir.

Sosyal sermayenin ölçülmesi hedeflenen çalışmalarda, sosyal sermaye bireyden ziyade grubun sahip olduğu bir şey olarak ele alınıyorsa, güven ya da katılım gibi faktörler esas alınmaktadır. “Yine kabul edilebilir bir sosyal sermaye ölçümü, sosyal sermayenin anahtar boyutları üzerinden şekillenmelidir.Ne var ki sosyal sermayeye ilişkin diğer hususlarda olduğu gibi, sosyal sermayenin boyutları konusunda da literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır.”(Gökçe ve Uğuz, 2009, s. 327)

Bu konuda en sık başvurulan çalışma Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey)'dır.Bu çalışmada insanlara '*sizce genelde insanların çoğuna güvenilebilir mi?Yoksa başkalarıyla herhangi bir ilişki kurarken veya bir iş yaparken hiçbir zaman dikkati elden bırakmamak mı gerekir?*' tarzında sorular sorulmaktadır.Bu soruya verilen cevap eğer '*evet insanların çoğuna güvenilebilir*' şeklinde oluşuyorsa bu toplumun güven düzeyinin yüksek, '*dikkatli olmak gerekir*' seçeneği öne çıkarsa da toplumun düşük güvenli bir toplum olduğu anlaşılmaktadır.Ancak Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey) 'güven' gibi farklı bağlamlarda farklı tanımları olan bir kavram üzerinden şekillendiği eleştirilmektedir.Aslında bu sadece bu araştırmaya yönelen bir eleştiri olarak da algılanmamalıdır, gerçekten de güvenin sosyal sermayeyi ölçme de tek başına yeterli bir vekil olduğu konusunda evrensel bir fikir birliği de bulunmamaktadır.Bu nedenle güven hakkında tek bir sorudan hareketle ya da katılım düzeyinden hareketle sosyal sermayeyi ölçmeye kalkışmak zayıf bir ölçüm olarak kabul edilmektedir(National Statistics'den aktaran Eşki, 2009, s. 94).

Sosyal sermayenin ölçülmesinde önemli katkılarda bulunan isimlerden birisi Putnam'dır.Putnam'ın çalışmaları çeşitli eleştirilere maruz kalmış olmasına rağmen sosyal sermayenin ölçülmesindeki önemli çalışmalardan birisini oluşturmaktadır. Putnam'ın sosyal sermaye ölçümünün iki temel bileşeni; güven düzeyinin ölçümü ve sosyal ağların gücüdür.Güven düzeyinin ölçümü bileşeninde Dünya Değerler Anketi'nin temele aldığı güvenden hareket eden Putnam, sosyal ağlar bileşeninde ise bunu ölçerken formel birtakım gruplara katılım sayısını temele almaktadır.

Putnam daha sonraları bu konularda yaptığı çalışmalarda daha da detaya inerek sosyal sermaye endekslerinde bireylerin geçen bir yıl içinde yerel örgütlerin komitelerinde çalışıp çalışmadıklarını, her hangi bir örgütün ya da kulübün yönetiminde görev alıp almadıklarını ve bunun sayısını, üye olunan grup sayısını, okul ya da kent işleriyle ilgili halk toplantılarına katılım oranlarını, herhangi bir toplumsal projede çalışma oranlarını, gönüllü faaliyetlere ve arkadaşlara ayrılan zamanı, evde eğlenceye harcanan zamanı, her bin kişiye düşen sosyal ve sivil toplum sayısını ve yine her bin kişiye düşen kar amacı gütmeyen örgüt sayısını kullanmıştır (SARD, www. Statistics.gov.uk/socailcapital'den aktaran Şan, 2007, s. 77).

Putnam'ın sosyal sermaye kavramının ölçümünde ele aldığı sosyal sermaye indeksinin bileşenleri aşağıdaki tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2. Putnam’ın Sosyal Sermaye İndeksinin Bileşenleri

Toplumsal Yaşamın Ölçümü

Son bir yılda yerel organizasyonların aktivitelerine katılım

Son bir yıl içerisinde örgüt ya da kulüplerin yönetiminde görev alma

Her bin kişiye düşen kentsel ve sosyal örgüt sayısı

Son yılda kulüp toplantılarına ortalama katılım sayısı

Kamusal Olaylara Gösterilen İlginin Ölçümü

Seçimlere katılım oranı

Kent ya da okula ilişkin toplantılara katılım oranı

Toplumsal gönüllüğün ölçümü

Her bin kişiye düşen sivil toplum örgütü sayısı

Son yılda toplumsal projelerde kaç kez yer alındığının ortalama sayısı

Son yılda gönüllü işlerde ortalama kaç kez yer alındığı

İnformel Sosyalleşmenin Ölçümü

‘Arkadaşlarımı ziyaret için çok zaman harcarım’ yargısını onaylama

Son yıllarda ev toplantılarına katılımın ortalama sayısı

Güvenin Ölçümü

‘Çoğu insan güvenilirdir.’ Yargısını onaylama

‘Çoğu insan dürüştür.’ Yargısını onaylama

(Tüysüz, 2011, s. 64)

Tablo 2’de de görüldüğü gibi başta sosyal sermaye indeksinin bileşeni olara sadece güven düzeyinin ve sosyal ağların ölçümünü alan Putnam zamanla bu görüşünü daha çok detaylandırmıştır ve sosyal sermayenin ölçülmesinde görüşleri oldukça fazla kullanılır bir konuma gelmiştir.

Sosyal sermayenin ölçülmesinde önemli olan bir diğer isim ise Fukuyama’dır. “Fukuyama ise, sosyal sermayenin ölçümünde dernek sayısı, derneklerin üye sayısı ile güven seviyesi ve kentsel katılım hakkında bilgi veren anket verileri ile seçimlere katılım/oy verme oranını, politik gösterilere katılım oranını ve resmi-gayri resmi ağlara katılımı gösterge olarak kullanmıştır.”(Tüysüz, 2011, s. 65)

Kısaca, sosyal sermayeyi ölçmek mümkündür...En basitleştirilmiş koşullarda bile sosyal sermaye için seçilen ölçüler, sadece şans eseri en temel niteliklere sahip olabilir....tartışmadan üç merkezi ders çıkarılabilir.Birincisi,sadece ölçümün kendisi bile bireylere ya da birey topluluklarına yüklenmiş ağırlıklara ve sosyal sermayenin ya da hepsi bir arda

alındığında, etkileşimlerin farklı farklı bileşenlerine bağlıdır. İkincisi, herhangi bir nedensel analiz (kuramsal ya da ampirik) sosyal sermayeye (mesela ekonomiyle etkileşimi açısından) hem sebep hem de sonuç olarak değinmek zorundadır. Üç, bu muammaların her biri, elimizde farklı sosyoekonomik grupları (ki bu toplumsal seçim kuramı içerisinde kısıtlanmış bir alandır) kesen standart sosyal sermaye kalıpları varsa, gayet basitleştirebilir (Fine, 2011, s. 298).

2.5 Sosyal Sermaye Kavramının Boyutları

Sosyal sermaye kavramı ile ilgili literatür incelendiğinde genellikle kavramın tek boyutlu bir şekilde ala alındığı dikkat çekmektedir oysaki; sosyal sermaye işleyişte ve de uygulamada çok boyutlu bir kavramdır. Sosyal sermaye kavramı yapısal boyut, bilişsel boyut ve ilişkisel boyut olmak üzere üç boyuta ayrılmaktadır.

“Burt (1992)’e göre sosyal sermayenin yapısal boyutu, sosyal sistemin ve bireylerarası ilişkiler ağının özelliklerini içermektedir. Boyutta bulunan özellikler birey ve birimler arasındaki bağlantının nasıl şekillendiğini ifade etmektedir.” (Gökçe, Aydın, ve Bingül, 2010, s. 5) Boyutun en önemli özelliği; bireyler arasındaki ilişki biçimleri ve bu ilişki yapıları arasındaki bağların varlığı ya da yokluğudur.

“Yapısal boyut, bir örgütte üyelerin kendi aralarında geliştirdikleri bağları ve ait oldukları, kabullendikleri hissettikleri ilişki ağını göstermektedir. Yapısal boyutun şekillenmesi ve gelişmesi üyelerin bu konudaki bilinç ve duyarlılıkları oranında şekillenecek ve örgütsel kültürün bir ögesi haline gelecektir.” (Töremen ve Ersözlü, 2010, s. 44)

İlişkisel boyut ise; bireylerin süreç içerisinde geliştirmiş oldukları ilişki biçimlerini tanımlamaktadır. Buradaki en temel husus karşılıklı ilişkilerde güven unsurunun bulunmasının gerekliliğidir. “İnsanların birbirlerini kabul etme düzeyi, olumlu yaklaşma eğilimleri, hatalara karşı yaklaşım biçimi, empatik düşünebilme düzeyleri ve değer verme boyutları bu bağlamda ele alınmaktadır.” (Töremen ve Ersözlü, 2010, s. 44)

“Sosyal sermayenin üçüncü boyutu ise, gruplar arasında paylaşılan tanımlar, yorumlar ve anlam sistemlerini sağlayan kaynaklar içeren bilişsel boyuttur. Bu kaynaklar aynı zamanda paylaşılan dil ve kurallar ile paylaşılan anlatıları kapsayan entelektüel sermaye düşüncesinin yapısındaki önemli özellikleri de yansıtmaktadır.” (Kapu, 2008, s. 273)

Sosyal sermayenin bilişsel boyutu sayesinde kullanılan ortak dil vasıtasıyla, bilgilerin bir araya getirilmesi sağlanmakta bunun neticesinde ise farklı ortaya farklı kavram ve bilgiler çıkabilmektedir. Örgütsel hafızanın gelişmesinde son derece önemli olan bilişsel boyut değerlerin kullanılması, korunması ve geliştirilmesi açısından büyük önem teşkil

etmektedir.Tablo 3'te de görüldüğü üzere sosyal sermayenin yapısal, ilişkisel ve bilişsel boyutunun her birinin kaynakları, çalışma alanları ve dinamik faktörleri farklıdır.Ancak her biri birbirini tamamlayıcı bir role sahiptir.

Tablo 3. Sosyal Sermayenin Yapısal, İlişkisel ve Bilişsel Boyutu

	Yapısal	İlişkisel	Bilişsel
Kaynakları/ Görünümleri	İnsanların ağlar ve diğer kişiler arası ilişkilerde üstlendikleri roller, spesifik davranışlara rehberlik eden kurallar ve prosedürler	İnsanlar arasında geliştirilen kişisel ilişkiler, ilişkilerin kalitesi	Genelleştirilmiş davranışlara rehberlik eden değerler, tavırlar, inançlar
Çalışma Alanları	Sosyal organizasyonlar (informel ağlar ve formel örgütler)	Bireyler arası ilişki yapılar	Katılım kültürü
Dinamik Faktörler	Yatay bağlantılar Dikey bağlantılar Kolektif eylemler	Etkileşim Kişilerarası güven, İşbirliği,yönetişim	Dayanışma Güven Diğerlerinin imajı

(Ekşi, 2009, s. 55)

2.6 Sosyal Sermaye Kavramının Kaynakları

Son yıllarda, özellikle ülkemizde, büyük bir gelişme gösteren sosyal sermayenin bit toplumun birlik ve beraberlik içerisinde huzurla, güvenle yaşamasında, ekonomik bağlamda refah içerisinde olabilmesinde ne kadar önemli olduğu anlaşılmaya başlamıştır.Bir toplumun gerek ekonomisinde gerekse sosyal yaşayışında bu kadar önemli ve etkili olan bir kavramın kaynaklarının neler olduğunun anlaşılması ve bunların geliştirilmesi de günümüz koşullarında bir gereklilik haline gelmiştir.

“Sosyal sermayenin belli başlı kaynaklarını;aile, sivil toplum örgütleri, firmalar,etnik, dini ve diğer sosyal gruplar ile kamu sektörü şeklinde sıralamak mümkündür.”(Karagül, 2012, s. 107) Sosyal sermayenin kaynakları toplumun en küçük yapı taşı olan aileden başlayarak bütün bir milleti içerisine alabilen ögelere kadar uzanmaktadır.

2.6.1 Aile

Toplumun en küçük yapı birimi olan aile, bireylerin yetiştirilmesinde, hayata kazandırılmasında ve topluma yön vermede büyük bir yer teşkil etmektedir. “Aile, kişinin tanıştığı ve ait olduğu ilk ve en etkili sosyal birimdir. Bu nedenle ailenin gerek fiziki, gerekse psikolojik alandaki kişilik gelişiminde üstlendiği rolü inkar edebilmek mümkün değildir.” (Karagül, 2012, s. 108) Özellikle de ailenin toplumsal değerleri nesilden nesile aktarması, bireylerin yaşadığı topluma uyum sağlamalarını sağlaması gibi görevlerinin bulunması, aileyi en önemli toplumsal grup haline getirmektedir. “Ailenin toplumsallaştırıcı etkisi bireylerin toplumun yaşama biçimi ve davranış kalıpları konusunda eğitilmesidir. Bu anlamda aile geleneksel bir eğitim ortamıdır.” (Doğan, 2004, s. 80)

Akdeniz (1982, s. 59)’a göre çocuğun kendinden başka ilk işbirliğine başladığı yer ailedir. İlk sadakat bağlarını aile içerisinde kurar, toplum içinde yaşama sanatını burada öğrenir, ruhça gelişmesi ailede başlar ve oluşur, şahsiyet yapısının temeli ailenin niteliği özelliği içerisinde atılır. İnsan ilişkilerinin ilk örneklerini çocuk ailede görür ve şahsiyetinin mayasını bu örnekler oluşturur.

Sosyal sermaye bağlamında, ailenin sosyal sermaye için ne kadar önemli olduğu, aile yapısı güçlü olan bireylerin gerek arkadaşlarıyla gerekse akrabalarıyla çok daha etkili bir iletişim kurarak sosyal sermayenin artmasında etkin bir rol oynadıklarına hem Coleman hem de Putnam tarafından değinilmiştir. Coleman, ailenin sosyal sermayeye olan katkılarını şu göstergeler ile ele almıştır :

- Yetişkin ya da ebeveynlerin hanedeki fiziksel varlığı (üvey ya da ayrı ebeveyn durumu sosyal sermaye üzerindeki olumsuz etkisini, eğitsel başarı da düşüş ve suç oranında yükseliş şeklinde göstermektedir),
- Yetişkin ya da ebeveynlerin çocuklarına gösterdikleri ilginin yoğunluk ve kalitesi (ebeveyn ya da yetişkin sayısının ve kardeş sayısının artması sosyal sermayeyi olumsuz etkilemektedir),
- Güçlü aile bağları (OECD’den aktaran Günkör, 2011, s. 73).

Coleman ve Putnam’ a göre zamanla toplumda yaşanan göçler, coğrafi koşullar, kadının iş hayatına atılması, ailelerin daha az sayıda çocuk sahibi olmaya başlaması gibi nedenlerde dolayı aile sosyal sermayeyi arttırmaktan uzaklaşmaktadır.

Karagül (2012, s. 108)’e göre bebekler her türlü maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılıksız olarak ailelerinden temin edebildiklerinden dolayı kendilerinin de başkalarına karşı sorumlulukları olduğunu yaşayarak öğrenebilmektedirler. Bireyler hayata ve topluma

hazırlık konusunda ilk eğitimleri ailelerinden almaktadırlar ki topluma ve başka bireylere karşı sorumlulukları olduğu bilinci küçüklükten itibaren yer ettiğinden daha kalıcı bir hale gelmektedir. Ayrıca bireylerin ilk iletişimleri aile üyeleri ile olduğundan dolayı buradan öğrendikleri iletişim ile ileriki yaşlarında iş ve sosyal hayatlarında sağlıklı ilişkiler kurabilmektedirler.

2.6.2 Sivil Toplum Örgütleri

Sosyal sermayenin kaynaklarından olan ve aynı zamanda da sosyal sermayenin üzerinde etkin rol oynayan unsurlardan biri de sivil toplum örgütleridir. Belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelen bireyler, bu örgütler sayesinde çevreleriyle olan iletişimlerini daha çok arttırmakta ve toplum içerisinde daha etkili olan bireylere dönüşmektedirler.

Karagül (2012, s. 109)'e göre sivil toplum örgütlerinin sosyal sermaye konusundaki katkısını birkaç yönden ele almak mümkündür. İlk katkısı örgütlerin üyelerin hayat boyu eğitim kapsamında sundukları eğitim alanındadır. Çünkü bu tarz örgütler üyelerine sunum, panel, konferans ve toplantı gibi bilgilendirici faaliyetleri sunmaktadırlar. Sivil toplum örgütlerinin sosyal sermayeye katkısının bir başka boyutu ise bireylerin çevreleriyle kurdukları ilişkiye katkı sağlamasıdır. Bireyler örgütlere katılarak aileden sonra güvene dayalı ilişkilerin geliştirilmesinde büyük bir katkı sağlamakta, sosyal ve siyasal düzeyde kendilerini daha güvende ve güçlü hissettirmektedir.

Sivil toplum örgütleri her zaman sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmamaktadır. "Sivil toplum örgütünün amacının ve faaliyetlerinin ülkenin ve toplumun genel politikalarıyla çatışmaması, bu konuda belirleyici bir ölçüt olarak değerlendirilebilir." (Karagül ve Masca, 2005, s. 45) Yasal olmayan birtakım faaliyetlerde bulunan bazı sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır ki bu örgütler topluma yararlı olmaktan ziyade zararlı bir yapıya sahiptirler. Dolayısıyla da bir toplumdaki sosyal sermayeyi arttırmak yerine azaltmaktadırlar.

2.6.3 Kamusal Hayat

Sosyal sermayenin bir diğer kaynağı kamusal hayattır ki burada kamusal hayatın sosyal ve siyasal her iki yapısı da sosyal sermaye üzerinde etkili olmaktadır. Aile ile başlaya güvene

dayalı etkileşim, toplum içersinde belirli bir hedef doğrultusunda bir araya gelen sivil toplum örgütleri ile devam etmektedir. Ancak bir toplumda tüm bunların olabilmesi kamunun yapısı ve bireylere çizdiği sınırlar büyük bir önem arz etmektedir.

Kamuda bilgi ve emeğe hak ettiği değerin verilmemesi ya da bu yöndeki tereddütler, birtakım eleştiri amaçlın yaklaşımların şüphe ve endişeyle karşılanması veya insanların hak ettiği değeri göremediği türündeki düşüncelerin, insanların sosyal ilişkilerini büyük ölçüde geriletği söylenebilir. Ayrıca benzeri yaklaşımların, toplumda çoğu insanları *çift karakterli/iki yüzlü* yaşamaya zorladığı da gözlerden uzak tutulmamalıdır. Dolayısıyla böyle bir toplumda, hem sosyal ilişkiler zayıflamakta hem de ikiyüzlülük nedeniyle mevcut ilişkiler, tamamen güven ortamından uzaklaştırılmaktadır (Karagül, 2012, s. 111).

2.6.4 Diğer Unsurlar

Sosyal sermayeye kaynaklık eden unsurlar incelendiğinde toplumu bir arada tutabilen, bireyleri güven çerçevesi içerisinde hareket ettirebilen, bireyler arasındaki etkileşimi sağlayan tüm faktörlerin ve değerlerin sosyal sermayenin birer kaynağı olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal sermayenin üzerinde etkili olan unsurlardan birisi, her geçen gün etkisini daha da fazla arttırmakta olan, medya olarak adlandırılan, televizyon, radyo, internet, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçlarıdır. Karagül (2012, s. 112)'e göre kitle iletişim araçlarının toplumun değer yargılarını; verdikleri haberler, yorumlar, belgeseller ile etkilemektedir. Toplumu bir arada tutmada etkili olan değer yargıları dikkate alınmadan ya da tartışma konusu haline dönüştürülerek verilen program ve haberler neticesinde toplumda çözümler ve akabinde de sosyal sermaye de azalma meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra televizyon, internet gibi kitle iletişim araçları neticesinde yüz yüze ilişkiler azalmaktadır.

McQuail'in de işaret ettiği (Barrett & Braham, 1995:96), medya önemli bir sosyalizasyon aracı olmasının yanı sıra çok güçlü bir 'de-sosyalizasyon' olma niteliğine de sahiptir (Arslan, 2004-a). Daha açık bir anlatımla medya kimi zaman ana-baba, eğitim kurumları ve öteki toplumsal kontrol ve sosyalizasyon ajanları tarafından bireylere kazandırılan toplumun temel değerlerini ve normlarını, tahrip edici ve bozucu işlevler de yerine getirebilmektedir (Arslan, 2004, s. 6).

Sosyal sermayeye olumlu ve olumsuz yönde kaynaklık edebilen etkileyen bir diğer unsur toplumdaki beşeri kalkınma düzeyidir. Karagül ve Dündar (2006, s. 67)'a göre ülkelerin ekonomik ve sosyal anlamda başarılı olmasında etkili olan sosyal sermayenin geliştirilip, sürdürülmesi için bu ülkelerin birtakım faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Sosyal sermayenin artırılması için beşeri sermayenin de dikkate alındığı Beşeri Sermaye Endeksi (BKE) ile olan etkileşimi ortaya koyulmalıdır. "Yaşam süresi (yıl), yetişkinlerdeki

okuryazarlık oranı (%), okullaşma oranı (%),kişi başına düşen GSYİH oluşan BKE'nin düzeyi toplumun ekonomik ve sosyal alandaki başarısını yansıtan önemli bir ölçüttür.Dolayısıyla BKE'nin yüksekliği ilgili toplumdaki sosyal sermaye düzeyinin de yüksek olmasını gerektirmektedir.”(Rupasingha vd.’den aktaran Karagül ve Dündar, 2006, s. 67)

Toplumdaki gelir dağılımı da sosyal sermaye üzerinde etkili olan unsurlardan birisidir. “Bir toplumda gelir dağılımının bozuk olması insanlar arası güvenin ve sosyal barışın tesisini zorlaştırmaktadır.Toplumdaki gelir farklılığının büyük olması, önemli ölçüde yolsuzlukların ve haksız kazançların varlığı konusunda toplumda ciddi endişelere yol açabilmektedir.”(Karagül ve Dündar, 2006, s. 69)Dolayısıyla da toplum içerisinde birbirinden uzaklaşan, birbirine güvenmeyen bireyler ortaya çıkacaktır ki böyle bir toplumda sosyal sermayeden bahsetmek çokta mümkün olmamaktadır.

Bir toplumdaki sosyal sermaye ile o toplumdaki adalet mekanizması arasında da yakın bir ilişki olduğu açıktır.Bireylerin birbirlerine güvenebilmeleri için öncelikle o toplumda can ve mal güvenliklerini sağlayacağına, haklarını koruyacağına inandıkları bir adli mekanizma bulunması gerekmektedir.

Sosyal barışın sağlanması için ülkedeki adalet sisteminin ‘adaletinden’ hiç kimsenin en ufak bir kuşkusunun bulunmaması vazgeçilmez bir zorunluluktur.Çünkü toplumda haksızlığa uğrayan mağdur kişilerin en son güvenebilecekleri otorite adli makamlardır.Dolayısıyla ilgili kişilerin haklarını alabilmeleri, kendilerini ait oldukları topluma ve siyasi sisteme daha fazla bağlamaktadır.Aksi taktirde, sosyal alanda bir dizi çözümlerle karşılaşmak kaçınılmaz olmaktadır.Bu da toplumda sosyal sermaye için gerekli olan güven ortamının kaybolmasına yol açmaktadır(Karagül ve Masca, 2005, s. 46).

Karagül (2012, s. 116)’ e göre her varlık kendi varlığına anlam kazandırabilmek için mutlaka bir karşıt tanımlamak zorundadır.Bunu yaparak her varlık karşıtıyla olan mücadelesinde kendi varlığının haklı nedenleri olduğunu kanıtlama çabasındadır.Bu şekilde her sistem ya da devlette karşıtını ortaya koymaktadır ki bunu yapan toplumlar iç barışlarını daha kolay sağlamakta, toplumsal güvenin gelişmesine katkıda bulunmaktadırlar.Güvene dayalı sosyal ilişkilerin yoğun olduğu toplumlarda dışarıya karşı ülke çıkarlarını korumak adına ortak bir çaba sarf edilmektedir.

Toplum içerisindeki komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri de sosyal sermayeyi olumlu etkileyen unsurlar arasındadır.Toplumlardaki bu ilişkiler güven bağlamında sosyal ilişkilerin var olduğunu dolayısıyla da sosyal sermayenin arttırıcı unsurlarından olduğunu kanıtlar niteliktedir.

2.7 Sosyal Sermaye Kavramına Yapılan Olumsuz Eleştiriler

Sosyal sermaye kavramına karşı son yıllarda özellikle literatürde büyük bir ilgi gösterildiği aşıkardır. Ancak bu ilgi daha çok kavramın olumlu özelliklerine karşıdır ve yazılan makaleler, dergiler, kitaplar da, kavramın çoğunlukla bu olumlu yönü doğrultusunda oluşturulmaktadır. Dolayısıyla sosyal sermayenin karanlık tarafı olarak nitelendirilebileceğimiz olumsuz birtakım özellikleri arka planda kalmıştır.

“Adler ve Kwon (2002:28), sosyal sermayenin, faydaları ile birlikte birtakım riskleri de bünyesinde barındırdığını ifade ederek, sosyal sermayenin yararları, riskleri ve yarar-risk dengesini sağlayacak bakış açılarıyla ele alınması gerektiğini dile getirmektedir.”(Ekinci, 2008, s. 108) Sosyal sermaye teorisyenlerinin sosyal sermayenin negatif yönlerini göz ardı ettiklerini söylemek yanlıştır.

Özellikle, Bourdieu'nun düşünce şeklini izleyecek olursak, sosyal sermayenin olumsuz sonuçlarını faydalı sonuçlarından ayırmanın mümkün olmadığını görürüz. Fukuyama'ya göre karanlık yüz, kendi sosyal sermaye tanımındaki en önemli unsur olan güvenin bölüşümünden (paylaşımından ve dağılımından) kaynaklanır. Putnam'a göre sosyal sermayenin faydaları ağır basıyor ise de kötü sonuçların varlığını kesinlikle kabul etmek gerekir. Bu konuda çok daha olumlu düşüncelere sahip olan Coleman dahi, sosyal sermayenin karanlık bir yüzünün olabileceğinin farkındadır. Üstelik rasyonel tercih kuramı, en azından temelde, sınırlı da olsa faydalı bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Buna göre insanlar kendi amaçlarını gerçekleştirmek için işbirliği yaptıklarında bu zaman zaman diğerlerinin zararına olabilir. Bu durumda sosyal sermayenin karanlık yüzünün de olabileceği konusunda genel bir anlaşma vardır (Field, 2008, s. 105).

“Sosyallik iki tarafı keskin bıçak gibidir diyen Portes(1998:15) ise, sosyal sermayenin ağırlıklı olarak pozitif sonuçlarının yanında birtakım sosyal yapılarda negatif sonuçlar da doğurabileceğini öne sürmekte ve bu çerçevede son çalışmaların dört başlıkta özetlenebilecek negatif sonuçlara odaklandıklarını ifade etmektedir.” (Ekinci, 2008, s. 109) Portes'in belirttiği bu dört başlık; grup dışındakileri dışlama, grup üyeleri üzerinde aşırı tahakküm, sosyal yapılarda bireysel özgürlük ve inisiyatifleri kısıtlama ve normlarda oluşan nitelik kayıplarıdır.

Sosyal sermaye de amaç yararlı ve doğru işler yapmak üzere bireyleri bir araya getirmektir. Ancak bu her zaman mümkün olamamaktadır. Bazı durumlarda bir araya gelen bireylerin oluşturduğu gruplar, diğer bireyleri dışlayabilir, onlara kuşku ve şüpheyle yaklaşabilir. Tüm bunların sonucunda ise sosyal sermaye amacından saparak bireyleri bir araya getirip bütünleştirmek yerine toplumsal çözülmeye neden olabilir.

Field (2008, s. 105)'e göre, bireylerin farklı ağlara ulaşım olanaklarının eşit olmayan bir şekilde dağılmış olması sosyal sermaye eşitsizliğinin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Her birey kendi menfaatleri doğrultusunda bağlantılarını kullanır ki bazılarının bağlantılarının diğerlerinininkinden daha değerli olması sonucunda ortaya bir eşitsizlik çıkar.

Alacahan ve Duman (2011, s. 112)'a göre kaynaşmış bir toplumun yüksek sosyal sermayeye sahip olduğu fikri kabul görmektedir ancak bazen sosyal ağ ve etkileşimlerin kaynaşma aleyhine çalışabileceğinde, yüksek sosyal sermayeli bir toplumun kaynaşmış bir toplum olmayabileceği fikri kabul görmektedir.

Bu kapsamda önemli ayrımlardan biri yatay ve dikey sosyal sermaye arasında yapılmaktadır. Yatay sosyal sermaye eşit ya da eşite yakın birey ve gruplar arasındaki bağları yansıtırken, dikey sosyal sermaye iktidar, kaynak veya statü bakımından hiyerarşik eşitsiz ilişkilerden açığa çıkmaktadır. Yatay sosyal sermaye arasında ilave bir ayrışma da bağlayıcı sosyal sermaye (bonding) ile köprü kurucu (bridging) sosyal sermaye arasında yapılmaktadır. Bağlayıcı sosyal sermaye türdeş gruplar içindeki ilişkilerle alakalı olup, bunlar aile üyeleri, komşular ve yakın arkadaşlar arasında mevcut güçlü bağları içermektedir.... Köprü kurucu sosyal sermaye ise heterojen grup ilişkilerinde gözlenmekte olan zayıf bağlar olup farklı etnik, mesleki, sosyo-ekonomik arka plana sahip gruplar arasındaki formel ve enformel ilişkileri içermektedirler (Duman ve Alacahan, 2011, s. 184-185).

Sosyal sermayenin faydaları daha ön planda tutuluyor olsa da olumsuz birtakım özelliklerinin de olduğuna teorisyenlerce dikkat çekilmiştir ki bunlarında göz ardı edilmeden farkına varılarak hareket edilmesi bir toplumdaki sosyal sermaye açısından son derece önemlidir. Tüylüoğlu (2006, s. 44-47)'e göre, sosyal sermayeye yapılan olumsuz eleştirileri maddeler haline getirecek olursak:

1. Sosyal sermaye kavramının anlaşılması ve kullanımındaki acelecilik, kabul edilen varsayımlar ve teorik açıklamalar açısından önemli bir eleştiriye konu olmuştur.
2. Kavramın belirsizliği uygun göstergelerin düzenlenmesi ve ölçülmesini de zorlaştırmaktadır. Sosyal sermaye kavramı kendi içinde daha niceliksel ve ölçülemez görünümlere sahiptir ve bunları bütünleştirmenin önemli zorlukları bulunmaktadır.
3. Sosyal sermaye çalışmalarının Ortodoks kalkınma politikalarını meşrulaştırdığı ve sosyal ilişkileri bir sermaye gibi görme düşüncesini kuvvetlendirdiği ileri sürülmektedir ve bu doğrultuda eleştiriler yapılmaktadır
4. Bazı bilim adamları, resmi devlet kurumlarının yerel düzeyde kalkınmayı etkilemedeki temel rolünü ihmal ettiğini savunarak sosyal sermaye yaklaşımını eleştirmektedir.
5. Sosyal sermayeye yönelik sert eleştirilerin bir kısmı Dünya Bankasına karşı olan genel bir antipatiden kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda sosyal sermaye kavramının

bankanın kalkınma çalışmaları kapsamına alınması bu eleştirilere sebebiyet vermektedir.

6. Uygulamaya yönelik yapılan bir eleştiriye göre, bazı gelenek veya normlar yeni tekniklerin kullanılması ve benimsenmesini sağlamak yerine başlatılmasını engelleyebilmektedir.
7. Sosyal sermaye ağlarının dışında kalanların durumları, onlara ne olduğu da bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.
8. Sosyal sermaye olumsuz koşullar altında borç veya yardımda bulunma gibi girişimcilerin üzerindeki aşırı talepleri arttırması sebebiyle iş dünyasının başarısını olumsuz yönde etkileyebilir.
9. Sivil toplumdaki örgütlenme şekillerinin bir kısmının toplumun geneli veya bir bölümü için zararlı örgütlenmeler olarak kurulabilmesi ihtimaliyle, „sosyal sermaye önemli eleştirileri üzerine çekmektedir.

Bütün bu eleştirilerden de anlaşılacağı üzere sosyal sermaye kavramının toplumu olumsuz yönde etkileyebilecek bir potansiyeli de vardır. Ancak bu etkinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olacağı daha çok toplum içerisindeki ilişki bağlarının gücüne ve özelliğine bağlıdır. Neticede sosyal sermayenin topluma olan etkisi, sosyal sermayenin hangi amaçla kullanıldığı ile doğru orantılıdır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgi verilecektir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma “Sosyal sermaye kavramının eğitim ve sivil toplum ile olan ilişkisi nasıldır?” temel probleminden hareketle, bu problem çerçevesinde belirlenen diğer altı problemin cevaplanmasıyla oluşturulan literatür taraması modelinde betimsel bir araştırmadır.

“Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.”(Karasar’dan aktaran Günkör, 2011, s. 36)

3.2 Evren ve Örneklem

Literatür taramasına dayalı bir araştırma yapılmasından dolayı araştırmanın evren ve örnekleme bulunmamaktadır.

3.3 Veri Toplama Araçları

Araştırma literatür taramasına dayalı tarihsel bir çalışma olmasından dolayı, araştırma da veri olarak konuyla ilgili literatür bilgisi kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırma için gerekli olan veriler arşiv taraması ile elde edilmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

Araştırmada konuyla ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra, toplanan veriler tek tek incelenmiş ve araştırmanın temel problemi, alt problemleri, amacı ve önemi bağlamında

karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve analiz sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıkılarak araştırma sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ EĞİTİM ve SİVİL TOPLUM KAVRAMLARIYLA İLİŞKİSİ

Bu bölümde anlamı, tarihi, önemi, unsurları, boyutları vb. anlatılan sosyal sermaye kavramının hem eğitimle hem de sivil toplum ile olan ilişkisi incelenmekte ve sonrasında sosyal sermaye, eğitim ve sivil toplum kavramlarının karşılıklı ilişkisi ele alınmaktadır.

4.1 Sosyal Sermaye ve Eğitim

Eğitim; hayat boyunca devam eden, hem bireyi hem de toplumu şekillendirmede etkili olan, ekonomi, kültür, sanat, teknoloji, bilim, siyaset gibi birden çok alanla ilişki içerisinde olan ve tek bir şekilde tanımlanması güç olan geniş kapsamlı bir olgudur. Dolayısıyla da eğitimi çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Örneğin, Ertürk (1988, s. 13) eğitimi, “bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci” olarak, Celkan (2006, s. 4) ise, “ çocukların ve gençlerin toplum yaşamında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiyedir” olarak tanımlamaktadır. Eğitimin hedefi bireylerin hem kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri hem de toplumun değer ve beklentilerine ayak uydurabilecekleri bir konuma gelmelerini sağlamaktır.

Eğitim; ekonomi, siyaset, bilim, sanat gibi alanlarla olduğu gibi toplum ile de yakından ilişkilidir. Çünkü, merkeze alınan birey hem toplumu şekillendirmekte hem de toplum tarafından şekillendirilmektedir ki bunun bilinçli olabilmesi için eğitim son derece önemlidir. “...eğitimin temel görevi yetişkin kuşakların inanç, değer, ölçüleri, davranış biçimleri ve hünelerlerini, becerilerini, kısacası toplum mirasını yeni kuşaklara aktarmaktır.” (Akdeniz, 1982, s. 25)

...birey çok küçük yaşlardan itibaren ait olduğu topluma ve onun kültürüne katılma zorunluluğunda olan bir varlıktır. Aidiyetin (mensubiyetin) getirdiği bu zorunluluk, toplumun beklentilerinin birey tarafından öğrenilmesi ve içselleştirilmesini de telkin eder....Bireyin toplumsal yaşamı hayatı boyunca bu yapının telkin ettiği yaşam biçimini benimseme ve başarılı bir biçimde içselleştirme sürecine dönüşür. Bu süreç bir bakıma toplumla bütünleşme ve uyum sürecidir; o nedenle de bu süreç kişisel ve toplumsal mutluluk için önemli ve gereklidir. Bu gereklilik birey ve toplum etkileşimine dayalı eğitim olgusunu beraberinde getirir. Belirtilen nedenlerle toplumun kültürüne nüfuz eden, bu kültürü içselleştirmek için çaba harcayan birey süreç içinde adeta toplumun eğitim öznesi olmuştur (Doğan, 2011, s. 115).

“Eğitimde toplumun ihtiyaçları eğitime milli (ulusal) bir işlev yükler. Toplumun tarihten gelen kültürel değerleri eğitim yolu ile genç kuşaklara aktarılır. Çağın gerektirdiği yeni bilgi ve becerilerin öğretilmesi eğitimin ikinci önemli işlevidir.” (Doğan, 2004, s. 83)

Doğan (2004, s. 75)’e göre insan bedensel varlığı kadar değerli olan toplumsal bir yeteneğe sahiptir. Bu yeteneği insanı toplumsal yaşama hazır ve elverişli bir hale getirmektedir. Doğumla birlikte fiziksel ve bedensel gelişme gösteren insan toplumsal olarak yaşadığı topluma uyum sürecine girmektedir. Bu süreç belirli bir toplumda meydana gelmektedir. Eğitime anlam ve işlev kazandıran ise bu süreçtir. İnsan topluma mecburdur ve belirli bir toplumda yaşamaksızın insanın yeteneklerinin gelişmesi gereği ortaya çıkmayacak ve bu gerekliliğe yol açan nedenler de olmayacaktır.

Günümüzde teknoloji de yaşadığımız hızlı gelişme, beraberinde dünya çapında gerçekleşen bilgi alışverişini de getirmiştir. Dolayısıyla ‘bilgi çağı’ olarak adlandırılan, her türlü bilgiye anında ulaşabildiğimiz, dünya çapında iletişim kurabildiğimiz bir dönemde yaşamaktayız. Bütün bu imkanlardan yararlanabilmek, çağımıza ayak uydurabilmemiz, gerek çalışan gerekse birey olarak bilinçli bir şekilde yaşamımızı idam ettirebilmemiz ise ancak eğitim ile olabilmektedir. “İnsan gücünün en iyi şekilde yetiştirilmesi ve eğitilmesi için ilköğretimden üniversiteye kadar bütün örgün ve yaygın eğitim (işbaşı eğitimi, beceri kazandırma, çıraklık vb.) kullanılmaktadır. Bu kapsamda nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve niteliklerinin sürekli olarak geliştirilmesi ve yenilenmesi eğitim sisteminin görevidir.” (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] , 2001, s. 33) Eğitimin birey üzerinde dolayısıyla da toplum üzerinde bu derece önemli olması beraberinde sosyal sermaye ile olan ilişkisini de getirmektedir.

Her dinin, sistemin ve düşünce şeklinin eğitim yoluyla insanların, hayatı algılama ve yaşama tarzını kendi temel anlayışına oturtmaya çalıştıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Dolayısıyla eğitimden elde edilmeye çalışılan bireysel ve sosyal ürün, onu kullananın düşünce şekline göre farklılaşabilmektedir. Öte yandan eğitim faaliyetlerini okullarla sınırlandırmak da mümkün değildir. Eğitim; aileden başlayarak, her türlü sosyal ortamda, daha ziyade karşılıklı etkileşimle gerçekleşen bir kişisel gelişim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır (Karagül, 2012, s. 142).

Son yıllarda yapılan araştırmalar eğitim ile sosyal sermaye arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.Eğitimi olan bireyler sosyal ilişkilere daha çok önem vermekte, bilgiyle donatılmış bir vaziyette, daha bilinçli, daha farkında olarak birtakım gruplara dahil olmakta ve bu gruplarda etkin şekilde rol almaktadırlar. “Sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini ele alan çok sayıda araştırmada, sosyal sermayenin eğitimsel başarı, eğitimsel hedeflere erişim ve eğitimsel gelişimi etkileyen psikososyal faktörleri olumlu şekilde etkilediği, okula devam durumunu ve sosyal ilişkilerin niteliğini belirlediği tespit edilmiştir.”(Dika ve Singh’den aktaran Ekinci ve Karakuş, 2011, s. 532)

şahin ve Ada (2013, s. 134)’ ya göre, yapılan araştırmalar sonucunda; eğitimi insanlar ve onlardan oluşan toplumların gönüllü sosyal etkinliklere daha etkin bir şekilde katıldığı, daha sosyal oldukları, iletişime, değişime, çevresiyle uyuma dönük davranışlara sahip oldukları, kurumsal ve toplumsal güven düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya koyulmuştur.Eğitimin sağladığı ortamlarda birlikte büyüyen bireyler, aralarındaki arkadaşlık bağını uzun zaman koparmayarak, farklı ortamlarda olsalar dahi sosyal sermayenin unsurlarına katkıda bulunmaktadırlar.Buradan hareketle de bireylerin sosyal iletişim ağları, güven ve de sosyal normlar ile eğitime yönelik performansları arasında yakın bir ilişki olduğu kanısına varılabilmektedir.

Günkör (2011, s. 83) bilimsel araştırmaların eğitimin sosyal sermayenin unsurlarına olan etkisini ele aldığında eğitimin; genel ve etnik güven düzeyini, sivil katılımı, sosyal gruplara üyelik oranını,sosyal ağların çeşitlilik ve gücünü ve de sosyal etkileşimi arttırdığını ortaya koymaktadır.Eğitim ve ğretim süreçleri bağlamında bürokratik yeterlilik, sivil beceriler, bilişsel kapasite, müfredat, pedagojik yöntem, ğrenci meclisi, müfredat dışı faaliyetler,staj ve uygulamalar, normlar gibi eğitsel faktörlerin sosyal ve sivil katılıma da olumlu etkisi söylenebilmektedir.

Sosyal sermaye birikimin arttırmak için bireylerin sosyal uyum sürecine katkıda bulunmak isteyen yönelimler için en etkili araç eğitimidir denilebilir. “Genel olarak eğitim kurumları bireylerin, ikinci sosyalizasyon ortamı olarak kültür ve değerlerin aktarılması yanında statü ve gelir düzeyine olan etkisiyle sivil ve politik katılım yoluyla sosyal uyuma katkıda bulunmaktadır.”(Günkör, 2011, s. 84)

Eğitim ile sosyal sermayenin ilişkisi, büyük ölçüde, 1986 yılında Bourdieu’nun sosyal sermaye teorisine katkıları ile başlamıştır.

Bourdieu'nun sosyolog olmasından da kaynaklanan nedenlerden dolayı kendisinden sonra da sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi ağırlıklı olarak eğitim sosyolojisi alanında çalışan uzmanlar tarafından işlenmiştir. Bourdieu'nun yaklaşımı sosyal sermayenin kültürel ve insani sermayeye etkisi ve bireysel sosyal sermaye (sahip olunan aktif bağlantılar, sosyal ağlar) düzeyinin kişiler arasında yol açtığı akademik başarıdaki eşitsizlikler üzerine odaklanmaktadır. Bourdieu, bu yönüyle sosyal sermayeyi kültürel ve insani sermayeyi geliştiren bir unsur olarak görürken; insani sermayeye katkısı ile bireyler arasında sahip olunan insani sermaye farkına yol açması (entelektüel birikim, maharet, beceri vb.) ile de bir tür eşitsizliğe sebep olduğu görüşündedir (Dika ve Singh'den aktaran Ekinci, 2008, s. 43).

“Bourdieu'nun sosyal sınıf ve çıkar çatışması odaklı bakışı sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi bağlamında da kendini göstermektedir. Bourdieu'ya göre, eğitim sistemi ve kurumları hem sosyal sınıf yapısının devamına hem de bu yapıdaki eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.” (Uğuz'dan aktaran Günkör, 2011, s. 39)

Bourdieu gibi Coleman'da sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini incelemiştir. Ancak sosyal sermaye-eğitim araştırmalarının gündemini Bourdieu'dan ziyade Coleman'ın belirlediğini söylemek gerekmektedir. “Bu anlamda Coleman'ın çalışmaları özellikle dikkate değerdir. Sosyal sermayenin insani sermayeye katkısı üzerine Coleman'ın geleceğe dönük yazısı ve geniş ölçekli bir araştırma verisine dayandırdığı çalışmaları önemlidir.” (Field, 2008, s. 64-65)

Eğitimi sosyal sermaye üzerindeki en önemli belirleyicilerden biri olarak gören Coleman, 1966 yılında yaptığı *Equality of Educational Opportunity (Eğitimde Fırsat Eşitliği-Coleman Raporu)* akademik çalışması ile bu görüşünü ortaya koymaya çalışmıştır.

1960'ların ortalarında, Coleman'dan altı etnik grup arasında, eğitime dayalı başarı ve eğitim imkanları üzerine bir araştırma yapması istenmiştir. Federal Kanun tarafından koruma altına alınmış ve Amerikan Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenmiş bu araştırma “sosyal bilimlerde bir dönüm noktası” (Heckman ve Neal, 1996:84) olarak görülmüş ve daha sonra “Coleman Raporu” olarak bilinmeye başlamıştır. Coleman'ın çalışması şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde çıktılarının üzerinde önemle durulduğunda, ailenin ve toplumun arka plandaki niteliklerinin, okulun yapısından daha ağır basma eğiliminde olduğunu doğrulamıştır (Coleman ve diğ. 'den aktaran Field, 2008, s. 30-31).

“Coleman Raporu sosyal sermayeyi eğitim açısından değerlendirirken sosyal gruplara, eğitim gruplarına, aile içi normlara ve yaptırımlara odaklanmaktadır. Coleman'ın veri setinin bu kadar geniş olmasının nedeni eğitsel başarıda eğitim kurumları kadar öğrencilerinin geçmişinin ve genel sosyal yapının da etkili olduğu inancıdır.” (Uğuz'dan aktaran Günkör, 2011, s. 40)

Doğan (2011, s. 298)'a göre Coleman bu çalışmasında eğitimde fırsat eşitliğinin ne anlama geldiğini, kavramının tarihi ve geleceğini sosyolojik bir analize tabi tutmaktadır. İncelemenin tarihsel boyutu çocuğun ve çocukluğu aile ile toplum içindeki konumunu araştırmaktadır. İncelemeye göre sanayi devrimine kadar aile üyelerinin

sorumluluğunu beşikten mezara kadar üstlenen bir sorumluluk alanıdır. Kendisi için üreten ve tüketen bireyler ise bu amaç doğrultusunda ailelerine karşı zorunlu ödevler ile yükümlüdürler. Çocukların böyle kapalı bir ekonomik birimin doğal bir parçası olması dışında farklı bilgi ve becerilere yönelmemeleri oldukça normaldir. Sanayi devrimiyle birlikte bu olgu değişir ve fabrika ve yeni iş alanları çocukları bu kapalı ekonomiden uzaklaştırarak şehirlere çeker. Haliyle aileler çocuklarının eğitimi için yetersiz bir duruma düşerler.

Ayrıca Coleman, devlet okulları ile özel okulların başarı oranlarının karşılaştırıldığı birtakım ampirik çalışmalara da liderlik etmiştir. Coleman özellikle Katolik okullarında birbirlerine benzer özellikteki öğrenciler arasında okuldan ayrılma oranının daha düşük olduğunu belirten, dine dayalı okulların öğrencilerin başarısı üzerinde etkili olduğunu belirttiği, özel ve devlet okullarında okuyan azınlıkların performanslarını incelediği çalışmalarda da bulunmuştur.

Coleman (1998:95), ailelerin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyinin beşeri sermayenin oluşumuna etkisi üzerine yaptığı çalışmada aile içerisinde ve ailenin sosyal çevresinde sahip olunan sosyal sermaye düzeyinin ve ebeveynlerin yüksek eğitimsel beklentilerinin öğrencilerin başarısına olumlu etki yaptığını, okuldan ayrılmaları ve okula devamsızlıkları azalttığını tespit etmiştir (Ekinci, 2008, s. 43).

Coleman'ın sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini değerlendirirken kullandığı diğer bir yol ise *kuşaklar arası yakınlık* kavramıdır. "*Kuşaklar arası yakınlık* kavramı farklı nesillerden bireyleri birbirleriyle ilişkili kılan sosyal bağlarla ilgilidir ve ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlarını ve ebeveynlerini tanıdıkları zaman en iyi şekilde ortaya çıkmaktadır." (Uğuz'dan aktaran Günkör, 2011, s. 42)

"Coleman'ın çalışmaları beklenmedik ve ihtilafli olduğundan, detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Sandra Dika ve Kusum Singh, eğitim araştırmalarını sosyal sermayeye göre yeniden gözden geçirirlerken, çalışmaların büyük bir kısmının 1990 ile 1995 arasında etnik azınlık topluluklarına odaklı yapıldığını belirtmişlerdir." (Dika ve Singh'den aktaran Field, 2008, s. 65)

Güncel araştırmalar Coleman'ın öne sürdüğü bulguların büyük bir kısmını eleştirmektedir. Coleman, kadınların çalışma hayatına katılmasıyla birlikte ailenin sosyal sermayeyi arttırmak yerine azalttığını savunmakta ve eğitim bağlamında da ailenin, sosyal sermayenin çocuğa olan katkısını azalttığını vurgulamaktadır. Oysaki araştırma sonuçları bunu desteklememektedir. "...Ulusal Boylamsal Gençlik Araştırmalarından alınan veriler,

anneninin çalışmasının, çocuğun üzerinde çok az olumsuz etki bıraktığını göstermiştir.”(Parcel ve Menaghan’dan aktaran Field, 2008, s. 68)

Coleman’ın eleştirilme sebeplerinden birisi de; eğitim yaşam boyunca devam eden bir süreç olmasına rağmen onun sadece okul çağını eğitim süreci olarak ele alması ve incelemesidir.Ancak şu da bir gerçektir ki ailede başlayan eğitim,özellikle okullarda öğretim ile de birleşerek büyük bir ivme kazanmakta ve bireyler üzerinde etkili olmaktadır.Eğitim örgütlerindeki (okullardaki) sosyal sermaye birikimi ise okullardaki öğrenciler, öğrencilerin aileleri ve okul personeli arasında güvene dayalı bir ilişkinin oluşmasını sağlayabilmektedir.Okulda başlayan güvene dayalı ilişkiler zaman içerisinde çevreye dolayısıyla da topluma yayılmakta ve böylece sosyal sermaye artmaktadır.“Özellikle okul yönetimlerinin okullardaki sosyal sermaye düzeyinin farkında olması öğrenciler, aileler ve çalışanlar açısından olumlu olabilir.Okulun yerel veya ulusal sivil toplum kuruluşları (STK) ile, ailelerle ve diğer okullarla kuracağı bağlar bu minvalde değerlendirilmelidir.”(Güngör, 2011, s. 49)

Bir öğrencinin dezavantajlı olduğu kabulü,yoksul olması,göçmen olması,yerli olması, engelli olması,köyde ikamet ediyor olması ve tek ebeveynli ailede yaşıyor olması üzerinden gerçekleştirildiğinde,mevcudunun çoğunluğunu dezavantajlı öğrencilerin oluşturduğu okulları da dezavantajlı kabul etmek gerekmektedir.Böylece aynı sıkıntıları yaşıyor olma ortaklığı üzerinden gerek dezavantajlı öğrencilerde gerek ise onların ailelerinde meydana gelebilecek yeni ilişki ağları sosyal sermaye kavramı açısından düşünüldüğünde önem kazanmaktadır(Güngör, 2011, s. 49).

Bunu sadece okula ile sınırlandırmayıp eğitimin yaşam boyunca devam ettiğini kabul ederek hareket edersek, “eğitimde fırsat eşitliği” bağlamında bu noktada dezavantajlı durumlarda olan bireyler için devreye STK’lar girmektedir.STK’lar vasıtasıyla dezavantajlı bireylere hem eğitim hayatlarında maddi-manevi destek olunmakta hem de bu bireyler ile sivil toplum örgütlerindeki bireyler arasında güvene dayalı bir ilişki kurularak sosyal sermayenin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Betil (2010, s. 23)’e göre, toplumun eğitimine yatırım yapmak, bir toplumda devletin vasıflı sosyal sermayeyi oluşturabilmek için seçeceği en etkili ve kalıcı yoldur.Başta okullar ve üniversiteler olmak üzere eğitim kurumları insani sermayenin oluşumunu sağlamaktan ziyade güçlü bir sivil toplumun oluşması için gerekli olan sosyal kuralların ve standartların kalıcılığını oluşturmaktadır.

“Ek olarak,Coleman’ın çalışması yalnız bir çeşit eğitim kurumuna odaklanması nedeniyle de eleştirilebilmektedir.Gençler arasındaki ilişkilerle yakından ilgilenmesine rağmen,Coleman’ın sosyal sermaye ve eğitim çalışmaları okul çağlarıyla sınırlı

kalmıştır.”(Bourdieu’dan aktaran Field, 2008, s. 69)Coleman dışında sosyal sermaye açısından oldukça önemli bir isim olan Putnam’da sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini ele almıştır.

Putnam’a göre aile başta olmak üzere, ebeveyn okul etkileşimi, okul içindeki sosyal sermaye ve toplum temelli sosyal sermayenin eğitsel süreçler üzerinde olumlu bir etkisi mevcuttur.Putnam aralarında pozitif ilişki kurduğu sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini açıklarken enformel sosyal sermaye ile formel sosyal sermaye arasında bir ayrıma gitmektedir.Enformel sosyal sermaye eğitsel başarı ve çıktılar üzerinde formel düzeyde kurumsallaşmış sosyal sermayeden daha belirleyici bir role sahiptir.Enformel sosyal sermaye, bir toplumdaki güven düzeyi ve zamanlarını kulüp toplantıları, dini kurumlara katılım ve topluluk projelerine adanmasıyla birbirleriyle enformel(gayri resmi) bir şekilde bağlantılı olan insanlara atıfta bulunmaktadır.Bu anlamda eğitsel başarı sadece ailenin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyinden etkilenmemekte, aynı zamanda eğitim kurumlarında ve daha geniş anlamda toplumda var olan güven, normlar ve sosyal ağlardan da etkilenmektedir (Uğuz’dan aktaran Günkör, 2011, s. 43).

Günkör (2011, s. 43)’e göre, Putnam’ın sosyal sermaye ile eğitim arasındaki ilişkiyi değerlendirirken ele aldığı bir diğer ayrım ise okul içerisindeki sosyal ağlardan kaynaklanan *duvarlar içindeki sosyal sermaye* ve okul ile toplum arasındaki ağlardan kaynaklanan *duvarlar dışındaki sosyal sermaye* ayrımıdır.Bu ayrım ile sosyal sermaye sosyal ağların kapalı ya da açık oluşuna göre ele alınmıştır.Duvarlar içindeki sosyal sermaye; eğitsel hedefler ve süreçler üzerinde,öğretmenler ve yöneticiler arasındaki güven ve bağlılık düzeyinde oldukça büyük bir önem sahiptir.

Sosyal sermayenin üç büyük teorisyeni olarak kabul edilen Bourdieu, Coleman ve Putnam’ın sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi üzerine düşünceleri, bazı açılardan eleştirilere maruz kalsa, eksik bulunsada, gerek eğitim sosyolojisine gerekse eğitim ve sosyal sermaye ilişkisinin kavramsal bir boyut kazanmasına sağladığı katkılardan dolayı büyük önem arz etmektedir.Elbette ki, sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini inceleyen araştırmacılar bu üç isimle sınırlı değildir.Bu isimler dışında birçok araştırmacı bu konuyu ele almış, sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi üzerine incelemelerde bulunmuşlardır.

Kilpatrick (2002),çalışmasında tarımsal işler yapan Avustralyalı bir ailede onu bir “öğrenme toplumu” kabul ederek, sosyal sermaye birikiminin kullanımını veya oluşumunun meydana geliş sürecini analiz etmiştir.Çünkü yönetim uygulamalarında öğrenme ve değişiklikler ile ilgili muhtemel ilişkileri ve bunu etkileyen faktörleri araştırmıştır.Bu çalışmadaki bulgulara göre coğrafi bölgelerde informal öğrenme sosyal sermaye kullanımına ve inşa edilmesine katkıda bulunur.Bu araştırma yaygın bir şekilde ürünlerin kalitesi ve aile,toplum, bölge veya ülkede gözlemlenebilen güvenin seviyeleri, ağlar, değerler,tutumlar arasında bir bağ kurmak girişiminde bulunur(Töremen ve Ersözlü, 2010, s. 118).

“...Dika ve Singh’ın gözden geçirdikleri, eğitime dayalı başarı ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların on dördünde çoğunlukla olumlu bir ilişki bulunmuştur....Dika ve Singh akademik başarı ile sosyal sermayenin çeşitli yönleri

arasındaki etkileşimin üstü kapalı kaldığını belirtmiştir.”(Dika ve Singh’den aktaran Field, 2008, s. 66)

Iyer, Kitson ve Toh’un (2005) *Social Capital, Economic Growth and Regional Development (Sosyal Sermaye, Ekonomik Büyüme ve Bölgesel Kalkınma)* isimli çalışmalarını ABD’nin 9 farklı bölgesinde yaşayan 40 topluluktan 24.000 bireyle gerçekleştirilen *Social Capital Community Benchmark Survey 2000 (Sosyal Sermaye Toplum Göstergeleri Anketi 2000)* ile elde edilen veriler yardımıyla oluşturmuşlardır. Çalışmada, sosyal sermayenin belirleyicileri olarak eğitim, yaş, gelir, etnik yapı, yerleşim yeri (kent/kırsal), ev sahibi olup olmadıkları gibi faktörlerin etkisi ABD için araştırılmıştır (Günkör, 2011, s. 50).

Yapılan bu çalışmada, sosyal sermayenin belirleyicilerinden birisi olarak ele alınan eğitim faktörü ile sosyal sermaye arasında tutarlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu tutarlı ilişkinin birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

Birincisi, sosyal kabiliyetlerin gelişmesini sağlayan eğitim, sosyal sermayenin de gelişmesini sağlar. Bir şekilde eğitim sosyal sermaye için ilk yatırım gibidir. Grup çalışması yapma, yardımlaşmayı öğrenme, başkalarının ihtiyaçlarını ve isteklerini anlama gibi özellikler eğitimle kazanılır. İkincisi, eğitimle bireyler başkalarına güvenebileceğini; yardımlaşma, sosyal ağlar ve katılımın pozitif faydalar sağlayabileceğini öğrenir. Eğitimle birlikte birey, sosyal faaliyetlere katıldığı ölçüde, toplumda yaşıyor olmanın faydalarını öğrenir. Üçüncüsü, ileriye düşünerek yaşayan bireyler hem sosyal hem de beşeri sermayeye daha çok yatırım yaparlar (Iyer, vd. den aktaran Öksüzler, 2006, s. 120).

“Helliwell ve Christopher (2010:5) sosyal sermayenin önemini ele alan çalışmalarında, bireyin yaşam memnuniyetini destekleyen yetenekleri ve Maslow ‘un ihtiyaçlar hiyerarşisi açısından... eğitimin iyi bir işe ya da gelire sahip olabilmek, daha fazla güven ve sosyal atkılıma sahip olabilmek için oynadığı aracı role vurgu yapmaktadırlar.” (Günkör, 2011, s. 55)

Günkör (2011, s. 55-56)’e göre eğitim ile politik ve sosyal katılım arasındaki bağlantı üzerinde duran çalışmalardan birisi, Norman Nie, Jane Junn ve Kenneth Stehlik-Barry’nin (NJS-B) *Education and Democratic Citizenship in America (Amerika’da Eğitim ve Vatandaşlık)* isimli çalışmadır. Çalışmada eğitim seviyesindeki artış ile politik katılım ilişkisi ele alınmaktadır ve çalışma, büyük oranda eğitim kurumunun bir işlevi olarak sosyal hiyerarşide yüksek bir pozisyonda olduğunu ve yüksek statünün de politik ve sosyal faaliyetlere dayalı olduğunu ortaya koymaktadır. Helliwell ve Putnam ise *Education and Social Capital (Eğitim ve Sosyal Sermaye)* isimli çalışmalarında NJS-B’nin araştırma sonuçlarından elde edilen verileri kullanarak, ortalama eğitim seviyesinde gerçekleşen artışın hem güveni geliştirdiğini hem de sosyal katılıma katkıda bulunduğunu iddia etmişlerdir.

Yapılan araştırmaların dışında birtakım projeler ile, dezavantajlı öğrencilerin akademik başarılarını yükseltebilmek için sosyal sermaye düzeyleri yükseltilmiş ve olumlu sonuçlar

elde edilmiştir.Bu projelerden birisi; Philedelphia'daki devlet okullarında okuyan hem maddi açıdan düşük hem de akademik anlamda başarılı olamayan öğrencilere uygulanan "Sponsor-a-Scholar" programıdır. "Bu program ile sosyal sermaye açısından yoksun olan dezavantajlı öğrenciler eğitimlerini üniversiteye kabul sürecine kadar sürdürme olanağı bulmuşlardır." (Johnson'dan aktaran Güngör, 2011, s. 31)

Chicago merkezli (Bir Rüya Var) *I have a dream*-IHAD projesi ise şehir merkezinde yoksulların oturdukları mahallelerdeki okullar üzerinden gerçekleştirilmiş bir projedir.Sosyal sermaye düzeyi belirleyenlerinden güven,sosyal ağlar ve sosyal normlar düzeylerinin yükseltilmesi vasıtasıyla ilgili gecekondü mahallerindeki dezavantajlı öğrencilerin okuldan mezun olma oranlarının artırılması hedeflenmiş ve büyük ölçüde de başarılıdır.Proje katılımcıları olan öğrenciler cinsiyet,anne-baba eğitim düzeyi aile geliri ve etnik köken üzerinden değerlendirilmiştir(Kahne ve Bailey'den aktaran Güngör, 2011, s. 31).

"Ulusal Eğitim Araştırmasının (NELS) verilerinin incelendiği başka bir çalışmada ise sosyal sermaye düzeyinin okuldan ayrılma oranlarıyla ilişkili olduğu,ebeveynlerin finansal ve insan sermayesi düzeylerini etkilediği ifade edilmiştir."(Teachman,Paasch ve Carver'den aktaran Güngör, 2011, s. 31)

Sosyal sermayenin kaynaklarından birisi olan eğitim hem sosyal sermayeyi etkilemekte hem de sosyal sermayeden etkilenmektedir.Nitekim gerek yapılan bilimsel araştırmalar gerekse önemli teorisyenlerce ortaya koyulan görüşler bu yöndedir.Eğitim sayesinde bireyler; sosyal gruplara ve gönüllü kuruluşlara daha çok katılmakta, toplumdaki bireyler ile güven bağı çerçevesinde daha çok birlikte bir amaç için hareket edebilmekte ve daha sağlıklı ilişkiler kurabilmektedir ki tüm bunlar da sosyal sermayenin olumlu yönde ilerlemesine katkıda bulunmaktadır.

4.2 Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum

Kökeni itibariyle Aristoteles'in 'siyaset teorisine' kadar uzanan sivil toplum kavramı hakkında üzerinde anlaşılmış tek bir tanımlamayı yapmak oldukça zordur.Her toplum kültürüne, geçirmiş olduğu tarihsel süreç ve özelliklerine göre sivil toplum kavramına farklı anlamlar yükleyebilmektedir.Özdemir ve Yamanoglu (2010, s. 3) sivil toplumu, "aile, devlet, piyasa ilişkilerinin dışında kalan ve insanların ortak çıkarlarını geliştirmek için bir araya geldikleri alan" olarak tanımlamaktadır.Yorgun (2007, s. 314) ise sivil toplumu, "demokrasinin ve pazar ekonomisinin egemen olduğu,üçüncü sektörün hızla güçlenebildiği bir toplum düzeni" olarak tanımlamaktadır.Aslan (2010, s. 360)'a göre ise sivil toplum, "devletle aile arasındaki kamusal alanda faaliyet gösteren, özerk, gönüllülük

esasına dayanan, çoğulcu bir yapıya sahip olan ve birey-devlet müzakeresini temin eden sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alan” olarak tanımlanmaktadır.

“...kavramsal olarak sivil toplum,devlet denetimi dışında kalan dolaylı veya dolaysız ama belli düzeyde siyasi bir nitelik içeren,fakat özünde toplumsal sorunların çözümüne dönük sivil etkinlikleri,ilişkileri,çıkarları,yaşama geçiren bir alana tekabül eder.”(Keyman’dan aktaran Kırılmaz, 2009, s. 23) Görüldüğü üzere sivil toplum kavramı hakkında yapılan tanımlamalar yapan bireylere göre çeşitlilik göstermektedir.

Sivil toplum kökeni,Aristo’nun siyaset teorisine kadar uzanan, yurttaşlar toplumunu anlatan modern toplum öncesi bir kavram olmasının yanında (Us,2002:1) 18. yüzyıl sonunda insanların giderek daha fazla artan özgürlük talepleriyle ilgilenen ve Aydınlanma Dönemine ait Thomas Paine ya da Hegel gibi isimlere,II. Dünya Savaşından sonra Gramsci’ye, giderek daha fazla sivil toplum talebinde bulunan Doğu Avrupa ve Latin Amerika’daki kitlesel hareketlere ve nihayet sivil toplum kavramının soğuk savaş sonrası Amerika ve Batı Avrupa’da özel ilgi alanı 70 ve 80’lerdeki kadın hareketi,çevre hareketi,silahsızlanma, barış hareketi ve hatta günümüzdeki ‘neo anarşist’ hareketlerin küreselleşme karşıtı eylemleri vb. haline dönüşmesine kadar tarihi bir perspektif içerisinde gelişmiştir(Ardahan, 2010, s. 212).

Sivil toplumun olmazsa olmazlarından birisi, varlığını kimseye boyun eğmeden ve devletin yönlendirmelerinden uzak kalabilmesi için, özerklidir.Bunun yanı sıra birden çok insanın desteğiyle ortaya çıkabilmesi açısından ‘çoğulculuk’ ve ‘gönüllülük’ esasına dayalı olarak, her bireyin fikrini özgürce söyleyebildiği ‘demokratik’ bir ortamda ortaya çıkıyor olması da son derece önemli olan özelliklerindedir.Sivil toplumun oluşabilmesi için demokratik bir ortamın var olması nasıl son derece önemliyse demokrasi içinde sivil toplum o derece önemlidir.Ancak şu da unutulmamalıdır: “Sivil toplum kendi içindeki farklılıklara izin verebildiği, bu anlamda çoğulcu bir kimlik kazanabildiği ve kendi unsurlarının eylem ve değerlerini demokratikleştirebildiği ölçüde demokrasiye katkı sunar.”(Uluç, 2013, s. 403)

Tocqueville’e göre (1994:81) devlet ne kadar merkezileşmişse otoritesi o kadar artar.Otoritesi ne kadar artarsa devletin özgürlükler açısından oluşturduğu tehlikede o derece büyür.Devlet merkezileştikçe faaliyet ve denetim alanı genişler.Bu durum siyasal, hukuksal ve ekonomik rantların doğmasına neden olur.Güçlü bir sivil toplum tarafından denetlenmeyen bir devlet,hele bir de popülist politikalar uygularsa üretimden bağımsız asalak sınıflar oluşarak yönetim kademelerini de ele geçirirler.Bir demokrasi açısından bundan daha büyük bir tehlike düşünülemez(Karadağ ve Usta, 2011, s. 33).

Tocqueville’ye göre, her şeyden üstün olan bir toplumsal güç elbette bulunmalıdır ancak bu gücü de denetleyerek sınırlandırabilen başka güçlerinde olması gerekmektedir. “Devletin ancak sivil toplum sayesinde sınırlandırılabilceğini söyleyerek,sivil toplumun kurumsal yapısının da dernekler ve örgütlerce oluşturulduğunu savunmuştur....Ona göre sivil toplum örgütleri tampon işlevi görerek,bireyi devlete karşı korur,özgürlüğün ve özerkliğin garantisi olur.” (Tocqueville’den aktaran Tamer, 2010, s. 102)Sivil toplumun devlet ile halk arasında köprü görevi gördüğünü söylemek mümkündür.

“Sivil toplum kavramının kuşkusuz grupları aşan bir boyutu vardır.O, bir toplumu anlatmaktadır.Sivil toplum grupları ise bu toplumun bir sacayağını.”(Eğitim Danışmanlığı ve Eğitim Merkezi[EDAM], 2005, s. 14) ifade etmektedir.Sivil toplumun geliştiği toplumlar incelendiğinde ise, bu toplumların birbirine saygı duyan bireyleri barındırdığı, dayatmaların olmadığı bir düzene sahip oldukları, bireyler arasında sağlıklı bir iletişimin var olduğu ve de düşüncelerini kısıtlanmadan belirli bir hukuk çerçevesinde savunabildikleri görülmektedir.

Bu toplumlarda gelişmenin tarihi süreç içinde, toplum katmanları arasında sağlanan iletişim, farklılıklara saygı,işbirliği, dürüstlük, söze sadakat, üstlenilen görevlerin sorumlulukla yerine getirilmesi,karşılıklı yardımlaşma ve benzeri geleneksel değerlerin birikimiyle sağlanabildiği gözlemlenmektedir.Sivil anlayışın geliştiği toplumlarda eş zamanlı olarak toplumsal duyarlılık artar,kişinin kendisini ve çevresindekilerin geleceğini sahiplenme duygusu çoğalır, katılımcı demokrasi uygulamaları da etkinleşir(Betil, 2010, s. 22).

“Sivil toplumla devlet ilişkilidir.Bir taraftan devlet siyasal ve hukuki düzenlemeleriyle sivil toplumun karmaşaya ve karanlığa dönüşmesini önlerken diğer taraftan sivil toplum da devleti etkileyerek keyfiliğe kaymasını önlemekte ve böylece demokratik dengenin oluşması mümkün olabilmektedir.”(Tura, 2004, s. 53)Her ne kadar sivil toplum ile devlet birbirini etkileyerek belirli bir ilişki içerisinde varlıkları sürdürseler de; sivil toplumun geliştiği ülkelerde toplum devlet ne derse onu kabul eder nitelikte de değildir. “Sivil toplum, içerisinde vatandaşların, derneklerin, devletin, ekonominin ve kuruluşların her birinin kendine özgü bir biçimde etkin oldukları, özel değerlere ve kültürlere bağlı olan bir toplum biçimidir.Bu toplumda,toplum düzeni artık bir devlet kavramına takılıp kalmaz.”(Konrad Adenauer Vakfı, 2002, s. 19)

Sivil toplum, demokrasi ve devlet bağlamında etkili olan bir diğer kavram ise ‘sivil itaatsizlik’ tir. “Sivil itaatsizlik, ‘hukuk devleti iradesinin içerdiği üstün değerler uğruna kamuya açık ve yasaya aykırı gerçekleştirilen,bu sırada üçüncü kişilerin daha üstün bir hakkını çiğnemeyen barışçıl bir protesto edimi’ olarak tanımlanır.” (Ökçesiz’den aktaran Özalp, 2008, s. 7)

“Politik kültüründe sivil itaatsizliğe yer vermeyen bir demokrasiden kolayca söz edilemez.Çünkü, ‘kendinden emin her demokratik devlet, politik kültürünün zorunlu bir unsuru olduğu için sivil itaatsizliği kendi yapısının ayrılmaz bir parçası olarak görür.’”(Hubermas’den aktaran Güneş ve Güneş, 2003, s. 126)

Sivil toplum özelliği gereği söz konusu yasaların yerinde olup olmadığını da değerlendirebilecek güçtedir.İşte sivil toplumun sivil itaatsizlikle ilişkisi de bu noktada belirmektedir.Siyasal iktidarın çıkardığı yasalar bazen sivil toplumun hak ve özgürlükleri bakımından kazanımlarını sınırlandırıcı veya kullanımını önleyici,gelişme yönünde yeni bir

boyut kazanması yerine daraltıcı yönde olabilmekte,dolayısıyla genel olarak demokratik anlayışa ters düşebilmektedir.Bu bakımdan söz konusu yasaları eleştirel nitelikte,üçüncü kişilerin haklarına zarar vermeyen birtakım eylemler yapılabilir.Bu durum ise sivil toplumun zaman zaman gösterdiği itaatsizlik eylemlerinin bir işareti olmaktadır(Özalp, 2008, s. 8-9).

Özellikle sivil toplum ve sosyal sermaye ilişkisi incelendiğinde, gerek sivil toplum için gerekse sosyal sermaye için var olması gereken ‘güven’ kavramı, bu iki kavramı birbirine bağdaştırıcı niteliktedir.Sosyal sermayenin var olup, devamının sağlanabilmesi için birbirine güven bağı ile bağlı bireylerden oluşan bir toplum olmazsa olmaz niteliktedir.Aynı şekilde sivil toplum için de belirli bir hedef için bireylerin bir araya gelebilmesi için güvene dayalı bir iletişimin var olması gerekliliği kaçınılmazdır.Nitekim, Özalp (2008, s. 9-10)’e göre, demokratik toplumların önemli göstergelerinden olan örgütlenmeler ‘karşılıklılık’ ve ‘rıza’ ya dayanmaktadır ancak bu örgütlenmelerin temelinde var olan duygu ‘güven’dir.Örgütlenmelerin geniş bir çevreye yayılarak, toplum üzerinde etkili olabilmesi de temelinde bulunan güven duygusuna bağlıdır.

“ ‘Sivil toplum, toplum içinde değer yaratıcı bir kurum, bir iletişim ağı ya da toplumsal sorunlara çözüm bulma çabasının olduğu bir iletişim alanı’(TÜSEV,2006,s.35)olarak önem kazanmaktadır.Sivil toplum kuruluşları da bu iletişim ağının ya da alanının temel bileşenidir.”(Özdemir ve Yamanoglu, 2010, s. 3-4)Sivil toplum kuruluşları; vatandaşlar ile, diğer sivil toplum kuruluşları ile, kamu kurumları ve özel sektör ile ilişkiler geliştirmek mecburiyetindedir.Dolayısıyla bu başlık altında sivil toplum ve sivil toplumun; topluma yansımaları, ortaya çıkış biçimi olan sivil toplum kuruluşları birlikte ele alınacaktır.

STK’lar topluma hizmet götürmek amacıyla, ortak amaç için bir araya gelmiş insanlar tarafından kurulan örgütlerdir.STK’lar esnek yapıları ve isteklere anında cevap verebilen işleyişleriyle gönüllülük esasına dayalı olarak kamu sisteminin bir parçası olmaksızın ve kar amacı gütmeyen belli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmiş gerçek ve tüzel kişi topluluklarıdır(Kırılmaz, 2009, s. 24).

“Sivil toplum kuruluşları niye var? Sorusunun cevaplarından biri,toplumun sorunlarına çözüm bulma kapasitesini arttırmak için var.Gerçekten değişik ilgi ve çıkar alanlarında faaliyet gösteren yurttaş kümelerinin ilgi duydukları alanda veya daha genel alanlarda çözüm bulma kapasitesini arttırarak sorunların aşılmasını kolaylaştırma çabalarının ürünüdür.”(Konrad Adenauer Vakfı, 2002, s. 139)

“Sivil toplumun en önemli özelliklerinin başında kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkan veren ve iletişime açık bir alan yaratması gelmektedir.”(Öztürk ve Şahin, 2008, s. 10)Çünkü, ancak böyle bir ortamda bireyler gönüllülük esasına dayalı olarak bir araya gelebilmekte ve bir hedef doğrultusunda mücadele edebilmektedirler. “İşte bu

işlevleri itibariyle STK'lar, bireyi çevresinde olup bitenlere karşı duyarlı hale getirme,kamusal alana yönelik sorumluluğunu yerine getirmesinde aktif kılma ve demokratik erdemlerin kazandırılmasında ön plana çıkmaktadır.”(Özcan, 2008, s. 55-56)STK'lar; gönüllük, bağımsızlık, kar amacı gütmemek ve belirli bir vizyona sahip olmak üzere dört temel bileşen üzerine kurulmaktadırlar.

STK'ların çeşitlerine bakıldığında ise; vakıflar, dernekler, sendikalar, kooperatifler, mesleki kuruluşlar, özel eğitim kurumları ve özel sektör olarak ayrıldığı ancak sivil toplum kuruluşları olarak tek bir çatı altında toplanıldığı görülmektedir.

Devletlerin egemenlik alanlarında güç kaybetmesi ile oluşan boşluğu STK'lar doldurmaya başlamıştır.STK'ları güçlendiren ulus devletlerin zayıflaması yanında uluslar üstü ve devletler üstü değerlerle hareket etmeleri olarak da gösterilmektedir.Yani sivil toplum insan hak ve özgürlükleri, demokrasi, eşitlik, çevrenin korunması vb. kavramlarla birlikte anılmaktadır (Karakuş, 2006, s. 18).

Modern toplum ile birlikte insanlar üzerinde daha fazla artmaya başlayan, yabancılaşma, güvensizlik, iletişim kuramama gibi birtakım sosyo-psikolojik sorunlar bireyleri, bireylerden hareketle de toplumu olumsuz yönde etkilemektedir.İşte bu noktada bu sorunların ortadan kalkmasında STK'lar, bireyleri bir amaç için bir araya getirerek, güven ortamı oluşturarak, işbölümü yapılmasını ve dolayısıyla da bireyler arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasını sağlayarak sadece toplumsal değil bireysel anlamda olumlu katkılarda bulunmaktadır. “Yaşadığı toplumda farkları fark eden birey,monotonlaşan hayatına yenilikler katmaya başlayacaktır.Bu da bireyin sosyal bir topluluk ile bütünleşmesini sağlayacak,aynı zamanda insan sevgisi, hemcinsine yakın olma ve dayanışma ihtiyacını tatmin edecektir.”(Akay, 2012, s. 46)

STK'lar bir toplumu derinden yaralayacak ve zorda bırakacak olan savaşlar ve doğal afetler de toplumun gerek birtakım ihtiyaçlarının karşılanmasında gerekse bilinçlendirilmesinde aktif rol oynamaktadır.Dolayısıyla, “STK'lar doğal afet (deprem, sel vb), insan kaynaklı afet (nükleer, kimyasal kazalar vb.) ve sosyal-ekonomik-siyasal kriz dönelerinde devreye girerek, çoğu zaman devletle işbirliği de yaparak yaraların sarılmasında rol almaktadır.Sosyal ve çevresel STK'lar,sosyal ve çevresel konularla ilgili idari süreçlerde dikkate alınan paydaşlar olarak kabul edilmektedir.”(Danastas ve Gadanne'den aktaran Şahin ve Öztürk, 2008, s. 20)

STK'ların önemi ve işlevleri sadece bunlardan ibaret değildir.Bir toplumu bir arada tutmak için mihenk taşı görevi gören kültürel mirasın korunması ve nesilden nesile aktarılmasında da büyük bir görev üstlenmektedirler. “STK'lar...kültürel miras korumasına yönelik olarak

saptanan politika ve stratejilerin belirlenmesi,yaşama geçirilmesi, kültürel zenginliklerin kanuna aykırı ticaretinin önlenmesi,siyasi ve kamusal düzeyde koruma bilincinin arttırılması için çok önemli roller üstlenen birer ortak olarak düşünülmelidir.”(Demiral, 2007, s. 11)

Kırılmaz (2009, s. 64)’a göre, toplumsal yapının sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için; toplumda birtakım nedenlerle diğer bireylere göre daha dezavantajlı durumdaki birey ve grupların desteklenmesi gerekmektedir.Bunun yanı sıra sosyal, çevresel, kültürel sorunların çözüme kavuşturulması ve de din, sağlık, politika gibi hizmetlerin yerine getirilmesi de bir gerekliliktir ve tüm bunların gerçekleşebilmesi için toplumlarda STK’lar büyük öneme sahiptir.Günümüzde devlet üstünlüğünden, devletin hatta STK’ların üstün olduğu duruma doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır.Bu dönüşüm itibariyle sosyal hizmetlerin sağlanmasında STK’lar gittikçe daha aktif rol oynamaya başlamıştır.Özellikle son yıllarda çevre,kadın, eğitim, sağlık, insan hakları gibi konuların ele alınışında STK’ların rolü artmıştır.Bu kadar önemli olan STK’ların işlevlerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

- **Uygulayıcı Rolü/Uygulama İşlevi:**Bu işlev daha çok kaynakların el değiştirmesini kapsamakta,gıda ve diğer sosyal hizmetlerin ihtiyacı olanlara ulaştırılmasını içermektedir....
- **Katalizör Rolü/Katalizör İşlevi:**Taban örgütlenmelerini;savunuculuk ve lobicilik faaliyetlerini içeren bu işlevde sivil toplum kuruluşları değişim gerçekleştirmeye, toplumsal farkındalık yaratmaya çalışmaktadır...Demokratik hakların kazanılmasına ve devletin demokratikleşmesine yardımcı olmakta,karar alma süreçlerinin katılımcı ve şeffaf olmasına katkıda bulunmaktadır (Biber,2006:31,Yentürk,2004:192,Caniklioğlu,2007:95).
- **İşbirliği Rolü/İşbirliği İşlevi:**Sivil toplum kuruluşlarının devletle, bağışçılarla ve özel sektörle işbirliği faaliyetleri yürütmesidir(Kılıç, 2012, s. 39-41).

STK’ların aktivitelerini gruplandırarak olursak: “STK’ları yaşatan aktiviteleri; halk sağlığı ve eğitimi aktiviteleri,sağlık krizlerini ortaya çıkarma, ortak sosyal problemler, çevre olayları,ekonomik değişkenler,gelişme ve ilerleme çalışmaları,kadın sorunları şeklinde gruplandırılır.”(Motashari’den aktaran Talas, 2011, s. 392)

STK’ların günümüzde, gerek işlevleri gerekse toplumdaki bireyler açısından önemi incelendiğinde sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline geldiği ortaya çıkacaktır.Özellikle de kamusal otorite eksik kaldığı sağlık, eğitim, çevre sorunları, toplumsal huzursuzluk vb. gibi konularda büyük önem arz etmektedirler.Sosyal sermaye ise toplumu bir arada tutan adeta bir tutkal işlevi gören bağıdır. “...sosyal sermaye bir toplumun sadece olumlu yönlerini değil aynı zamanda olumsuz ortak değerlerini, yani toplumun ortak menfaatlerine karşı amaçlar güden grupların özelliklerini ve faaliyetlerini

de içermektedir.”(Demiral, 2007, s. 4)Dolayısıyla sosyal sermaye ile sivil toplum ilişkisi kaçınılmazdır.

Bireylerin, kurumların ve devletin birbiri ile olan ilişkilerinde sosyal sermayenin sosyal sermayenin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi karşılıklı güven, diyalog ve işbirliğine, kısacası sosyal sorumluluk konseptinin iyi algılanıp uygulanmasına bağlıdır.(Şişmanyazıcı,2002:50-53)Abay (2004:276)’ın çalışmasında belirttiği üzere,sivil toplum anlayışının toplumların sosyokültürel yapılarına ve inançlarına göre biçimleştiği görülmektedir.Bu durumda sosyal sermayeyi oluşturan bu değerlerin aynı zamanda sivil toplumu şekillendirdiği görülmektedir(Demiral, 2007, s. 4-5).

Sivil toplum ve sivil toplumun toplumdaki yansıması olan STK’lar bir toplumda sosyal sermayenin gelişebilmesi ve korunabilmesi açısından son derece önemlidir.Birçok teorisyende buna dikkat çekerek sivil toplum kuruluşlarına katılma ile şekil alan sosyal sermayenin bir ülkede siyasi olarak kalkınmayı da kolaylaştırdığını vurgulamışlardır.Güven ve gönüllülük bağlarıyla bir araya gelen bireyler hem bir hedef doğrultusunda daha istikrarlı yol alırlar hem de refah düzeyinin,birlik beraberliğin arttığı bir toplumu oluşturmaya başlarlar.

Sivil toplumun bir toplumsal kalkınma mekanizmasına dönüşmesi ise Putnam’ın yaklaşımına dayanmaktadır.Sosyal sermaye ölçeği bakımından bireyden gruba yönelen bu yaklaşım, sosyal sermaye olgusunu sivil toplumla birleştirmiş ve güven ilişkisine dayanan sivil toplum örgütlenmelerini sosyal sermaye birikiminin kuramsal temeli olarak değerlendirmiştir(De Flippis’den aktaran Ongan, 2013, s. 219).

İtalya’nın kuzeyi ve güneyi arasındaki ekonomik kalkınma farkına sebep olan unsurun sivil toplum olduğuna dikkat çeken Putnam, sivil toplumun sosyal sermaye birikimine sağladığı katkıyı ortaya koymuştur. “...gönüllü örgütlenmelerin güven ve dayanışma tesis edip,kolektif eylemi kolaylaştırarak son noktada ekonomik büyümeye katkı sağladıkları sonucuna ulaşmaktadır.Ona göre sivil toplum karşılıklı işbirliği,sosyal ağlar,eşit politik ilişkiler ve yurttaş katılımı geleneğini yaşatıp güçlendirmektedir.” (Putnam’dan aktaran Alacahan ve Duman, 2011,s. 115)

“Fukuyama (2000) ‘demokrasinin olmazsa olmazı olarak nitelendirdiği , sivil toplumun devletin gücüne karşı bireyi koruma işlevine dikkat çekmektedir.Bununla beraber insanın korkusuzca yaşaması bakımından mülkiyet hakkının korunmasının ne denli önemli olduğunu vurgularken bunu devletin temel görevi olarak değerlendirmektedir.”(Ongan, 2013, s. 219-220)

“...yükümlülükleri ve itibarı da içeren sosyal sermayeye, sivil toplum kuruluşlarının ne kadar yatırım yaptığı önem arz etmektedir.Sivil toplum kuruluşlarının politikacılarla, medyayla, eğitim kurumlarıyla ve diğer örgütlerle bağlarını güçlendirmekle birlikte

kuruluş ağını genişletmek için neler yaptıkları...sosyal sermaye açısından...irdelenmelidir.”(Ihlen’den aktaran Kılıç, 2012, s. 78)

Aydın (2001, s. 9)’ e göre, sivil toplum örgütleri sosyal sermayenin olumlu yönde inşasında önemli rol oynamaktadır.Sosyal sermayenin değeri hükümet ve adalet sisteminin işleyiş tarzını, toplumsal ve siyasi hakların ve özgürlüklerin kullanımını doğrudan etkilemektedir.Ekonomik ve sosyal gelişme, toplumdaki alt grup ve kurumların sosyal sermaye birikimlerinin ortak amaç ve ilkeleri belirleyebilme kapasiteleriyle doğrudan ilgilidir.İlişki ağı sadece aile ve komşularıyla sınırlı olan insan gruplarının sosyal sermayesi düşük olmaktadır; ilişki ağı geniş olan mesleki ve sosyal kulüplere, sivil toplum örgütlerine üyeliği olanların sosyal sermayesi yüksek olmaktadır.Bundan dolayı da zenginleşe ve kendini geliştirme şansları daha yüksektir.

Aslan (2012, s. 55)’a göre, sivil toplum sosyal sermayeye ve demokrasiye iki açıdan önemli katkıda bulunmaktadır.İlk olarak sivil toplum eğitim yoluyla sosyal sermayenin arttırılmasına ve tabana yayılmasını sağlamaktadır.İkinci olarak ise, katılım araçları ve platformlar vasıtasıyla sosyal sermayenin toplumda görünür olmasını sağlamaktadır.

Sivil toplumun doğru şekilde kullanıldığı takdirde sosyal sermayeye çok büyük katkılarının olduğu bir gerçektir ancak şu da unutulmamalıdır ki, sivil toplumun sosyal sermayeye olumlu yönde katkıları olduğu kadar olumsuz yönde katkıları da olabilmektedir.

Sivil toplum örgütünün amacının ve faaliyetlerinin ülkenin ve toplumun genel politikalarıyla çatışmaması, bu konuda bu konuda belirli bir ölçüt olarak kullanılabilir.Çünkü, birçok ülkede terör, mafya ve çete niteliğinde, ekonomik ve siyasal alanda faaliyette bulunan illegal yapıda değişik sivil toplum örgütleri bulunmaktadır.Bu tür sosyal yapılanmaların, sosyal sermayeye katkısı değil, toplumsal çözülmeye ve ayrışmalara yol açmaları nedeniyle negatif etkisi konu olabilmektedir (Karagül ve Masca, 2005, s. 45).

Sivil toplum sosyal sermayenin oluşabilmesi ve gelişebilmesi için son derece önemlidir.Devletten bağımsız olarak bireylerin sosyal gruplara bir amaç doğrultusunda bir gruba bir hedef doğrultusunda katılım beraberinde güven duygusunu, birlikte hareket etme duygusunu ve sağlıklı bir iletişimi de getirmektedir ki tüm bunlarda sosyal sermayenin oluşması ve devamlılığını sağlamada olmazsa olmaz etkenlerdir.Nitekim bu katılım, beraber hareket edebilme dürtüsü yani sosyal sermaye de bir devletin kalkınması için son derece önemlidir.Aynı şekilde sosyal sermaye de sivil toplum için gerekli bir süreçtir.Dolayısıyla sosyal sermaye ve sivil toplum arasındaki ilişki hem birbirlerini olumlu yönde etkilemeleri açısından hem de bireylerin demokratik, özgür, güven duygusu içerisinde ortak hareket edebilmesi açısından son derece önemli iki kavramdır.

4.3 Sosyal Sermaye, Eğitim ve Sivil Toplum

Küreselleşme süreciyle birlikte ekonomik kaynakların sivil alanlara kayması neticesinde çoğu devlet; eğitim sağlık gibi hizmetlerin devletin görevi olmasını istemeyerek, bu hizmetleri görevi olarak görmemeye başlamıştır. Bu noktada ise sivil toplum devreye girmektedir. “İdeolojik nedenlerle temel eğitimi kontrol altında tutmak isteyen yönetim anlayışı, yaygın eğitim alanında sivil toplumu desteklemekte ve yetersiz kaldığı alanlarda sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadır. Sivil toplum kuruluşları sivil eğitimin bir devamı olarak görülmekte ve bu çerçevede çalışmalar yürütmektedir.” (Kılıç, 2012, s. 111)

Sivil toplumun sac ayağını oluşturan sivil toplum kuruluşlarının çoğu doğrudan ya da dolaylı olarak eğitime destek vermektedir. Bilindiği üzere eğitim hem maddi hem de manevi yönden külfetli bir iştir. Teknolojinin takip edilmesi, zamana uygun ders araç gereçlerinin kullanılması, yeterli oranlarda okul, kütüphane, yurt, laboratuvarların açılması, donanımlı öğretmenlerin yetiştirilmesi vb. konularda çoğu zaman devlet yetersiz kalabilmektedir. Bu noktada devreye giren sivil toplum kuruluşları; okullar açmakta, kütüphane kurmakta, yurt binaları yapmakta, kitap-defter temin etmekte, ihtiyacı olan öğrencilere burs imkanı sağlamakta ya da eğitimle ilgili öğrenci ve ailelerini bilgilendirici konferans, paneller düzenlemektedir. Kısacası sivil toplumun sac ayağı olan STK’lar eksik gördükleri yerlerde maddi-manevi ihtiyaçları karşılamakta, tüm bunları yaparken de ortak bir çalışmanın neticesinde hedeflerine ulaşmaktadırlar.

“Eğitimde fırsat eşitliği düşüncesi herkesin eğitim hakkı ve olanaklarından herkesin eşit düzeylerde yararlanması anlamında genel bir tanım ve içerik belirtir... Eğitimde fırsat eşitliği gerçekleştiği oranda ise bireylerin toplumsal yaşamdaki başarıları büyük ölçüde yetenek ve zekalarına bağlı olacaktır.” (Doğan, 2011, s. 296) STK’lar tüm bu çalışmalarıyla eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya çalışmaktadır denilebilir.

Sivil toplum ve eğitim ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların bulgularına göre STK’lar eğitim alanında üç farklı şekilde etkili olmaktadır:

1. *Eğitim Politikalarının Belirlenmesinde Baskı Grubu Olma Rolü:* Sivil toplum kuruluşlarının eğitim politikalarında bir baskı grubu olarak kendilerini konumlandırmaları katılımcı demokrasi anlayışının bir sonucudur. Bu bağlamda gerek süre giden gerekse yeni taleplerin dile getirilmesinde sivil toplum kuruluşları artık çağdaş dünyada baş aktörler arasına girmiştir.
2. *Eğitim Hizmetleri İle İlgili Projeler Üretme ve Yürütme Rolü:* Sivil toplum kuruluşları baskı grubu olma dışında ve çoğu zaman... beklenen düzeyde sunulamayan eğitim hizmetlerinin telafisi için yerel, ulusal ya da uluslararası düzeyde projeler üreterek eğitime katkıda bulunurlar....

3. *Doğrudan Eğitim Hizmeti Verme ya da Eğitim Hizmetine Katkıda Bulunma Rolü*:Türkiye’de eğitim devletin denetimi ve gözetimi altında yürütülür.Bu çerçevede eğitim hizmeti sunmak isteyen sivil toplum kuruluşları başta üniversite olmak üzere birçok eğitim kurumu açmış ve yürütmektedirler.Buna ek olarak bir okul binasını inşa etmekten yurt yapımına,kütüphaneye ya da diğer araç-gereç teminine,öğrenciye-öğretmene ya da veliye aynı ve nakdi yardıma kadar birçok katkıyı da sunmaktadırlar(Güneş ve Güneş’den aktaran Karataş, 2008, s. 64-65).

Eğitim, sivil toplumun sac ayağı olan STK’lar ile üyeleri arasındaki iletişimde hayati bir öneme sahiptir.Üyeler STK’lara mali destekte bulunarak yahut faaliyetlerinde yer alarak destek sağlarken STK’lar da üyelerine, vizyon ve ufuk kazanma ve dayanışma ruhlarının artması yönünde ön ayak olmaktadır.Ayrıca STK’lar üyelerine konferans, seminer,panel, sempozyum gibi etkinlikler vasıtasıyla bilgilendirici eğitimler verebilmektedirler.

“Bilginin çok merkezden üretilip sunulduğu günümüzde sosyalleşmenin sağlandığı ortam sadece resmi eğitim kurumları değildir.Bilgiyi etkin kullanan, yönlendiren, bilgiye kolay ulaşan,değişim önceden karşılayan ve yöneten,sivil örgütler daha fazla toplumsal talepler ile karşı karşıyadır.” (Drucker’den aktaran Çankaya, 2005, s. 21)

STK’lar eğitimi doğrudan olabildiği gibi dolaylı olarak da etkileyebilmektedirler.Türkiye üzerinden bu STK’ları örneklendirecek olursak:

...eğitime doğrudan etki eden STK’lar(Eğitim-Sen, Türk Ülkü Ocakları, Milli Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Çağdaş Eğitim Vakfı, Anne-Çocuk Eğitim Vakfı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, Gönüllü Eğitimciler Derneği) ile eğitime dolaylı etki eden STK’lar (Hacı Ömer Sabancı Vakfı, Vehbi Koç Vakfı, İhlas Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Alarko Eğitim-Kültür Vakfı, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Türkiye Zeka Vakfı)...(Çakır, 2006, s. 55)

Çakır (2006, s.71)’a göre eğitime dolaylı olarak katkı sağlamakta olan STK’lar genel amaçları arasında eğitime de katkıda bulunmaya çalışmakta olan kuruluşlardır ki genel amaçları benzer olsa da eğitime yaptıkları katkıları azımsanmayacak kadar etkilidir.

Eğitime doğrudan katkı sağlayan kuruluşlar ise bilindiği üzere, genel amacı eğitim olan ve bu çerçevede okullar,yurtlar,kütüphaneler inşa eden, kitap-defter ihtiyacını temin eden, ihtiyacı olan öğrencilere burslar sağlayan vb. faaliyetlerde bulunarak eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için çaba sarf eden STK’lardır.

Elbette ki, sivil toplum ile eğitim arasındaki ilişki tek yönlü bir ilişki değildir.STK’lar çeşitli şekillerde eğitime katkıda buldukları gibi, eğitim vasıtasıyla da daha bilinçli olan, haklarının ve sorumluluklarının farkında olan, iyi bir eğitim sayesinde toplumda bir statüsü olan ve toplumunu daha ileriye götürmek için çaba sarf eden bireyler olarak yetişen bireyler de sivil toplumun gelişmesi ve devamlılığı için gayret göstermektedir. “Eğitim

sosyal becerilerin gelişmesinde çok büyük role sahiptir. Grup çalışması, yardımlaşma, empati gibi sosyal becerilerin eğitim yoluyla kazanılmasıyla bireyler, başkalarına güven duyabileceklerini, yardımlaşma, sosyal ağlar ve sivil katılımın olumlu getiriler sağlayabileceğini öğrenir.” (Günkör, 2011, s. 82) Dolayısıyla eğitim ile sivil toplum arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyal sermayenin eğitimle olan ilişkisi ve sosyal sermayenin sivil toplum ile olan ilişkisi önceki bölümlerde detaylı olarak incelenmiştir. Sosyal sermaye teorisyenlerince ortaya koyulan görüşlere ve yapılan araştırmalara göre hem sosyal sermaye ile eğitim arasında hem de sosyal sermaye ile sivil toplum arasında aksi iddialar ve eleştiriler bulunsa da, doğru şekilde kullanıldığında genel olarak pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim bir toplumda bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri, milletlerini ilerletebilmeleri ve zamana ayak uydurabilmeleri için olmazsa olmazdır, aynı şekilde sivil toplum da gerek bireylerin demokratik hakları, gerek bir amaç için bir araya gelebilmeleri gerekse devletin eksik kaldığı alanlardaki boşlukları doldurabilmesi açısından bu derece önemli olunca eğitim ve sivil toplum gibi iki kavramın da bir araya gelmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Sonuç olarak sosyal sermaye, eğitim ve sivil toplum arasında karşılıklı olarak, doğru şekilde kullanıldığı takdirde, pozitif bir ilişki bulunduğu söylenebilmektedir ve bu üç kavramdan herhangi birisi üzerindeki değişiklik üçünü birden etkileyebilmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma bulgularına ve yorumlarına dayanarak, çalışma konusu olan ‘Sosyal Sermaye,Eğitim ve Sivil Toplum İlişkisi’ temele alınarak varılan sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda araştırma ve uygulamaya yönelik öneriler bulunmaktadır.

5.1 Sonuç

İnsanlar doğası gereğince başkalarıyla iletişim halinde olmaya ihtiyaç duyan varlıklardır.Bu iletişim sayesinde elde ettikleri güven karşılıklı dürüstlük, sağlıklı bir ilişki ise insan hayatını kolaylaştıran değerlerdir.İnsanlar yaşamları süresince biriktirdikleri bu değerler sayesinde bir birikim oluşturmaya başlarlar ki insan hayatını kolaylaştıran ve anlamlı kılan bu birikimi ‘sosyal sermaye’ olarak tanımlamak mümkündür.Sosyal bilimlerin farklı alanlarından gelen teorisyenler kendi bakış açılarını temele alarak farklı sosyal sermaye tanımları yapmışlardır.Dolayısıyla da sosyal sermayenin tek bir tanımının yapılması henüz mümkün görünmemektedir ancak, literatürde tek bir tanım yapılamamış olsa da ortak birtakım kavramlar ortaya çıkmıştır.

Sosyal sermaye günümüzde yeni yeni önem kazanan bir kavrammış gibi görünse dahi aslında toplum gelişimindeki önemi sosyal bilimciler tarafından çok daha önceleri fark edilmiş bir kavramdır.Alexis de Tocqueville, Adam Smith, Tönnies, Emile Durkheim, Karl Marks, Max Weber gibi teoriyenler sosyal sermayenin sosyal sorunların çözümlenmesi ve ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri üzerine dikkat çekmeye çalışmış olsalar da kavramın literatürde ilk kullanımına Lyda Judsen Hanifan’ın ‘The Rural School Community Center’ adlı çalışmasında rastlanılmaktadır.Hanifan çalışmasında insanların işbirliği ve dayanışma içerisinde olduklarında hem toplumsal hem de ekonomik refahın büyük oranda arttığını ortaya koymuştur.Hanifan’ın ardından kavram literatürde bir süre gözden kaybolursa da ,Kanadalı sosyologlar Seely, Sim ve Loosely tarafında kentsel toplum kültürü ile ilgili bir araştırmada yeniden kullanılmıştır.

19. yüzyıl düşünürlerince örtülü şekilde alt yapısı hazırlanan ‘Sosyal Sermaye’ kavramı Hanifan tarafından ilk olarak kavramsallaştırıldıktan sonra Seeley,Sim ve Loosely, Banfield, Homans ve Jacob gibi isimler tarafından analiz edilmiştir ancak esas

popülaritesine 1980’li yıllarda kavuşmuştur.Kavramın bugünkü anlamda kullanımına ise ise sosyal sermayeyi, elit bir grup içerisindeki bireylerin birbirlerine karşı kullandıkları bir kaynak olarak gördüğünü öne süren Bourdieu, sosyal sermaye kavramının dezavantajlı gruplarca da kullanıldığına dikkat çeken Coleman, kavrama kamusal bir boyut kazandırarak bugünkü popülaritesine ulaşmasında etkili olan Putnam ve güven unsurunu temel alan Fukuyama gibi isimler büyük öneme sahiptir.Elbetteki bu isimler dışında kavramın gelişimine büyük katkıda bulunan Dünya Bankası ve OECD’nin çalışmaları da göz ardı edilmemelidir.

Özellikle son zamanlarda gerek literatürde gerekse toplumlar tarafından büyük dikkat çeken sosyal sermaye kavramı eğitimden sağlığa, ekonomiden güvenliğe, bir ülkenin kalkınma seviyesinden bireyler arasındaki sağlıklı iletişime kadar birçok alanda büyük öneme sahip bir güç konumundadır.Çünkü sosyal sermaye kavramı; insan ilişkilerine, bireylerden topluma yansiyarak toplumun refah düzeyinin artmasında etkili olacağından dolayı büyük önem vermekte bunun yanı sıra; güven, dürüstlük gibi bireyleri bir arada tutan değerlerin artmasıyla varlığını muhafaza ederek bu değerlerin önemine dikkat çekmektedir.Sosyal bağlılık oluşturması için sosyal iletişim ağlarını ve güveni temel düşünce olarak alan sosyal sermaye bunları bir servet olarak görmekte böylece de bireyler arasındaki bağlılık ve işbirliğini arttırarak toplumun hedeflerine daha kolay ulaşmasında etkili olmaktadır.Tanımlanmasında genel bir tanıma ulaşılabilmesinden dolayı sosyal sermayenin ölçülmesinde sıkıntılar yaşanıyor olsa dahi, sosyal sermaye hem sosyal sorunların çözümünde hem de sosyal kalkınma da kullanılabilmesinden dolayı oldukça önemlidir.Elbette ki sosyal sermayeye yapılan olumsuz eleştirilerde mevcuttur.Sosyal sermayenin yanlış kullanıldığı takdirde karanlık bir tarafı olduğu aşikardır ve bu konuda bilinçli olmak bir toplumun geleceği için son derece önemlidir.

Sosyal sermaye hem kaynağı hem de sonucu olarak gösterilen eğitim kavramı ile yakından ilgilidir ve sosyal sermaye eğitimi etkilediği gibi eğitimden de etkilenmektedir.Bilindiği üzere toplumun tarihten gelen kültürel değerleri eğitim yolu ile diğer kuşaklara aktarılmaktadır.Bu da eğitime milli bir işlev yüklemektedir.Eğitim ailede başlayan ve toplum içerisinde devam eden özellikle karşılıklı ilişkiler vasıtasıyla şekillenen bir olgudur.Tüm bu sebeplerden dolayı, yapılan araştırmalar sosyal sermaye ile eğitim arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.Araştırmalara göre; eğitilmiş kişiler ve bu kişilerden oluşan toplumlar gönüllü sosyal etkinliklere istekli bir şekilde katılmakta

olup, değişime ve iletişime daha açık bireylerdir ve bu özelliklerinden dolayı da toplumsal güven düzeyleri diğer bireylere göre daha yüksek olan kişilerdir. Ayrıca eğitim vasıtasıyla eğitim ortamlarında kurulan arkadaşlıklar çok daha uzun süreler devam ederek sosyal sermayenin unsurlarına katkıda bulunmaktadır. Buradan hareketle de bireylerin sosyal iletişim ağları, güven ve sosyal normları ile eğitimleri arasında bir ilişki olduğu kanısına varılmaktadır. Nitekim sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini sosyal sermayenin üç klasik teorisyeni olarak kabul edilen Bourdieu, Coleman ve Putnam da ele almış ve bu konudaki literatürü aydınlatmıştır. Bunun yanı sıra sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi üzerine yapılan projeler ve başka araştırmalarda mevcuttur.

Sosyal sermayenin olmazsa olmazlarından bir diğeri ise sivil toplum ve bunun toplumdaki yansıması olan STK'lardır. Sivil toplum doğru kullanıldığı takdirde sosyal sermaye çok büyük katkıları olmaktadır. Sivil toplum eğitim vasıtasıyla sosyal sermayenin arttırılmasını sağladığı gibi katılım araçlarını kullanarak da sosyal sermayeyi toplumda görünür hale getirmektedir. Aynı şekilde sosyal sermayenin sağladığı sosyal iletişim ağları, güven ve sosyal normlar vasıtasıyla da bireyler güven duygusunun temelde olduğu sağlıklı ilişkiler kurabilmekte ve bir amaç doğrultusunda tek yürek olarak birlikte hareket edebilmektedir ki bu da toplumdaki refah ve huzurun artmasında oldukça etkili olmaktadır. Çünkü, sivil toplum devlet ile halk arasında bir köprü gibidir ve gönüllülük esasına dayanmasından dolayı ve demokrasi işığında var olabilmesinden dolayı bir toplumdaki sosyal sermaye birikiminin artmasında büyük önem arz etmektedir.

Bir devletin temel görevlerinden birisi olarak kabul edilen eğitim hizmeti, küreselleşme süreciyle birlikte ekonomik kaynakların sivil alanlara kaymasının sonucunda devletin görevi olarak görülmemeye ya da devletin yetersiz kaldığı alanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Bu da sivil toplumun devreye girmesine ve devletin yetersiz kaldığı alanlarda eğitim için, okul, yurt, kütüphane, laboratuvar inşa etmesine, kitap-defter yarımında bulunmasına, ihtiyacı olan öğrencilere maddi-manevi destek olmasına, donanımlı öğretmenler yetiştirmeye çalışmasına ve gerektiği takdirde paneller, konferanslar, sempozyumlar düzenleyerek halkı bilgilendirmeye çalışmasına sebebiyet vermiştir. Esas itibariyle, sivil toplumun toplumda yansıması olan STK'lar eğitim politikalarının belirlenmesinde baskı grubu olarak, eğitim hizmetleri için projeler üreterek, doğrudan eğitim hizmeti vererek ya da eğitim hizmetine katkıda bulunarak eğitime destek olmakta eğitim hizmetlerinin gelişmesinde aktif olarak rol oynamaktadır.

Eğitim ile sivil toplum arasındaki ilişki tek yönlü bir ilişki konumunda değildir. Tıpkı sivil toplum gibi eğitimde sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Çünkü eğitim sosyal becerilerin gelişmesinde ve bireylerin sosyalizasyonunda büyük öneme sahiptir. Yardımlaşma, birlikte hareket etme ya da empati becerilerin eğitim vasıtasıyla kazanılması neticesinde bireyler başkalarına gvenebileceklerini ve baŐkalarını anlayarak birlikte bir Őeyler için hareket edebileceklerini öğrenirler. Tüm bunların neticesinde ise toplumda sivil katılımın öneminin farkında olan bireylerin sayısı artış gösterir. Sonuç olarak eğitim yoluyla; hak ve özgürlüklerinin bilincinde olan, kendisini savunabilen, topluma karşı duyarlı olan kısacası toplum ile devlet arasında tampon görevini üstlenen sivil toplumun öneminin farkına varan ve olumsuz Şekilde kullanılarak topluma zarar verebilecek bir potansiyeli olan sivil toplumu olumlu, toplumuna yararlı bir Şekilde kullanabilen bireyler yetiŐir.

Sosyal sermaye ile eğitim arasında, yapılan araştırmalar ve teorisyenlerin görüşlerine göre olumlu bir ilişki olduğu ortaya koyulmuŐ ve eğitimin sosyal sermayenin artması ve devamlılığında önemli bir etken olduğu ortaya koyulmuŐtur. Aynı Şekilde, aksi iddialar ve olumsuz eleştiriler bulunmakla birlikte, doğru Şekilde kullanıldığında sivil toplum da, toplumların sosyal sorunlarının zmlenmesinde ve sosyal kalkınmasında etkili olan, sosyal sermayeyi geliŐtirici bir etken konumundadır. Eğitim yaşam boyunca devam eden bir süreç olarak bireylerin hem kendilerini hem de toplumlarını geliştirebilmeleri için olmazsa olmazdır. Aynı Şekilde sivil toplumda gerek bireylerin demokratik hakları, gerek devlet ile halk arasındaki köprü konumunda oluşu ve gerekse eğitimin külfetli bir iş oluşu ve ekonomik kaynakların sivil alanlara kayması neticesinde devletin eksik kaldığı yerleri tamamlama görevini üstlenmesi sonucunda eğitim ve sivil toplum kavramları arasındaki ilişki de kaçınılmaz olmaktadır.

Alan yazınındaki diğer çalışmalar, bu çalışmada olduğu gibi, sosyal sermaye ile eğitim arasında bir etkileşimin olduğunu ve eğitim sayesinde sosyal sermayenin artış gösterdiğini, aynı Şekilde sosyal sermaye ile sivil toplum arasındaki ilişkinin de doğru Şekilde kullanıldığı takdirde sosyal sermaye birikimine önemli katkılarının olduğunu ve eğitim ile sivil toplum arasında karşılıklı bir ilişkinin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal sermaye, eğitim ve sivil toplum kavramlarının i ie geçmiŐ halkalara benzediğini ve üçünün de birbirini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğini söylemek mümkündür.

5.2 Öneriler

Günümüzde önemi çok daha fazla anlaşılmaya başlanmasıyla birlikte sosyal sermaye kavramının toplumların sosyal kalkınmasında ve sosyal problemlerinin çözümlenmesinde ne kadar etkili olduğu çok daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Sosyal sermayede doğru bir şekilde yararlanmak ve toplum için faydalı bir hale getirmek için ise; sosyal sermayenin unsurlarını oluşturan sosyal ağlar, karşılıklı güven ve sosyal ağların sosyal sermaye birikiminde en önemli belirleyicilerden olan eğitim ve sivil toplum ile doğru bir şekilde geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Gerek sosyal sermayenin gerekse sosyal sermayenin en önemli belirleyicilerinden olarak kabul edilen eğitim ve sivil toplumun toplum için olumlu katkıları olduğu kadar, doğru şekilde kullanılmadığı takdirde, olumsuz katkıları da olabilmektedir. Dolayısıyla bu üç kavramın birbirlerinin gelişimini ve en önemlisi de toplumun gelişmesi için olmazsa olmaz diyebileceğimiz sosyal sermaye birikimini doğru şekilde destekleyebilmesi için bilinçli bireyler olarak bunlardan yararlanmamız oldukça önemlidir.

Araştırma sonucunda genel olarak sosyal sermaye, eğitim ve sivil toplum arasındaki etkileşimin sağlıklı bir şekilde kurulması ve geliştirilebilmesi için şu önerilerde bulunulabilir:

5.2.1 Uygulayıcıya Yönelik Öneriler

- Sosyal sermaye kavramının toplumsal kalkınmaya, toplumsal sorunların çözümüne, bireysel gelişme, toplum refahına olan katkısı aşikardır ancak sosyal sermaye kavramına getirilen olumsuz eleştiriler baz alınarak, doğru kullanılmadığı takdirde toplumsal çözülmeye neden olabilen bir kavram olduğunun bilincine varılmalı ve toplumun refahı ve kalkınması için çalışmalar yürütülmelidir.
- Aileden sonra eğitim kurumları bireylerin ikinci sosyalizasyon ortamlarıdır. Eğitim bireylere kültür ve değerlerin aktarılması dışında bireylerin statü ve gelir düzeylerini de etkilemekte ve sosyal uyum süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal sermaye birikimini arttırabilmek için sosyal uyum sürecine katkıda bulunana doğru eğitim politikaları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

- Eğitim ve öğretim süreçleri bağlamında sosyal sermaye birikimine önemli katkısı bulunan sivil toplumu destekleyebilmek için, bürokratik yeterlilik, sivil beceriler, öğrenci meclisi,müfredat dışı faaliyetler gibi eğitsel faktörlerden daha çok yararlanılarak sivil katılıma olumlu etkilerde bulunulmalıdır.
- Devletin yeteriz kaldığı alanlarda devreye giren sivil toplum devlet ile halk arasında köprü görevi görmekte olup gerek savaş, doğal afetler gibi durumlarda yardımcı olarak gerekse bireylerin sosyo-psikolojik sorunlarının azalmasını sağlayarak olumsuzlukları azaltmaya çalışmaktadır.Ayrıca sivil toplumun en önemli özelliklerinden biri kamu bilincinin gelişebildiği demokratik bir ortam oluşturması gelmektedir.Tüm bunlardan dolayı gerek halk gerek devlet tarafından sivil toplumun oluşumuna imkan sağlanmalı ve geliştirilmelisi için desteklenmelidir.
- Çoğu toplum için en büyük sorunlardan biri olan eğitimde fırsat eşitliğini sağlayabilmek bireylerin sivil toplumun toplumdaki yansıması olan STK'lara katılımı sağlanmalı ve sivil toplum çalışmaları desteklenmelidir.
- Gerek ebeveynlerin eğitim yoluyla eğitsel kurumlarda okul-aile işbirliği gibi faaliyetlerde bulunmasıyla gerekse bireylerin sivil toplum kuruluşlarında aktif rol oynamaları ve gönüllü katılımlarıyla hem bireyler arasındaki sosyal iletişim hem de karşılıklı güven duygusunun artış göstermesi sağlanmalıdır.
- Sosyal sermaye, sivil toplum ve hatta eğitim doğru kullanılmadığı takdirde topluma çok büyük zararlar verebilmekte ya da faydalarının farkında olmadan yaşanan faktörler olabilmektedir.Dolayısıyla bu kavramların anlamı bireyler tarafından iyice anlaşılması ve toplumun kalkınması ve sosyal problemlerinin çözümlenmesi için bilinçli olarak kullanılması sağlanmalıdır.

5.2.2 Araştırmaya Yönelik Öneriler

- Sosyal sermayenin başlıca unsurları sosyal ağlar, güven ve sosyal normlardır.Bu unsurların doğru şekilde işlemesiyle sosyal sermaye gelişebilmekte ve birikimi sağlanarak sosyal kalkınma ve sosyal problemlere çözüm sağlanabilmektedir. Dolayısıyla bu üç unsurun toplumda ne derece de var olduğunun ölçüldüğü bir araştırma, sosyal sermaye açısından ve de eksikliğinin sebeplerinin ortaya koyulması açısından dikkat çekici olabilir.
- Sosyal sermaye kavramının bazı durumlarda yararlı işler yapmak için bir araya getirdiği grup üyelerini klikleştirebildiği, dar görüşlü hale getirebildiği ve hatta başkalarına

karşı kuşkucu kılabilirdiği bir karanlık tarafı olabildiği aşıkardır.Bu yüzden toplumumuz tarafından sosyal sermayenin bu yönlerinin farkında olup olunmadığının ve ne şekilde halk üzerinde kullanıldığını konu alan bir araştırma sosyal sermayenin karanlık tarafının ortaya çıkması açısından son derece yararlı olabilir.

- Devlet ile halk arasında tampon görevini gören sivil toplumun, bireyler tarafından ne kadar doğru şekilde kullanıldığı ya da hangi sebeplerden dolayı bireylerin sivil toplumun toplumdaki yansıması olan STK'lardan uzak durduklarının ya da katıldıklarının araştırılması sivil toplumun toplum yararına kullanabilmesi ve geliştirilebilmesi açısından önemli sonuçlar ortaya koyabilir.
- Sivil toplumun yansıması olan STK'ların yasal hak ve sorumluluklarının ne kadar bilincinde olduğu ve üyelerini hangi ölçüde hangi konularda eğittiği üzerine bir araştırma yapılması topluma zararlı STK'ların ortaya çıkarılabilmesi açısından ilgi çekici olabilir.
- Eğitim vasıtasıyla bireyler yardımlaşmayı, empati becerisini, birbirlerine güven duyabilmeyi öğrenerek sosyal uyum ve sivil katılımın önemini farkına varırlar.Tüm bunlar sayesinde ise birbirlerine güven duyarak birlikte hareket etmeyi öğrenen bireyler sayesinde sosyal sermaye birikimi artış gösterir.Eğitim programlarının sosyal uyum ve sivil katılım vasıtasıyla sosyal sermayeye ne derecede katkılarda buldukları geçmişten günümüze incelenerek sosyal sermayenin ülkemizde ne derecede gelişme gösterdiği ortaya koyulabilir.
- Literatürün henüz yeni yeni gelişmeye başlaması ve sosyal sermayenin henüz toplumların yeni dikkatini çeken bir kavram olması itibariyle ülkemizde sosyal sermayenin gerek akademisyen gerekse öğrenciler tarafından ne kadar farkında olduğu ve toplum yararına kullanmak için neler yapıldığını araştıran bir çalışma yapılarak sosyal sermayenin toplumdaki yeri ve kullanılışı analiz edilebilir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, H., & Yavuz, S. (2013). İşletmelerde sosyal sermayenin ölçümlenmesi ve raporlanmasına yönelik bir araştırma. *Afyon Kocatepe İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 23-50.
- Akay, H. (2012). *Sivil toplum kuruluşlarının yönetim anlayışındaki değişime etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Akdeniz, S. (1982). *Toplumumuz ve eğitimimiz*. İstanbul:İstanbul Matbaası.
- Alacahan, O., & Duman, B. (2011). Sosyal sermaye/güven boyutunda etniklik. *Gaziantep Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 181-208.
- Ardahan, F. (2010). Sivil toplum kuruluşlarının etkin yönetimi için stratejik işbirliği ve Türkiye eğitim gönüllüleri vakfı (TEGV) suna-inan kıraç Antalya eğitim parkı örneği. *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 210-233.
- Arslan, A. (2004). Günümüz Türkiyesin’de medya gerçeği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Arslan, A. (2012). Beşeri sosyal sermayenin uygun kullanımının kurumsal verimliliğe ve performansa etkisi ‘Sakarya PTT başmüdürlüğü çalışanları ile uygulamalı bir çalışma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 227-254.
- Aslan, S. (2010). Sivil toplum ve demokrasi. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 357-374.
- Altay, A. (2007). Bir kamu malı olarak sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(1), 337-362.
- Aydın, S. (2001). Milletlerin kalkınmasında önemli güç kaynağı sosyal sermaye. *Sızıntı Dergisi*, 23(270). 20 Nisan 2014 tarihinde <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/milletlerin-kalkinmasinda-onemli-guc-kaynagi-sosyal-sermaye.html> sayfasından erişilmiştir.

- Başak, S., & Öztaş, N. (2010). Güven ağbağları, sosyal sermaye ve toplumsal cinsiyet. *Gazi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 27-56.
- Betil, İ. (2010). Sivil toplum, sosyal sermaye, sosyal girişimcilik. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 21-25.
- Bingöl, D., Aydınlan, B., & Göksel. A. (2010, Aralık). Örgütlerde bilgi paylaşım davranışı:sosyal sermaye boyutundan bir bakış. *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65(4), 88-109.
- Can, Y. (2005). Toplumsal yağı ve değişme kuramlarını paradigma temelli bir sınıflandırma denemesi. *Cumhuriyet Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 1-11.
- Çakır, M. (2006). *Sivil toplum kuruluşları ile eğitim kurumları ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Çalışkan, D. (2010). *Yenilikçi oluşumlarda sosyal sermayenin rolü ve Burdur ili üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çankaya, İ. (2005). *Sivil toplum örgütlerinin eğitim amaçlı faaliyetleri:Elazığ ili sendika örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çankaya, İ., & Çanakçı, H. (2011). Sosyal sermaye ve motivasyon arasındaki ilişkiye yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 191, 127-134.
- Çekiç, T. (2012). Türkiye’de sosyal sermaye ve sivil toplumun bölgesel yapısı. *Megaron Journal*, 7(3), 181-190.
- Demiral, M. (2007). Türkiye’de sosyal sermaye kapsamında sivil toplum kuruluşları (STK)’nın sürdürülebilir ekonomik kalkınma sürecindeki rolü. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 13, 1-26.
- Devamoğlu, S. (2008). *Sosyal sermaye kuramı açısından Türkiye’de demokrasi kültürü üzerine bir değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Nitelikli insan gücü, meslek standartları düzeni ve sosyal sermaye birikimi:özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara:Devlet Planlama Teşkilatı.

- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve eğitim:sorunları üzerinde felsefi ve sosyolojik tahliller*. Ankara:Pegem A.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara:Nobel.
- Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi. (2005). *Sivil toplum ve demokrasi*. İstanbul:Kaknüs.
- Ekinci, A. (2008). *Genel liselerdeki sosyal sermaye düzeyinin öss başarısına etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ekinci, A., & Karakuş, M. (2011). Okul müdürlerinin sosyal sermaye liderliği davranışlarının öğretmenler arasındaki sosyal sermaye düzeyine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 17(4), 527-553.
- Erdoğan, E. (2008). Sosyal sermaye güven ve türk gençliği. Web: http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf adresinden 19 Mayıs 2014'de alınmıştır.
- Ergin, R. A.(2007). *Sosyal sermayenin yöneticiler bağlamında ölçülmesine yönelik Konya sanayisinde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Erselcan, F. (2009). Disiplinlerarası ortak bir çalışma alanı olarak sosyal sermaye. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), 248-256.
- Ersözli, A. (2008). *Sosyal Sermayenin Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin İş Doyumuna Etkisi (Tokat İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ertürk, S. (1988). Türkiye'de eğitim felsefesi sorunu. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 11-16.
- Eşki, H. (2009). *Sosyal sermayenin önemi, üretimi ve ölçümü üzerine bir alan araştırması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erbil, C. (2008). *Sosyal sermayeye örgütsel yaklaşım:bir model önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ersözli, A., & Töremen, F. (2010). *Eğitim örgütlerinde sosyal sermaye ve yönetimi*. İstanbul:İdeal Kültür.
- Field, J. (2008). *Sosyal sermaye*. (B. Bilgen ve B. şen, Çev.). İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi.

- Fine, B. (2011). *Sosyal sermaye sosyal bilime karşı:bin yılın eşiğinde ekonomi, politik ve sosyal bilimler*. (A. Kars, Çev.). İstanbul:Yordam Kitap.
- Fukuyama, F. (2009). *Büyük çözülme*. (H. Kaya, Çev.). İstanbul:Profil.
- Gökçe, O. ve Uğuz, H. (2009). Selçuk üniversitesi öğrencilerinin sosyal sermaye profilleri üzerine bir çalışma. *Selçuk İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), 323-351.
- Güneş, M., & Güneş, H. (2003). *Türkiye’de eğitim politikaları ve sivil toplum*. Ankara:Anı.
- Güngör, G. (2011). *İlköğretim okullarının öğretmen görüşlerine göre sosyal sermaye düzeyleri ve dezavantajlılıkları ile ilgili değişkenler arasındaki ilişki:mersin ili mezitli ilçesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Güncör, C. (2011). *Sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hira, İ., & Altun, N. (2011). Suçu önlemede sosyal sermaye olarak sosyal kontrolden yararlanmak. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 111-124.
- Kangal, N. (2013). *Sosyal sermaye teorileri ve sosyal sermaye kalkınma ilişkisi:Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kapı, H. (2008). Sosyal sermaye ve organizasyonların öngörü yeteneğini geliştirme gücü. *Atatürk İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 259-288.
- Karadağ, A., & Usta, S. (2011). Avrupa birliğine üyelik sürecinde Türkiye’de demokratikleşme, sivil toplum ve sendikalar. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 29-52.
- Karagül, M., & Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. . *Abant İzzet Baysal İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.
- Karagül, M., & DüNDAR, S. (2006). Sosyal sermaye ve belirleyicileri üzerine ampirik bir çalışma. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 61-78.
- Karagül, M. (2012). *Sosyal sermaye(Kapitalizmin kör noktası)*. Ankara:Nobel.

- Karakuş, O. (2006). *Avrupa birliği uyum sürecinde Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Karataş, H. (2008). *Türk eğitim sisteminde sivil toplum kuruluşları:konumları ve işlevler*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, N. P. (2012). *Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kırılmaz, M. (2009). *Güvenliğin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemi ve rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Konrad Adenauer Vakfı. (2002). *Devlet ve sivil toplum bağlamında halk katılımı ve sivil toplum kuruluşları*. Ankara:Konrad Adenauer Vakfı.
- Köylü, M. (2002). Yitik gelenek veya sosyal sermaye:diyalog. *Sızıntı Dergisi*, 280. 20 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/yitik-gelenek-veya-sosyal-sermaye-diyalog.html> sayfasından erişilmiştir.
- Ongan, N. (2013). Sosyal uyum-sosyal sermaye eksenli kalkınma yaklaşımının sınıfsal sonuçlarına ilişkin bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 36(1), 211-228.
- Öksüzler, O. (2006). Sosyal sermaye, güven ve belirleyicileri:bir panel analizi. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 108-129.
- Ören, K. (2007). Sosyal sermayede güven unsuru ve işgücü performansına etkisi. *Kamu-İş*, 9(1), 71-90.
- Özalp, A. (2008). *Sivil toplum örgütlerinin toplumsal ve siyasal bakımdan önemi*. Yeterlilik Tezi, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Özcan, İ. (2008). *Sivil toplum kamusal alan tartışmaları çerçevesinde Türkiye'de devlet ve sivil toplum ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Özdemir, M. Ç. (Ed.). (2006). *Eğitim bilimine giriş*, Ankara:Ekinoks.
- Özdemir, A. A. (2007). *Sosyal ağ özellikleri bakış açısıyla sosyal sermaye ve bilgi yaratma ilişkisi:akademisyenler üzerinde yapılan bir alan araştırması*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Özdemir, A. A. (2008). Sosyal ağ özellikleri bakış açısıyla sosyal sermaye ve bilgi yaratma ilişkisi:akademisyenler üzerinde yapılan bir alan araştırması. *Anadolu Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 81-102.
- Özdemir, P., & Yamanoglu, M. (2010). Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları web sitelerinin diyalojik iletişim kapasiteleri üzerine bir inceleme. *Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 3-36.
- Özdikmenli, G. (2010). Üniversite öğrencilerinde kimlik gelişimi:kimlik statülerinin sosyal sermaye ve kimlik sermayesi ile olan ilişkisi. *Cumhuriyet Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(2), 1-10.
- Özmete, E. (2010). Sosyal kapitali yapılandırmak:sosyal iletişim ağı ve yardımseverlik-gönüllülük. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(21), 83-104.
- Öztürk, M., & Şahin, L. (2008). Küreselleşme sürecinde sivil toplum kuruluşları ve Türkiye'deki durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 3-29.
- Paşamehmetoğlu, A. (2010). *Kültürel değerlerde farklılaşmanın sosyal sermayeye etkileri:Ankara mobilyacılar sitesi (siteler) ve ortadoğu sanayi ve ticaret merkezi (ostim) üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sargut, A. S. (2006). Sosyal sermaye:yapının sunduğu bir olanak mı, yoksa bireyin amaçlı eyle mi?, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12, 1-13.
- Şan, M. (2007). Bilgi toplumuna geçişte sosyal sermayenin taşıdığı önem ve Türkiye gerçeği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 2(1), 70-95.
- Şan, M., & Şimşek, R. (2011). Sosyal sermaye kavramının tarihsel-sosyolojik arkaplanı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 88-110.
- Şenkal, A. (2005). Sivil toplum ve sosyal sermaye:sosyal politikaya dayalı alternatif kalkınma modeli arayışları. *İstanbul İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 791-810.
- Şenkal, A. (2008). Sosyal sermaye ve bölgesel kalkınma ilişkisi:Max Weber'in perspektifinden bir değerlendirme. *İş, Güç Endüstri İlişkileri İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(1), 118-143.
- Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 29, 387-401.

- Tamer, M. (2010). Tarihsel süreçte sivil toplum. *Hacettepe Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 89-105.
- Tecim, E. (2011). *Sosyal güven-sosyal sermaye ve dindarlık çatışması*. Konya:Çizgi.
- Topakkaya, A. (2008). Tarihsel materyalizm bağlamında Marx'ı yeniden okumak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 378-395.
- Tura, M. A. (2004). *Çağdaş demokrasilerde sivil toplum örgütlerinin siyasal sisteme etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tüysüz, N. (2011). *Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi sosyal sermaye endeksinin hesaplanması*. Ankara:T.C.Kalkınma Bakanlığı.
- Uluç, A. V. (2013). Türkiye'de sivil toplum ve demokrasi ilişkisi. *Cumhuriyet İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 399-418..
- Yarcı, S. (2011). Pierre Bourdieu'da sosyal sermaye kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 125-135.
- Yavuz, S. (2012). *İşletmelerde sosyal sermayenin ölçümlemesi ve raporlanmasına yönelik bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Yıldız, Z., & Topuz, H. (2011). Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisi açısından Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 61, 201-226.
- Yorgun, S. (2007). Sivil toplum düzeninde sendikaların geleceği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53, 314-330.

